Ex. 1

REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul XI (83), Nr. 4, OCTOMBRIE—DEC., 2001

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
— SIBIU —

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI VIAŢĂ BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

Pag.

PASTORALE ARHIEREŞTI

STUDII ŞI ARTICOLE

REVISTA TEOLOGICĂ

— REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI —

4

SERIE NOUĂ, Anul XI (83), Nr. 4, OCT.—DECEMBRIE, 2001

Tiparul TIPOGRAFIEI EPARHIALE SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
ARHIEPISCOPIA SIBIULUI, STR. MITROPOLIEI NR. 24
CONT Nr. 2511.1-61.1/ROL B.C.R. Sibiu

†ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL SIBIULUI ŞI MITROPOLIT AL ROMÂNILOR ORTODOCŞI DIN ARDEAL, CRIŞANA ŞI MARAMUREŞ

Cinului monahal, prea cucernicilor protopopi şi preoţi şi tuturor dreptcredincioşilor creştini ortodocşi din de Dumnezeu păzita noastră Eparhie, Har, milă, pace şi spor întru toate de la Dumnezeu, iar de la Noi arhierească binecuvântare!

„Astăzi s-a născut
Cel făr' de-nceput
Cum au spus proorocii".

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Cu ajutorul bunului Dumnezeu am ajuns să prăznuim, *„la plinirea vremii"*, din acest an binecuvântat 2001, primul an al noului mileniu creştin, marele eveniment al Naşterii Domnului sau Crăciunul. Această *„plinire a vremii"* (Gal. IV, 4), hotărâtă de Dumnezeu încă din veşnicie, spre descoperirea Fiului Său oamenilor, Biserica o repetă an de an, ca pe un praznic sfânt şi ales, spre aducere aminte a binefacerilor primite de la Dumnezeu. Spre înnoirea credinţei noastre în Fiul Cel Unul şi Întrupat, în Tatăl şi în Duhul Sfânt, Treimea cea Sfântă, de o fiinţă şi nedespărţită.

Astăzi, creştinii de pretutindeni se unesc într-un cuget şi o simţire duhovnicească, întru a-L preamări pe Acela care s-a întrupat *„pentru noi şi pentru a noastră mântuire"* şi, care prin întreaga Sa lucrare, ne-a răscumpărat din robia păcatului şi a morţii şi, ne-a făcut din nou părtaşi ai Împărăţiei Cerurilor.

Astăzi creştinii de pretutindeni văd cu ochii minţii slava Lui Hristos, slavă ca *„a Unuia Născut din Tatăl plin de har şi de adevăr"* (Ioan I, 14), slavă cântată de corul îngerilor şi omagiată de închinarea magilor de la răsărit, slavă mărturisită de minunile Lui, în toată vremea şi în tot locul.

Praznicul de astăzi al Naşterii Domnului, înmiresmat de glasul îngerilor şi înfrumuseţat de străvechile noastre colinde, ne hărăzeşte tuturor bucuria negrăită de a fi şi noi în chip duhovnicesc, lângă ieslea sărăcăcioasă a Betleemului, împreună cu Sfânta Fecioară Maria, cu îngerii, cu păstorii şi cu cei trei crai de la Răsărit, şi de a ne închina şi noi pruncului dumnezeiesc.

Nu sunt graiuri, nici cuvinte, care să poată exprima toată bogăția și frumusețea acestei zile sfinte a Crăciunului, când prin Nașterea lui Hristos a venit *„mântuirea la toată lumea"*. Când cerurile și pământul tresaltă de bucurie, căci Cel necuprins este ținut în brațele preacurate ale Fecioarei, iar Cel mai înainte de veci și, prin care toate s-au zidit, vine în lume ca să o sfințească și să o îndumnezeiască.

În aceste zile vedem cu toții cât de mare și de slăvită este *„taina creștinătății"*, care este împlinită în chip desăvârșit de Mântuitorul Hristos, Cel care se întrupează în chip de prunc nevinovat, și pe care atât de frumos ni-l descrie colindul străbun:

„Mititel, înfășețel,
În scutec de bumbăcel,
Vântul bate, nu-l răzbate,
Neaua ninge, nu-l atinge,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați".

Iubiți credincioși,

Copleșiți de măreția acestui praznic dumnezeiesc, trebuie să ne reamintim iară și iară, ce înseamnă pentru noi Nașterea Domnului. Să ne reamintim de ce credem în Iisus Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu, ca Domn și Mântuitor al nostru.

În multe chipuri, prin multe cuvinte și cu nenumărate mărturii, s-ar putea vorbi despre însemnătatea evenimentului Nașterii Domnului. O întrebare esențială în legătură cu acest lucru ar fi aceea: De ce L-a trimis Tatăl pe Fiul Său în lume?

Răspunsul îl aflăm explicit în troparul Nașterii unde ni se spune că prin Nașterea lui Hristos *„răsărit-a lumii lumina cunoștinței"*. Imnograful creștin, cel care a alcătuit acest imn, a căutat și a reușit să prindă în conținutul lui, în mod sintetic, răspunsul la întrebarea pe care ne-o punem fiecare dintre noi. Venirea Mântuitorului Hristos în lume, trimiterea lui de la Tatăl a fost ca să aducă lumii *„lumina cunoștinței"*, după care înseta atât de mult întreaga omenire. Prin Hristos Domnul, noi, cei ce credem în El, aflăm totul. Aflăm prin El și numai prin El ceea ce trebuie să știm despre Dumnezeu, *„Tatăl nostru cel din ceruri"*, despre lume ca și creație a mâinilor Lui și despre om ca și coroană a creaturii.

Mântuitorul ne-a învățat că numai credința ne lămurește și luminează totul, căci ea este cu adevărat *„apa cea vie"* din care cel care bea nu mai însetează (Ioan IV, 14).

Învățăturile Mântuitorului constituie Descoperirea Dumnezeiască cuprinsă în cele două izvoare revelate: Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, care stau la baza credinței noastre creștine.

Mântuitorul e *„Lumina cunoștinței"*, căci El este *„Fiul lui Dumnezeu Celui viu"* (Matei XVI, 16) și *„Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat"*, Unul din Sfânta Treime. El este *Lumina, Adevărul, Calea* și *Viața,*

adică Cel care dă sens existenţei noastre, şi aici pe pământ şi dincolo în veşnicie. El a întemeiat prin Întruparea, prin învăţăturile, prin jertfa şi prin Învierea Sa din morţi, Biserica Sa ca organism divino-uman, de mântuire şi de îndumnezeire a tuturor oamenilor. Biserica pe care El a întemeiat-o şi în care ne aflăm şi noi astăzi, e cea pe care *„nici porţile iadului nu o vor birui“* (Matei XVI, 18). Şi tot El este Cel care ne-a încredinţat că *„cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece“* (Matei XXIV, 35), aşa că Biserica Lui va dăinui în veac.

El ne-a învăţat că trebuie să ducem o viaţă morală, şi *„să ne iubim unii pe alţii“*, în aşa fel încât şi Dumnezeu să-şi reverse iubirea Sa peste noi. Căci trebuie să fim convinşi de faptul că Dumnezeu ne iubeşte pe toţi, pentru că *„El este iubire“* (I Ioan IV, 8), şi din iubire faţă de oameni L-a trimis pe Fiul Său în lume, ca să ne lumineze, şi luând asupra Sa păcatele noastre şi suferind ocara crucii, ne-a mântuit din veşnica osândă, aşa cum glăsuieşte colindul:

„ca să facă mântuire
şi din veşnica pieire
lui Adam celui căzut
cu tot neamul de demult“.

Iată de ce s-a Întrupat Fiul lui Dumnezeu, a cărui Sfântă Naştere din Fecioara Maria o prăznuim astăzi.

Iată cum trebuie să-i înţelegem coborârea printre noi. Ca să ne descopere totul despre Dumnezeu, despre lumea înconjurătoare, despre oameni şi despre rostul nostru pe acest pământ, despre legea morală, şi despre Judecata de Apoi, care va cântări faptele noastre din această viaţă şi ne va răsplăti fiecăruia cu dreptate. Să luăm aminte aşadar şi să căutăm să împlinim legea lui Dumnezeu şi dreptatea Lui, pentru a ne bucura cu adevărat de venirea Lui în lume, şi de a ne dobândi mântuirea sufletului.

Iubiţi credincioşi,

Sărbătoarea Crăciunului e sărbătoarea bucuriei creştine prin excelenţă. E ziua în care primim în sufletele noastre pe Marele Oaspete, venit din cer, pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

În miez de noapte sfântă, colindătorii care bat la poarta inimilor noastre, ni-l fac cunoscut pe Mesia Cel din veac dorit, pe Care:

„Tatăl L-a trimis în lume
Să se nască
Şi să crească,
Să ne mântuiască“,

şi ne îndeamnă să cântăm şi noi în cor, cu moşii şi strămoşii noştri, *„colindul sfânt şi bun“*.

Crăciunul ne aduce tuturor aşa cum au cântat îngerii în Noaptea Sfântă, pace în suflete şi bună înţelegere întru oameni, şi între oameni.

Acestea sunt darurile Crăciunului. Să le primim şi să ne bucurăm de ele. Să devenim şi noi mai buni. Mai milostivi şi mai făcători de pace, mai ales în aceste vremuri tulburi pe care le trăim. Să ne amintim de cei în nevoi, de cei bolnavi, de copiii din orfelinate, de bătrânii din azile, de cei închişi, de toţi cei loviţi de nefericire. Să le ducem şi lor bucuria şi vestea Naşterii Domnului Hristos, şi să căutăm să le facem un dar cât de mic, fiind încredinţaţi de cuvintele Mântuitorului care ne spune: *„Întrucât aţi făcut acestea unuia dintre aceşti fraţi ai Mei, Mie Mi-aţi făcut“* (Matei XXV, 40). Să păstrăm cu străşnicie tezaurul sacru al credinţei noastre ortodoxe, primite de noi direct de la Sf. Apostol Andrei, cel dintâi chemat, şi să ne ferim de învăţătorii mincinoşi, care caută să ne abată de la calea adevărului, şi să ne rupă de la sânul Bisericii noastre străbune. Să păstrăm în acelaşi timp colindele noastre, care vin din adânc de istorie, şi care au mângâiat şi au bucurat veacuri întregi sufletul românesc, şi l-au ajutat să străbată prin neguri spre limanul cel lin al credinţei şi ai identităţii naţionale.

Să ne deschidem larg porţile sufletului, şi să-L primim pe Hristos în inima şi viaţa noastră.

Să ne întărim în credinţă, în nădejde şi în dragoste, căci *„astăzi ni s-a născut nouă Mântuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David“* (Luca II, 11).

Să petrecem sfintele sărbători cu bucurie şi cu rugăciune sporită în biserici, şi la casele noastre, străduindu-ne să-L primim pe Hristos în sufletul nostru, sub chipul Sf. Împărtăşanii, căci numai aşa vom cunoaşte taina petrecută acum 2000 de ani în Betleemul Iudeii.

Cu aceste gânduri şi simţăminte, rog pe Dumnezeu să Vă învrednicească să petreceţi sfintele sărbători ale Naşterii Domnului, ale Anului Nou şi Bobotezei cu deplină sănătate, în pace şi îndestulare, împreună cu toţi cei dragi ai Dumneavoastră, şi să le petreceţi întru mulţi şi fericiţi ani.

Să fiţi sănătoşi! AMIN.

Al vostru al tuturor, de tot binele voitor
şi rugător smerit către Domnul cel născut
în Betleem,

† A N T O N I E

Arhiepiscopul Sibiului şi Mitropolitul
Ardealului, Crişanei şi Maramureşului

†BARTOLOMEU

PRIN HARUL LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

Iubitului nostru cler și popor: har, pace, ajutor și milă de la Dumnezeu!

Iubiții mei fii sufletești,

În Ierusalimul lui Irod cel Mare era o zi obișnuită, cu ulițele fremătând de trecători, cu oameni care se duc sau se întorc de la lucru, cu piața pentru vânzători și cumpărători, cu ostași care stau de pază sau merg în treburile lor, cu copii care se joacă în drum sau se uită pe la porți, cu străini care vin din toate părțile lumii, negustori cu straie ciudate, purtându-și marfa pe catâri lăudând-o cât îi ține gura.

Așadar, nimic neobișnuit ca pe străzile orașului să apară încă trei călători străini. Numai că, după îmbrăcăminte, cai și cămile, păreau a fi oameni învățați, neam mare, și că veneau de prin părțile Eufratului, adică de acolo unde, cu câteva secole înainte, profeții Iezechiel și Daniel prevestiseră în exil că din neamul Iudeilor se va naște Mesia, Mântuitorul lumii. Mai mult, cei trei magi întrebau unde se află palatul regelui și se îndreptau într-acolo. Încă și mai mult, în tot orașul se răspândea vestea că străinii își motivau prima întrebare printr-o alta: „Unde este Cel ce S-a născut rege al Iudeilor"?[1]

Sfântul Evanghelist Matei ne spune că, „auzind acestea, regele Irod s-a tulburat, și tot Ierusalimul împreună cu el".[2]

De ce s-a tulburat Irod? Omul acesta domnea în Ierusalim de peste 37 de ani, ocupase tronul prin uzurpare și uneltiri și se menținea pe el prin bani și prin slugărnicie față de cezarul de la Roma, al cărui vasal era. Înstrăinat de neam și urât de popor, el era regele Iudeii, dar nu și al Iudeilor; aceștia se răsculaseră de mai multe ori, iar el îi potolise prin puterea armelor. Crud și bănuitor, cu ochii și inima la pândă asupra oricărui posibil rival, el nu șovăise să condamne la moarte și să execute pe propriii săi fii, Alexandru și Aristobul, sub învinuirea că, împreună cu mama lor, ar fi uneltit să-l răstoarne de pe tron. Ceva mai târziu, același tiran nu va șovăi să-i treacă prin ascuțișul săbiei pe toți pruncii din aria Betleemului, bănuind că printre ei se află și Principele de care întrebau magii.

---

1 Matei 2, 2.
2 Matei 2, 3.

Pe de altă parte, aceeaşi întrebare pricinuise tulburare în popor. Oamenii de rând înţelegeau că e vorba de un „os domnesc“, născut de curând, dar acesta nu putea fi al lui Irod; mai întâi, pentru că regele, la cei 77 de ani ai săi, nu avea copii mici; în al doilea rând, monarhia ereditară era specifică Iudeilor, începută cu David şi stinsă cu Sedechia. Nimeni - nici regele, nici poporul - nu bănuiau că spiţa lui David supravieţuia într-un modest orăşel din miazănoapte, Nazaretul Galileii, prin Dreptul Iosif şi Fecioara Maria. Cu toate acestea, să fi fost oare întrebarea magilor şi începutul unei raze de speranţă? E posibil, având în vedere că venirea lui Mesia era centrul orizontului de aşteptare al poporului iudeu.

Magii însă nu căutau să afle dacă noul Rege S-a născut sau ba; pentru ei, naşterea Acestuia era o certitudine; o căpătaseră prin ecoul profeţiilor iudaice şi prin steaua care-i călăuzise până la Ierusalim. Prin urmare, ei nu întrebau dacă Acela S-a născut, ci unde. Cărturari de viţă nobilă - poate că ei înşişi suverani în ţările lor -, ştiau că un prinţ moştenitor se naşte într-un palat, că vestea se răspândeşte cu iuţeala fulgerului, că tatăl iese în foişor cu pruncul pe braţe şi că poporul, adunat anume, aclamă pruncul şi se aşterne pe joc. Nimic din toate acestea în Ierusalim. Poporul freamătă, nedumerit, iar regele, şi mai nedumerit, se întreabă dacă nu cumva se repetă istoria lui David, care fusese uns rege, în taină, la vremea când Saul încă domnea pe tron. Aşa se face că Irod, folosind acea viclenie care-i devenise a doua natură, îi îndeamnă pe magi să afle ei locul cu pricina, pentru ca prin ei să-l afle şi el.

Prin vrerea lui Dumnezeu, magilor le-a apărut din nou steaua minunată, care i-a călăuzit până la casa în care L-au aflat pe Iisus, împreună cu Maria, mama Sa; acolo, într-o casă modestă, simplă, I s-au închinat şi I-au adus daruri ca unui Stăpân, după care s-au întors de-a dreptul în patriile lor, fără să ştie că ei, păgânii, în numele neamurilor pământului, făcuseră ceea ce fiii lui Avraam nu vor face nici în timpul vieţii lui Iisus, nici după învierea Lui din morţi.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Magii L-au aflat pe Domnul într-o casă, dar El nu acolo Se născuse. Din Sfintele Evanghelii şi din Sfânta Tradiţie ştim că Iisus S-a născut într-o peşteră, că în peşteră se afla un staul şi că primul Său leagăn a fost o iesle. Dacă peştera e rece şi întunecoasă, dacă staulul e umed şi răumirositor, ieslea, în schimb e tot ce poate fi mai curat; dacă nu-i curată, vitele nu mănâncă din ea. Fecioara Maria şi Dreptul Iosif ajunseseră acolo, la marginea Betleemului, pentru că la han nu mai aflaseră loc şi pentru că, fără îndoială, dintre toate porţile la care bătuseră, nici una nu li se deschisese; inimile oamenilor se împietriseră. Sfântul Ioan Evanghelistul va spune mai târziu despre Fiul lui Dumnezeu că *„în lume era şi lumea printr-Însul s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut. Întru ale Sale a venit, şi ai Săi nu L-au primit“.*[3] Pruncul din pântecele Fecioarei venise în cetatea

---

3 Ioan 1, 10-11.

strămoşilor Săi, dar toate porţile i-au rămas închise; şi astfel a pătruns în simbol: peştera e spaţiul unei omeniri înstrăinate de Dumnezeu, staulul e văzduhul răumirositor al păcatelor omeneşti, în timp ce ieslea e sălaşul curat al celor puţini şi buni, despre care acelaşi Ioan Evanghelistul ne spune: *„Dar celor câţi L-au primit... le-a dat putere să devină fii ai lui Dumnezeu"*.[4] Culcat în floare de fân, dumnezeiescul Prunc luminează peştera şi alungă miasmele; peştera devine cer, miasmele devin miresme; aceasta e transfigurarea pe care o vor afla păstorii.

Iubiţii mei, Sfântul Evanghelist Luca ne spune că atunci, în noaptea aceea, nişte păstori din apropiere îşi vegheau turmele pe câmp. Vestiţi şi îndemnaţi de un înger, ei au alergat la peştera Betleemului şi L-au aflat pe Iisus Hristos, Domnul, culcat în iesle.[5] Împărtăşind bucuria îngerilor care cântau în cer, ei I s-au închinat Pruncului şi i-au vestit, la rândul lor, dumnezeirea, devenind astfel primii Săi apostoli.

Acum e timpul să vă amintesc că David, strămoşul după trup al Domnului, era fiul păstorului Iesei din Betleem şi că el însuşi, în frageda sa tinereţe, păscuse oile tatălui său. Dar însuşi Iesei se trăgea din Avraam, ciobanul care plecase cu turmele din părţile Eufratului şi se aşezase, pe totdeauna, în Canaan. La rândul său, Avraam era părintele şi strămoşul a patru generaţii de păstori; chiar şi când au intrat în Egipt, au făcut-o cu turme cu tot. Iar după alte multe generaţii, însuşi marele Moise a fost la început cioban la oi şi numai după aceea, chemat de Dumnezeu, a devenit păstorul fiilor lui Israel. Vedeţi acum, iubiţii mei, cum se leagă lucrurile?: Dacă Pruncul Iisus nu a fost primit şi preţuit de contemporani, în schimb, prin păstorii din preajma Betleemului primea omagiul străbunilor Săi; El, Cel ce avea să fie, în acelaşi timp, Păstor şi Miel!

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Cu şapte sute de ani înainte, profetul Miheia prevestise că Mesia Se va naşte în Betleem şi că El va fi Păstorul Care va paşte turma lui Israel.[6] Aşadar, trimiţându-L în lume, Dumnezeu-Tatăl rânduise ca Fiul Său să-Şi cheme la staul oile risipite şi să le îndrume la păşunea cea bună.

La rândul lor, Evangheliştii se grăbesc să-i definească această calitate, spunând: *„Văzând El mulţimile, i S-a făcut milă de ele, că erau necăjite şi rătăcite ca nişte oi care n-au păstor"*.[7] După aceea S-a definit El Însuşi, direct, fără echivoc, într-un capitol de mare frumuseţe al Evangheliei după Ioan: *„Eu sunt Păstorul cel bun!"*[8] prin aceasta înţelegând că El e Păstorul cel adevărat. În timp ce hoţul, apropiindu-se de staul, sare gardul pe undeva prin spate, Păstorul intră pe uşă şi numai pe uşă. Mai mult, El Însuşi devine uşa prin Care oile pot să intre, să iasă la păscut

4 Ioan 1, 12.
5 Cf. Luca 2, 8-17.
6 Cf. Matei 2, 6 (Miheia 5, 1).
7 Matei 9, 36; Marcu 6, 34.
8 Vezi Ioan 10, 1-16.

și să revină acasă. Când le duce la iarbă sau la adăpost, El merge înainte, iar oile Îl urmează; El le vorbește, iar ele Îl ascultă, ca unele care-i cunosc glasul și-L recunosc ca Stăpân. Dar marea calitate a adevăratului Păstor - și garanția autenticității Lui - este capacitatea de a se jertfi de dragul oilor Sale; spre deosebire de păstorul tocmit cu simbrie, al cărui gând nu e la turmă, ci doar la banii și interesele lui care, în fața primejdiei, își părăsește oile și fuge, adevăratul Păstor este oricând gata să-și pună sufletul pentru oile Sale: pe de o parte, El pune suflet în tot ceea ce face, înțelegând că misiunea Lui nu e o simplă obligație de serviciu, ci însăși rațiunea Lui de a fi; pe de altă parte, înfruntând primejdia, El Își dă viața pentru oile Sale, dar nu silit de cineva, ci din propria Sa voință și dăruire, oile încetând să mai fie turmă, ci fiecare în parte, prieteni; o va spune Domnul în cuvântarea prin care Se despărțea de ucenicii Lui: *„Mai mare iubire decât aceasta nimeni nu are: să-și pună cineva viața pentru prietenii Săi"*.[9]

Cu toate acestea, de vreme ce Păstorul nu fuge din fața primejdiei, el poate fi prins. De cine poate fi prins? De „lupul cel înțelegător", adică de Diavolul. Dacă hoțul - care vrea să fure oi - sare gardul prin spate, Diavolul poate veni la ușă și atacă direct, pe față. Iisus știa acest lucru și, chiar în pragul patimilor Sale, Și-a prevenit ucenicii. Atunci, la Cina cea de Taină, a intrat Satana în Iuda,[10] care i-a devenit unealtă; Iuda avea să-i călăuzească pe ostași în grădina Ghetsimani, unde Domnul va fi arestat; recunoașterea persoanei lui Iisus s-a făcut prin semnul trădării: sărutarea. Atunci, la Cina cea de Taină, Domnul le-a spus ucenicilor Săi: *„În această noapte voi toți vă veți poticni întru Mine, că scris este: — Bate-voi păstorul și se vor risipi oile turmei"*.[11] Știm ce a urmat: de îndată ce ucenicii Și-au văzut Păstorul cu mâinile legate și îmbrâncit de uneltele Diavolului, toți - absolut, toți! - au luat-o la fugă și au dispărut în beznă. Păstorul - Bunul Păstor - a rămas singur, judecat, pălmuit, scuipat, batjocorit, osândit, dus la moarte. Nici măcar Petru nu I-a rămas alături, el, care se jurase să nu-L va părăsi!

Și totuși, fugarii aceștia erau rânduiți să devină urmașii Bunului Păstor după ce Acesta Se va fi întors, prin înălțare, la Tatăl Său. Și dacă Însuși Iisus, Care ar fi putut să-Și cheme în ajutor legiunile de îngeri, Se supunea umilinței și slăbiciunii omenești, cu atât mai mult bieții ucenici, care nu erau decât oameni! Domnul știa că, de-a lungul istoriei, atât Sfinții Apostoli cât și urmașii lor - episcopi, preoți și diaconi - vor îndura prigoane, arestări, surghiunuri, procese, chinuri și chiar moarte din partea vrăjmașilor lui Hristos și ai Evangheliei Sale; unii se vor poticni, alții vor cădea, alții vor birui. Dar ei nu trebuiau lăsați singuri, neajutorați, doar pe seama puterilor lor omenești. Pentru aceasta, Marele și Bunul Păstor le-a pus la îndemână o armă formidabilă, pe care nici un strateg din lume,

9 Ioan 15, 13.
10 Cf. Ioan 13, 27.
11 Matei 26, 31.

oricât de inteligent şi de îndrăzneţ, nu ar fi fost în stare s-o imagineze: Sângele Mielului.

Când Domnul Şi-a făcut apariţia în viaţa publică, la râul Iordanului, Sfântul Ioan Botezătorul L-a arătat mulţimii prin cuvintele: *„Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii!"*[12] Aşadar, în una şi aceeaşi Persoană a lui Iisus Hristos sălăşluiau, deopotrivă, Mielul şi Păstorul. De-a lungul a trei ani şi jumătate, pe durata propovăduirii Evangheliei, Mielul a stat în umbra Păstorului. Acum, la Cina cea de Taină, Mielul a ieşit în faţă şi S-a oferit pe Sine, în pâinea şi-n vinul transfigurate prin binecuvântare: *„Luaţi, mâncaţi, acesta este Trupul Meu..."; „Beţi dintru acesta toţi, acesta este Sângele Meu..."; „aceasta să faceţi întru pomenirea Mea"*.[13] Instituirea Euharistiei este momentul în care Păstorul devine Miel şi, prin aceasta, creează nevinovata - şi puternica - armă defensivă prin care viitorii păstori se vor ţine laolaltă şi cu care vor aduna oile risipite. Şi pentru ca Euharistia să nu rămână un simplu simbol, ci o realitate vie şi veşnică, El Însuşi a confirmat-o prin Trupul şi Sângele Său frânt şi vărsat pe cruce.

Puţin mai târziu, înainte de a Se despărţi de ucenicii Săi prin înălţarea la cer, El le va spune acestora: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului".[14] Nu e o făgăduinţă: „voi fi", ci o realitate deja existentă: „sunt"; cât despre: „în toate zilele", aceasta înseamnă „în fiecare zi". Prin urmare, e vorba de permanenta prezenţă şi lucrare a lui Hristos Euharistic în Biserica păstorită de Sfinţii Apostoli şi de urmaşii acestora.

Că Sfinţii Apostoli au fost rânduiţi de Domnul să devină urmaşii Săi întru păstorirea turmei celei cuvântătoare nu există nici un fel de îndoială. După învierea Sa din morţi, luând act de căinţa sinceră a lui Petru pentru întreita lui lepădare, Iisus i-a poruncit: *„Paşte oile Mele!"*[15] La rândul său, Petru le va spune preoţilor cărora li se adresează în Epistola Întâi: *„Păstoriţi turma lui Dumnezeu ce vi s-a dat în seamă. ... Iar când Se va arăta Mai-Marele păstorilor, veţi primi cununa cea neveştejită a măririi"*.[16] De asemenea, Sfântul Apostol Pavel le va spune *„preoţilor Bisericii"* pe care-i convocase în oraşul Milet: *„Luaţi aminte la voi înşivă şi la toată turma în care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu, pe care El a câştigat-o cu însuşi sângele Său"*. Şi, desigur, cu gândul la Iisus Care-Şi pregătise ucenicii pentru marea despărţire, va adăuga: *„Eu ştiu bine că după plecarea mea vor intra între voi lupi înverşunaţi care nu vor cruţa turma"*.[17] Şi acelaşi Pavel, referindu-se la jertfa de pe cruce a Păstorului Care devenise Miel tocmai ca prin aceasta

12 Ioan 1, 29.
13 Matei 26, 26-28; Luca 22,, 19-20.
14 Matei 28, 20.
15 Ioan 21, 16.
16 Petru 5, 2, 4.
17 Faptele Apostolilor 20, 28-29.

să devină Păstorul păstorilor, le va spune Evreilor din Ierusalim că Domnul nostru Iisus Hristos este *„Marele Păstor al oilor prin sângele unui testament veşnic"*.[18] Aşadar, în lumea aceasta a noastră, de acum, lucrează Mielul, Cel ce alină, vindecă, iartă, suferă şi Se jertfeşte pentru păcatele oamenilor. Chiar şi Apocalipsa este o împărăţie a Mielului; în înverşunatele lupte dintre bine şi rău, răul are în frunte Fiara, dar în numele binelui luptă Mielul, Cel care, în final, va învinge. Biruitorii ieşiţi din încleştare *„şi-au spălat veşmintele şi le-au înălbit în sângele Mielului"*.[19] Mielul este Cel ce stă în mijlocul tronului, şi de acolo *„îi va paşte"* pe cei mântuiţi, într-o extraordinară transfigurare prin care Mielul redevine Păstor, aşa cum la Cina cea de Taină Păstorul devenise Miel.

Iubiţii mei, în mijlocul Sfintei Mese din altarul oricărei biserici ortodoxe se află Sfânta Evanghelie; ea Îl simbolizează pe Domnul Iisus Hristos în calitatea Sa de Păstor-Învăţător. După ce se citeşte din ea pericopa zilei, Evanghelia se retrage în spate, făcându-I loc Mielului Euharistic. După ce preotul şi credincioşii se împărtăşesc cu Trupul şi Sângele Mielului, Evanghelia revine la locul ei. Ceea ce se petrece acolo, în spaţiul liturgic, se petrece şi aici, în spaţiul istoric. Împărăţia Mielului e şansa pe care Dumnezeu le-o acordă oamenilor de a se aduna din risipire şi de a-şi reface conştiinţa unităţii lor primordiale; e şansa lui Irod de a le cere iertare pruncilor, e şansa lui Israel de a-şi recunoaşte Împăratul, e şansa neamurilor de a descoperi drumul magilor, e şansa creştinilor de a se regăsi într-o singură turmă a Aceluiaşi unic Păstor, Iisus Hristos.

V-am spus toate acestea, iubiţii mei, pentru ca să vă bucuraţi. Bucuraţi-vă, că vă aflaţi în Împărăţia Mielului, adică în Biserica Lui! Bucuraţi-vă, că Mielul vi se îmbie în fiecare Sfântă Liturghie şi oridecâteori aveţi nevoie de El! Bucuraţi-vă întru mireasma peşterii din Betleem, a imnurilor şi colindelor voastre! Bucuraţi-vă întru bogăţia voastră duhovnicească şi întru mila pentru cei săraci! Bucuraţi-vă întru încercările istoriei şi întru speranţa de mai bine a omenirii! Bucuraţi-vă întru bucuria de azi a Maicii Domnului, bucuraţi-vă şi cântaţi-i:

„Bucură-te, Maica Mielului şi a Păstorului,
bucură-te, Mireasă pururea Fecioară!"[20]

Amin!

† B A R T O L O M E U

Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului

---

18 Evrei 13, 20.
19 Apocalipsa 7, 14.
20 Din Imnul Acatist al Bunei Vestiri.

†ANDREI

ARHIEPISCOP AL ALBA IULIEI, DIN MILA DOMNULUI,

IUBITULUI CLER, CINULUI MONAHAL ȘI DREPTMĂRITORILOR CREȘTINI, DORIRI DE BUCURII SFINTE DE LA HRISTOS, CARE VINE SĂ NE BINECUVINTEZE CASELE ȘI COPIII, IAR DE LA NOI ARHIEREȘTI ÎMBRĂȚIȘĂRI.

„Copilul creștea și Se întărea cu Duhul,
umplându-Se de înțelepciune,
și harul lui Dumnezeu era asupra Lui“

(Luca 2, 40)

Iubiți credincioși,

„Când a venit plinirea vremii, ne spune Sfântul Apostol Pavel, *Dumnezeu a trimis pe Fiul Său în lume“* (Galateni 4, 4). Nu L-a trimis sub chipul unui împărat impunător și înfricoșător, nici sub chipul unui extraterestru, ci sub chipul unui Copilaș plăpând. Și unde? Într-o familie săracă, dar credincioasă și armonioasă, din Nazaretul Galileii.

Iată de ce, acum la Crăciun, toate privirile creștine se îndreaptă înspre căsuța din Nazaret unde bătrânul Iosif lucra, Maica Domnului păstra în inima ei cuvintele lui Dumnezeu, iar Pruncul Mântuitor *„le era supus“* (Luca 2, 51).

Ar fi putut alege Dumnezeu pentru întrupare o familie nobilă, care locuia într-un palat. Se vede însă că unele-s criteriile valorilor pentru noi oamenii și altele-s pentru Dumnezeu. Nu bogăția exterioară e de mare preț în fața Lui, ci cea sufletească, și nici casa confortabilă care-ți oferă luxul unei vieți trândave, ci căminul curat și simplu în care domnește evlavia și buna armonie. Pentru că până la urmă, cum spune Slavici, „liniștea colibei tale te face fericit“.

Pacea sfântă și armonia deplină din familia bătrânului Iosif ne demonstrează încă o dată că Dumnezeu l-a creat pe om pentru comuniune. L-a creat după chipul Său, după chipul Sfintei Treimi, ori Treimea este structura supremei iubiri. Dumnezeu a considerat că *„nu este bine ca omul să fie singur“* (Facere 2, 18), ci este potrivit să trăiască într-o familie.

Domnul Hristos a crescut în familia lui Iosif teslarul. A crescut, ca și om, pentru că era și Dumnezeu, în cultul rugăciunii și al muncii. Acolo,

în casa din Nazaret, *„Copilul creştea şi Se întărea cu duhul, umplându-Se de înţelepciune, şi harul lui Dumnezeu era asupra Lui“* (Luca 2, 40).

Acolo, în familie, copilul aşteaptă totul de la părinţi şi, câtă vreme este mic, n-are încredere decât în părinţi. Părinţii ştiu că trebuie să trăiască pentru prunci, să sufere pentru ei, să muncească pentru ei. Dragostea părinţilor e curată, lipsită de patimi şi interes, singura ce se poate numi iubire la superlativ, pentru că este desprinsă de amestecul oricăror gânduri necuviincioase. Fericirea părinţilor este aceea de a se jertfi pe ei pentru fericirea pruncilor.

Iar Pruncul Iisus, ne spune Scriptura, *„le era supus“* Fecioarei Maria şi Dreptului Iosif (Luca 2, 51). Orice copil bine crescut are un adevărat cult pentru părinţii săi, îi iubeşte şi le urmează sfatul. De aceea înţeleptul Solomon dă o sentinţă, care ni se pare aspră, spunând: *„Ochiul care îşi bate joc de părintele său şi nu ia în seamă ascultarea cu care îi este dator maicii sale, să-l scoată corbii care sălăşluiesc lângă un curs de apă, iar puii de vultur să-l mănânce“* (Pilde 30, 17).

Familia creştină este locul unde se întemeiază rânduiala unui neam în spiritul statorniciei, a legilor morale, a jertfei de sine, al răbdării, al încrederii şi al dragostei.

Familia creştină este acel cuib sacru unde doi oameni, mai întâi un tânăr bărbat şi o fată cuminte, se hotărăsc să-şi unească viaţa în cuget şi-n simţire prin legământul de aur al inelului nunţii, care desăvârşeşte cerul pe pământ.

Acolo, în căminul creştin plin de copii, la ceasul sfânt de seară când tatăl şi mama întorşi osteniţi de la muncă împart pâinea pruncilor, dimpreună cu cuvântul lor plin de iubire, se creează cea mai sfântă comuniune de sub soare.

Iubiţi fraţi şi surori,

Din nefericire în jurul nostru vedem cu totul altceva. Sfântul Pavel îi scria lui Timotei că va veni o vreme când oamenii vor fi *„iubitori de sine, iubitori de arginţi, lăudători, trufaşi, hulitori... lipsiţi de dragoste... iubitori de desfătări mai mult decât iubitori de Dumnezeu“* (2 Timotei 3, 2-3). Cu alte cuvinte, vor ajunge foarte egoişti. Din păcate umbra monstruoasă a acestui egoism s-a aşezat nu numai în viaţa socială, ci şi-n cea de familie.

Acest egoism exagerat îi duce pe oameni în situaţia ca şi-n familie să poarte o luptă pentru supremaţie, o luptă pentru putere. Nici vorbă de comuniune, ci individualismul care-i stăpâneşte îi face să vadă în partenerul de viaţă un mijloc de a-şi rezolva problemele materiale şi de a dobândi plăceri trupeşti.

Binecuvântarea cerului, concretizată prin naşterea de prunci, în aceste cazuri este refuzată categoric. Astfel de indivizi, egoişti până la limită, nici nu merită de fapt să aibă copii. A avea copii înseamnă să primeşti binecuvântarea lui Dumnezeu în casa ta. A avea copii înseamnă a avea o mare răspundere. Ori, astfel de oameni, fug de răspundere.

Dacă totuşi, cu toate mijloacele păcătoase de *planning* familial folosite, rezultă o sarcină, recurg la cea mai monstruoasă crimă: avortul. Aşa se face că în societatea post-modernă populaţia îmbătrâneşte şi fibra umanităţii slăbeşte. Această realitate teribilă este prezentă şi în România. Motivaţiile la noi sunt de natură socială, lipsa de locuinţe şi salariile mici, dar în Europa Occidentală ce motivaţii mai pot fi aduse? Şi apoi, chiar şi în România, copii mai mulţi au săracii, pe când cei cu putere materială se opresc la un copil sau maximum doi.

Nu-i de mirare că, în această atmosferă lipsită de preocupări spirituale, numărul divorţurilor creşte înspăimântător. Divorţul, până mai ieri, era o raritate şi o ruşine. Astăzi a devenit un lucru la ordinea zilei şi este tratat ca o stare de normalitate. Se uită cu desăvârşire că porunca lui Hristos este: *„Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă"* (Matei 19, 6). Se uită că monogamia le este cerută creştinilor de învăţătura Mântuitorului.

Pe deasupra, mai asistăm la o monstruozitate: se vorbeşte tot mai mult de cuplu şi nu de familie. Cuplu care poate fi format şi din indivizi de acelaşi sex. Se face prezent un mod de viaţă pe care n-a reuşit să-l imprime nici comunismul: este vorba de colectivism. Cuplurile se fac şi se desfac, partenerii se schimbă, căsătoriile sunt de probă, fărădelegile se săvârşesc în grup.

Şi nu-i destul că se nasc copii puţini, ci chiar şi numeroşi tineri sănătoşi şi inteligenţi, pleacă la muncă în ţările apusene. Sigur că plecarea lor este motivată economic, mulţi n-au un loc de muncă, dar ţara pierde mult prin exodul lor.

Emisiuni televizate, mese rotunde la radio, articole de revistă, dezbat adesea aceste subiecte, fără a pune problema şi din punct de vedere religios-moral. Se uită că trupul este templul Duhului Sfânt (I Corinteni 6, 19), că monogamia este poruncită de Dumnezeu (Matei 19, 6), că pruncii sunt o binecuvântare a cerului.

Dreptmăritori creştini,

Cu siguranţă ne întrebăm ce-i de făcut în această situaţie? Sunt multe lucruri de făcut şi, pentru a fi încununat de succes demersul nostru, ar trebui să-i putem determina pe toţi factorii responsabili să-şi dea mâna.

Biserica trebuie să conlucreze cu organismele statului şi statul să fie receptiv la sugestiile Bisericii. Mijloacele de educaţie pe care le au la îndemână Biserica şi Şcoala să fie folosite la maximum. Radioul şi televiziunea să se socoată responsabile de mesajul pe care-l transmit cetăţenilor ţării. Corpurile legiuitoare să fie mai puţin permisive cu fărădelegile. Iar Executivul să încerce, lucru pe care noi credem că îl şi face, să îmbunătăţească condiţiile de viaţă şi de afirmare pentru tineri.

Însă până ce aceste demersuri vor da roade, noi îi sfătuim pe credincioşii noştri să facă acum câteva lucruri posibile şi absolut necesare. Întâi de toate să meargă cu gândul la căsuţa armonioasă din Nazaret unde trăia Familia Sfântă şi să o ia ca exemplu. Apoi să se uite înapoi

în timp la familia creştină din România, care s-a inspirat din acest exemplu. Şi vor găsi acolo, puse în lucrare, trei virtuţi care dădeau armonie şi trăinicie căminului. Le luăm pe rând.

Întâi de toate într-o familie întemeiată pe principii creştine este prezentă rugăciunea. Tata şi mama se roagă când se aşează la masă, şi se roagă seara înainte de culcare. Iertaţi-mă dacă vă pun o întrebare, la care nu aştept răspuns: „De când nu v-aţi rugat împreună cu soţia şi copiii dumneavoastră?" Din nefericire dimineaţa alergaţi la muncă pe rând, iar copiii merg la şcoală. Vă întoarceţi acasă când puteţi, mâncaţi pe rând, şi vă apucaţi de alte lucruri. Seara vă fură emisiunile de la televizor şi adormiţi fără rugăciune. Şi atunci unde-i comuniunea? Vă mai întrebaţi de ce lucrurile nu merg bine în familie?

În al doilea rând, o familie creştină participă duminica la Liturghie *in corpore:* tata, mama, copiii, bunicul şi bunica. Nu numai bunicul cu bunica. De acolo de la Liturghie părinţii primesc puteri pentru a mai munci o săptămână, iar copiii pentru a învăţa. Acolo se întăreşte comuniunea sfântă de iubire dintre ei.

În al treilea rând, şi momentele de relaxare, aparţinătorii unei adevărate familii creştine, le gustă împreună. Ieşirea la iarbă verde, concediul la munte sau la mare, sau chiar o simplă plimbare, le fac împreună. Atunci Dumnezeu întăreşte comuniunea dintre ei şi au parte, aşa cum spune rugăciunea de la cununie, „de binecuvântarea cerului şi de belşugul pământului".

De o asemenea familie ideală îşi aducea aminte, în preajma Sfintelor Sărbători ale Crăciunului, poetul nostru naţional George Coşbuc: *„E noapte, patul e făcut, dar cine să se culce? / Când mama spune de Iisus, cu glasu-i rar şi dulce. / Cum S-a născut afară-n frig, în ieslea cea săracă / Cum boii peste El suflau, căldură ca să-I facă. / Cum au venit la ieslea Lui, păstorii de la stână / Şi îngerii din cer cântând, cu flori de măr în mână. / Iară, târziu, când ne prindea, pe vatra veche somnul, / În vis vedeam doar flori de măr şi-n faşă mic pe Domnul".*

Dacă toate acestea ne-au atins măcar în treacăt sufletul, să încercăm, cu ajutorul lui Dumnezeu, să le punem în practică. Naşterea Domnului Hristos să ne fie de folos, Boboteaza să ne primenească sufletul, iar Anul Nou să-l prăznuim cu bucurie.

Sărbători fericite şi ani mulţi vă urează, cu îmbrăţişare sfântă,

† A N D R E I

Arhiepiscop al Alba Iuliei

†IOAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL DE DUMNEZEU PĂZITEI EPISCOPII ORTODOXE ROMÂNE A ORADIEI

Iubitului cler, cinului monahal și binecredincioșilor creștini, har, milă și pace de la Hristos, Domnul nostru, iar de la smerenia noastră, arhierești binecuvântări

„Iar ziua Domnului va veni ca un fur când cerurile vor pieri cu vuiet mare, stihiile arzând se vor desface și pământul și lucrurile de pe el se vor mistui. Deci dacă toate acestea se vor desființa, cât de mult vi se cuvine vouă să umblați întru viață sfântă și în cucernicie"?

(II Petru 3, 10-11)

Iubiții noștri credincioși,

Din nou am ajuns cu ajutorul Bunului Dumnezeu marele eveniment al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos. La un asemenea eveniment mare se cade a medita mai adânc și mai serios asupra scopului și rostului vieții noastre, care scop este strâns legat de puterea mai presus de minte și de cuvânt a Sfintei Treimi, de Domnul nostru Iisus Hristos, care, prin sfatul Sfintei Treimi a coborât la noi ca să ne ridice pe noi la duhovniceasca viață dumnezeiască.

Am socotit de cuviință, iubiții noștri credincioși, ca anul acesta să dezbatem împreună marea valoare a persoanei noastre, marele folos al mântuirii noastre.

După învățătura Bisericii noastre, după greșeala omului - călcarea poruncii - trebuia să moară ca să plinească dreptatea, dar după porunca iubirii Dumnezeu „nu putea distruge lucrul mâinilor Sale", zice Sfântul Atanasie cel Mare în lucrarea „Despre Întruparea Cuvântului". În Mântuitorul Hristos s-au împlinit ambele porunci, din prețuirea deosebită dată persoanei umane. Prin moartea Sa, ca Om, a plinit dreptatea, iar prin Învierea Sa, ca Dumnezeu, a plinit iubirea. Încă o dovadă a prețuirii persoanei umane de către Marele și Bunul Dumnezeu.

De aceea am comparat această valoare a persoanei noastre cu lucrurile care ne înconjoară, cu sfârșitul lor și cu veșnicia noastră, așa precum ne prezintă Sfântul Apostol Petru realitatea sfârșitului tuturor, atenţio-

nându-ne să fim într-o continuă priveghere asupra valorii şi mântuirii persoanei noastre, după cuvintele citate la început.

„Iar ziua Domnului va veni ca un fur, când cerurile vor pieri cu vuiet mare, stihiile, arzând, se vor desface şi pământul şi lucrurile de pe el se vor mistui. Deci, dacă toate acestea se vor desfiinţa, cât de mult vi se cuvine vouă să umblaţi întru viaţă sfântă şi în cucernicie?" (II Petru 3, 10—11).

Iubiţi credincioşi,

În cartea Apocalipsei ni se prezintă sfârşitul veacurilor acestora, distrugerea tuturor lucrurilor create, dar nu spre pieire totală, ci spre un nou rost, spre o nouă viaţă, spre o nouă înfrumuseţare, „un cer nou, un pământ nou", în care va locui dreptatea.

O meditaţie mai adâncă ne conduce la concluzia că tot ce este în jurul nostru, obiecte, lucruri, chiar Sfinte Scripturi şi biserici se vor nimici. Singura fiinţă care va dăinui va fi omul. Deseori mi-a plăcut să susţin că singur omul va rămâne în biblioteca veşniciei lui Dumnezeu. Dacă vom medita şi mai adânc, s-ar cădea să ajungem la convingerea sau constatarea că prea puţină atenţie şi preţuire se dă acestei realităţi.

Prinşi de valurile vieţii uităm de această realitate care este omul, uităm să-l înfrumuseţăm, uităm de veşnicia lui şi ne prinde marea trecere din lumea aceasta cu o mai puţină gospodărire şi înfrumuseţare a persoanei noastre, plinindu-se ceea ce spune Sfânta Scriptură: „Ce-i foloseşte omului dacă ar dobândi lumea, iar sufletul îl va pierde?" Dacă am fi preocupaţi de această înfrumuseţare a persoanei noastre, folosul nostru n-ar fi numai veşnic, ci şi cel vremelnic, şi poate am putea înfrumuseţa şi pe alţii cu frumuseţea noastră sufletească. Astfel a judecat şi Domnul nostru Iisus Hristos. El ne-a preţuit în mod deosebit, mai mult ca pe orice lucru din lumea aceasta şi tocmai pentru aceea a venit la noi ca să ne înfrumuseţeze, şi să ne pregătească pentru biblioteca veşniciei, precum este scris în Acatist: „Iisuse, înfrumuseţătorul tuturor făpturilor".

Desigur, această coborâre la noi şi mai ales lucrarea Lui pentru înfrumuseţarea noastră n-a fost simplă, nici de scurtă durată. Naşterea Lui într-un grajd, Răstignirea, Învierea şi Înălţarea Sa, toate aceste evenimente au presupus multe jertfe în timpul vieţii Sale. A rămas peste veacuri ca un miel înjunghiat, dar cu putere, aşa cum prezintă cartea Apocalipsei..., ca să adape în această jertfă a mielului peste veacuri în Biserică, Sfânta şi Marea Jertfă a Sfintei Cuminecături, căci Sfânta Cuminecătură sau Marea Jertfă de pe Altar, nu este altceva decât actualizarea jertfei de pe Golgota, deci, Marea Jertfă de pe Golgota nu se repetă, ci se actualizează din jertfa din ceruri a Mielului pe Masa Sfintelor Altare, precum spunea Pascal că „Hristos este în continuă stare de agonie în ceruri, până la sfirşitul veacurilor".

Părintele Profesor Dumitru Stăniloae susţinea pe bună dreptate că această stare de jertfă continuă în ceruri a Mântuitorului ca un miel nevinovat nu trebuie să ne ducă la o concepţie pesimistă, deoarece această

jertfă este penetrată de iubire, şi tot ce e penetrat de iubire se înfrumuseţează şi nu este greu de purtat, asemenea mamei noastre care depune atâtea eforturi pentru îngrijirea noastră de mici, şi totuşi nu i se pare greu pentru că ne iubeşte.

Dreptmăritori creştini,

Reiese din toate acestea că şi pentru noi nu poate fi altfel, decât prin asemănare cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos, şi noi de la naştere până la mormânt se cade să aducem jertfe duhovniceşti ca să devenim mai înfrumuseţaţi şi mai pregătiţi pentru mântuirea noastră la marea trecere. Avem lipsă prin asemănare de modestia Celui ce S-a născut într-un grajd, avem lipsă de răstignirile fărădelegilor şi patimilor noastre, avem lipsă de înălţarea noastră sufletească prin sfinte rugăciuni, avem lipsă de învierea simţămintelor noastre înălţătoare peste cele josnice şi neînţelepte, avem lipsă de recunoştinţă pe care trebuie să I-o purtăm Mântuitorului, Care a aşezat firea noastră pământească la dreapta Tatălui în ceruri. Avem lipsă de părerea de rău în Taina Sfintei Spovedanii pentru ştergerea fărădelegilor din tinereţile noastre, avem lipsă de hrana duhovnicească a Sfintei Cuminecături pentru înzdrăvenirea puterilor noastre fizice şi spirituale, avem lipsă de toate Tainele Bisericii care nu urmăresc altceva decât însănătoşirea şi înfrumuseţarea persoanei noastre, ca să putem zice în pragul marii treceri: „Săvârşitu-s-a" (plinitu-s-a), adică atât cât a fost cu putinţă omeneşte ne-am străduit să plinim toate cele spre folos sufletesc şi trupesc, vremelnic şi veşnic, şi mai ales să purtăm recunoştinţă vie, din adâncul inimii, Celui care S-a răstignit pentru noi şi pentru mântuirea noastră, şi în pragul marii treceri să zicem şi noi cu cântarea bisericească „Văzut-am lumina cea adevărată, luat-am duhul cel ceresc", rostuieşte-ne şi nouă, Dumnezeule, un loc în biblioteca slavei Tale.

Pentru toate cele arătate mai sus a coborât la noi Mântuitorul nostru, acum două mii de ani şi noi prăznuim acest mare eveniment în fiecare an rostind cu cântarea bisericească „Slavă Ţie, Celui ce pentru a noastră mântuire ne-ai cercetat de sus" după cum spune cântarea „Cercetatu-ne-a de sus Mântuitorul nostru, Răsăritul răsăriturilor, iar celor din întuneric şi umbră, lumină le-a răsărit".

Bunul nostru Dumnezeu să ne dăruiască de Sfintele Sărbători ale Naşterii Domnului, Anului Nou şi Bobotezei, în toate zilele vieţii noastre, tot mai multă râvnă sfântă pentru înfrumuseţarea noastră şi recunoştinţă vie Celui ce ne-a mântuit pe noi.

Al vostru pururea rugător către Dumnezeu!

† I O A N

Episcopul Oradiei, Bihorului
şi Sălajului

† JUSTINIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL MARAMUREŞULUI ŞI SĂTMARULUI

Iubitului nostru cler, cinului monahal, dreptcredinciosului nostru popor din Episcopia Ortodoxă a Maramureşului şi Sătmarului: Har, binecuvântare şi pace de la Dumnezeu, iar de la noi, calde urări de linişte şi fericire pentru Sfintele Sărbători ale Naşterii Domnului

„Căci Dumnezeu aşa a iubit lumea,
încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut
L-a dat ca oricine crede în El
să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică".

(Ioan, 3, 16)

Prea cinstiţi şi iubiţi fraţi,

Aceste cuvinte rostite de Mântuitorul mi-au venit în minte acum când s-a apropiat Sfântul şi Marele Praznic al Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos, de care toţi ne bucurăm şi ne luminăm.

Cerul şi pământul parcă se luminează. Întunericul se retrage şi lumina începe să crească chiar şi în lumea fizică. Solstiţiul de iarnă schimbă vremea şi pământul se întoarce cu faţa către soare, soarele începe să se ridice tot mai sus pe cer, ziua a început să crească, aerul începe să se încălzească şi să ne vestească că de undeva, e adevărat că de departe, dar vine primăvara. Aşa se întâmplă şi acum la Naşterea Domnului.

Cu ochii sufletului nostru încă odată vedem cât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Unul Născut, pe Fiul Său L-a dat pentru mântuirea lumii, vedem cât bine ne-a făcut nouă Dumnezeu, Care din iubire a făcut cerul şi pământul, din iubire l-a creat pe om şi după ce omul a rătăcit, Dumnezeu nu l-a părăsit pe om, ci l-a căutat şi l-a strigat *„Adame, unde eşti?"* (Fac. 3, 9), apoi a trimis pe Fiul Său, ca pe un păstor să caute oaia cea pierdută.

Acesta din iubire S-a zămislit din Fecioara Maria. El n-a venit ca un înger şi nici înconjurat de cete cereşti, ci ca un prunc S-a născut ca om într-o peşteră săracă, supunându-Se la toate greutăţile pe care le-a îndurat omul după ce a căzut din slavă şi a rătăcit într-o lume străină de lumina lui Dumnezeu. Dumnezeu S-a dezbrăcat de slava Sa, (Filip. 2, 5-9), S-a umilit, S-a dăruit pentru ca să ne îmbrace pe noi în haina de nuntă a îndumnezeirii, să ne facă pe noi toţi, fii ai lui Dumnezeu şi moştenitori ai împărăţiei lui Dumnezeu şi aceasta a făcut-o din iubire.

De aceea în acest Praznic luminat, la Crăciunul din anul acesta am simţit îndemnul să vorbim despre iubire, care s-a împuţinat aşa de mult acum în lume. Să ne oprim în faţa peşterii de la Betleem şi să-L privim pe Cel Ce a făcut cerul şi pământul, să-L vedem pe Fiul lui Dumnezeu Care S-a dezbrăcat de slava Sa din negrăita şi nemărginita Sa iubire pentru noi şi S-a făcut om ca pe noi cei căzuţi în prăpastia păcatului, a nepăsării, a înstrăinării de Dumnezeu să ne ridice şi să ne aducă din nou la Tatăl care ne aşteaptă, după cum ne spune Iisus Hristos, Mântuitorul lumii în pilda Fiului Risipitor (Lc. 15, 11-32), în legătură cu care un Sfânt Părinte din zilele noastre, ne vorbeşte aşa de frumos zicând: *„Pilda Fiului Risipitor tocmai acest rost are: să ne îndemne a alerga degrabă la Tatăl... ne pune înainte cea mai desăvârşită icoană a milostivirii şi bunătăţii dumnezeieşti"*.

Prin pilda aceasta Hristos ne arată „să nu ne îndoim de iertare, niciodată nu este biruită milostivirea şi iubirea de oameni a lui Dumnezeu, Care *„aşa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică"* (In. 3, 16).

„Am văzut undeva, zice acest sfânt părinte din Sfântul Munte, o mişcătoare icoană a acestei milostiviri dumnezeieşti. O casă în mijlocul câmpiei şi drumul care trecea prin faţa ei pierzându-se în nesfârşit. Sus pe terasa casei, un bătrân cu barba albă, sprijinit în toiag se apleca înainte, cu mâna straşină la ochi, uitându-se în zare. Ce a vrut să spună acest tablou?

În Pilda Fiului Risipitor se spune: *„încă departe fiind el, l-a văzut tatăl său şi i s-a făcut milă şi, alergând, a căzut pe grumazul lui şi l-a sărutat"* (Lc. 15, 20). Dar cum a aflat de întoarcerea fiului? Aici este tâlcul bătrânului ce se uita în zare. Aşa de mult îşi iubea el fiul, că nu-şi putea închipui să-l piardă pentru totdeauna. De aceea mereu îl aştepta, mereu se uita în zare, mereu cu mâna straşină la ochi: - oare nu cumva vine? - De aceea l-a şi văzut de departe. Aşa-i mila cea nesfârşită a lui Dumnezeu, nu oboseşte, nu se împuţinează, mereu se uită după fiecare dintre noi păcătoşii, mereu ne aşteaptă: - nu se poate să nu vină! -Am făcut atâtea pentru dânsul, mi-am dat însăşi viaţa pentru el, trebuie să se întoarcă. - Acesta este glasul lui Dumnezeu de care trebuie să ne amintim în această sfântă zi când sărbătorim ziua cea mare a Naşterii Fiului lui Dumnezeu, în care mai mult decât oricând vedem cât de mult bine ne-a făcut nouă Dumnezeu, cât de mult a iubit Dumnezeu lumea, adică pe noi pe toţi, *„încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat"* (In. 3, 16).

Iubiţii mei fraţi şi fii duhovniceşti,

Fraţilor, fără iubire nu există mântuire, nici fericire. Fără iubire sufletul se răceşte şi piere. Iubirea este izvorul vieţii. Şi animalele iubesc, după cum vedeţi. Şi boul îşi cunoaşte şi iubeşte pe stăpânul său, zice Scriptura: *„Boul îşi cunoaşte stăpânul şi asinul ieslea domnului său"* (Is. 1, 3).

Este iubire naturală, dar este o iubire şi mai înaltă decât dragostea cea pământească, trupească, lumească, ne iubim fraţii, părinţii, soţia şi copiii. Ne iubim ţara, neamul, casa, limba, legea şi pe toate celelalte daruri pe care ni le-a dat Dumnezeu. Dar mai presus de toate este iubirea cea sufletească, cea dumnezeiască, cea duhovnicească.

Când un învăţător a venit la Iisus Hristos şi i-a zis: *„Învăţătorule, care poruncă este mai mare în Lege? El i-a răspuns: Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău, - şi după aceasta Domnul continuă - Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi. În aceste două porunci se cuprind toată Legea şi proorocii“* (Mt. 22, 36-40).

Fiul lui Dumnezeu, a Cărui naştere o sărbătorim astăzi, ne-a dat o poruncă şi mai înaltă, prin care omul se înalţă până la asemănarea cu Dumnezeu, care, mai înainte de a-L iubi omul, El l-a iubit pe om în mod negrăit.

Dumnezeu Cel Ce S-a întrupat, ne-a poruncit: *„Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, binecuvântaţi pe cei ce vă blestemă, faceţi bine celor ce vă urăsc şi rugaţi-vă pentru cei ce vă vatămă şi vă prigonesc“* (Mt. 5, 44). Aceasta este iubirea desăvârşită. Iubirea evanghelică, iubirea dumnezeiască, iubirea în care lumea creştină ar fi trebuit să trăiască şi nu a împlinit această poruncă şi nu L-a ascultat pe Iisus Hristos, de aceea de două mii de ani ura n-a încetat dintre oameni.

Vorbim despre iubire dar urâm. Căutăm pace şi linişte dar nu o găsim. Creştinul întâlneşte feţe triste, feţe duşmănoase pentru că nici în sufletul lui nu arde flacăra iubirii, a desăvârşirii pentru binele semenilor lui, a fraţilor lui.

În acest Praznic, în ziua Naşterii Domnului Hristos, care este primul din mileniul trei este drept să ne reculegem. Să ne cercetăm sufletul şi inima şi viaţa. Să vedem ce vom găsi acolo, iubire sau ură, credinţă sau necredinţă, lumină sau întuneric.

Trăim timpurile despre care Mântuitorul a spus *„Dar Fiul Omului, când va veni, va găsi, oare, credinţă pe pământ?“* (Lc. 18, 8). Ne cutremurăm toţi, suntem neliniştiţi, nu avem pace pentru că nu avem iubire. Cea mai mare putere din lume este cuprinsă de panică, de spaimă, de frică. Frica a intrat în oasele oamenilor pentru că au pierdut credinţa în Dumnezeu, Care S-a întrupat, pentru că a pierdut iubirea faţă de Fiul Omului, adică de Hristos.

Prea cinstiţi şi iubiţi fraţi,

Unde nu este steaua care călăuzeşte spre Hristos, acolo se face întuneric, aşa cum s-a făcut şi în Ierusalim şi în curţile lui Irod, şi în tabăra fariseilor şi a cărturarilor, când nu credeau că S-a născut Mesia - şi atunci a început măcelul, un număr mare de copii au fost ucişi, un mare număr de mame au rămas cu inima rănită. Bărbaţii care au fost părinţi ai acelor copii au stat înmărmuriţi de durere văzându-şi copiii măcelăriţi - acesta este rezultatul înstrăinării de steaua lui Hristos, de lumina lui Hristos.

În casa în care candela credinţei şi a iubirii nu s-a stins, în viaţa şi în ţara în care Biserica lui Hristos este cercetată, în lumea în care se mai aud cântece şi colinde şi rugăciuni înălţate spre slava Fiului lui Dumnezeu - spaima şi nefericirea nu chinuiesc sufletele oamenilor.

Cu mila şi cu ajutorul lui Dumnezeu şi în anul pe care îl încheiem, aici în cuprinsul Eparhiei Maramureşului şi Sătmarului, cu smerenie am slujit tot timpul lui Dumnezeu, de aceea Dumnezeu ne-a binecuvântat, pentru că bisericile au fost pline, sărbătorile şi duminicile au fost respectate. Tineri şi bătrâni, femei şi bărbaţi împreună cu copiii nevinovaţi, ne-am împăcat mereu cu Dumnezeu şi ne-am cuminecat cu Trupul şi Sângele lui Hristos. De aceea îngerii lui Dumnezeu ne-au apărat de trăznet şi de gheaţă, de secetă şi de inundaţii, de boli şi de cutremure, de toate nenorocirile şi necazurile care au bântuit acolo unde Legea şi poruncile lui Dumnezeu au fost călcate.

Maica Domnului ca un luceafăr a luminat şi a supravegheat zorile, dimineţile, zilele şi nopţile celor ce L-au lăudat şi s-au închinat mereu lui Dumnezeu Cel Ce S-a născut în Betleem.

Pentru anul care urmează aşa cum v-am spus mereu, să iubim, şi să ne rugăm pentru toată lumea. Arma creştinului este rugăciunea. Pavăza creştinului împotriva tuturor relelor este iubirea. Prin iubire noi le-am biruit pe toate, pe toţi duşmanii văzuţi şi nevăzuţi. Biserica noastră compătimeşte pe toţi cei ce o batjocoresc. Pentru că cei ce batjocoresc Biserica Ortodoxă, batjocoresc pe Hristos, Care este Capul Bisericii Ortodoxe, cum zice Scriptura.

Nu dispreţuiţi fraţilor pe nimeni, nu hulim, nu urâm, ci iubim, aşa cum am iubit de două mii de ani pe toţii fiii lui Adam. Şi cu dor dorim să se facă pace pe pământ, aşa cum îngerii lui Dumnezeu când S-a născut Hristos au deschis porţile cerului şi coborând pe pământ au început să cânte: *„Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire!“* (Luca 2, 14).

Doresc ca în inimile voastre să ardă iubirea şi darul lui Dumnezeu, în dragostea voastră să cuprindeţi pe toţi, şi pe samarineni şi pe saduchei care nu-L cunosc pe Hristos.

Iubiţii mei fraţi,

Tuturor vă mulţumesc pentru rugăciunile ce le-aţi făcut pentru mine şi-L rog pe Dumnezeu să vă răsplătească, să vă dăruiască Sărbători fericite şi un An Nou binecuvântat.

Al vostru, al tuturor rugător fierbinte
către Dumnezeu,

† JUSTINIAN CHIRA
Episcopul Maramureşului
şi Sătmarului

†IOAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL COVASNEI ȘI HARGHITEI,

Iubitului nostru cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini, har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl, iar de la noi, părintească binecuvântare.

„Iată, Fecioara va avea în pântece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu" (Mt. 1, 23).

Iubiți frați creștini,

Praznicul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos a venit iarăși la noi aducând cu el lumina divină care se revarsă peste sufletele noastre.

În urmă cu două milenii, oamenii au văzut pe Dumnezeul lor întrupat, înfășat în scutece și culcat în ieslea Betleemului. L-au auzit apoi rostind cuvinte de *„sus"* de *„dincolo"*, s-au atins de veșmintele Lui, și-au aruncat hainele sub picioarele Lui, și-au adus bolnavii să-i vindece, pe morți să-i învieze, ca apoi cu deplină îndreptățire și bucurie să strige: Emanuel - Cu noi este Dumnezeu. Cu aceeași bucurie și însuflețire, pruncii și noi credincioșii de astăzi putem să strigăm ca înaintașii noștri: Cu noi este Dumnezeu.

Această fericire care a cuprins lumea îngerilor și a oamenilor la Nașterea Pruncului Iisus - Fiul lui Dumnezeu - Fiul omului, nu s-a stins până astăzi și avem certitudinea dată de Hristos, Cel ce a biruit moartea și a zis: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului" (Mt. 28.20).

Aceste cuvinte au fost auzite de Sfinții Săi Apostoli, însă nu numai pe apostoli i-a asigurat Hristos Domnul de prezența și de asistența Sa, căci El a mai zis: „Acolo unde sunt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor" (Mt. 18, 20). Cât de aproape sau departe este Hristos astăzi de noi, ne spun scrierile sfinte, arătând că Hristos este alături de fiecare creștin botezat, în aceeași măsură în care capul este legat de fiecare mădular al trupului său.

Sfântul Apostol Pavel ne spune că toți creștinii formează împreună un corp, formează trupul tainic al lui Hristos în care Mântuitorul însuși este capul. În temeiul întrupării Sale și al jertfei Sale mântuitoare, noi toți alcătuim trupul Lui și El este capul nostru. El cap, noi mădulare. Dumnezeu-Tatăl „toate le-a supus sub picioarele lui Hristos și pe Dânsul

L-a dat cap peste toată Biserica care este trupul Lui..." (Efes. 1, 22).

Scriindu-le celor din Corint, Sfântul Apostol Pavel le face cunoscută marea lor demnitate de mădulare ale trupului tainic al lui Hristos: „Voi sunteţi trupul lui Hristos şi fiecare în parte sunteţi mădulare ale Lui". (I Cor. 12, 27). În orice corp viu, capul dă mădularelor mişcarea vieţii.

Astfel prin El, prin Hristos, cu El şi de la El ne facem cu adevărat părtaşi la viaţa dumnezeiască însăşi „părtaşi firii dumnezeieşti" (II Petru 1, 4).

Domnul nostru Iisus Hristos în repetate rânduri S-a numit pe sine Fiul omului, ca să arate că este şi om adevărat, solidar cu neamul omenesc, că este unit cu noi cu legături care în veac nu se vor rupe, căci El este Emanuel - cu noi este Dumnezeu.

Dumnezeu este cu noi prin Duhul Domnului nostru Iisus Hristos pe care El l-a trimis în inimile noastre: „Şi pentru că sunteţi fii, Dumnezeu ne-a trimis în inimă pe Duhul Fiului Său care strigă Avva, adică Părinte!" (Gal. 4, 6). Acest Duh Sfânt face pe fiecare credincios să strige stăruitor şi plin de nădejde: „Tată, am greşit la cer şi înaintea Ta" (Lc. 15, 21).

Creştinul scoate o strigare caldă de fiu adoptiv către bunătatea şi milostivirea părintească: „Şi voi n-aţi primit un duh de robie ca să mai aveţi frică, ci aţi primit un duh de înfiere, care ne face să strigăm Avva, adică Părinte!" (Rom. 8, 15).

Ca să putem ajunge biruitori la limanul fericirii veşnice, trebuie „să facem mereu, prin Duhul, tot felul de rugăciuni şi cereri" (Efes. 6, 18). Dar omul credincios nu este singur în ruga sa, fiindcă „Duhul ne ajută în slăbiciunea noastră, căci nu ştim cum trebuie să ne rugăm. Dar însuşi Duhul mijloceşte pentru noi, cu suspine negrăite" (Rom. 8, 26).

Hristos Domnul şi-a arătat marea Sa iubire faţă de om, dând ca sprijin rugăciunii noastre glasul Duhului Său, sălăşluit în inimile noastre. Rămânerea Domnului nostru Iisus Hristos în Sfânta Taină a trupului şi sângelui Său, pe toate altarele unde se slujeşte Sfânta şi dumnezeiasca Liturghie este un adevăr propovăduit de Biserică, în toate veacurile.

Dragostea lui Dumnezeu a găsit calea de a rămâne cu noi, iar atotputernicia Lui să o împlinească: „Cine mănâncă Trupul Meu şi bea sângele Meu rămâne în Mine şi Eu rămân în el" (Ioan 6, 56).

Chiar şi în ceruri, unde stă de-a dreapta Tatălui, Hristos Domnul nu ne-a uitat şi nu ne părăseşte. Sfântul Apostol Pavel ne încredinţează că este mereu veghetor, făcându-se mijlocitorul nostru: „Cine este cel ce i-ar orândui pe aleşii lui Dumnezeu? Iisus Hristos a murit pentru ei şi mai ales a şi înviat, Cel ce este de-a dreapta lui Dumnezeu şi mijloceşte pentru noi" (Rom. 8, 34).

Sfântul Ioan Evanghelistul ne îndeamnă să nu decurajăm în căderile noastre, ci să ne sprijinim pe jertfa de ispăşire a Marelui nostru Răscumpărător: „Copiii mei, acestea vi le scriu, ca să nu păcătuiţi şi dacă

va păcătui cineva, avem Mijlocitor către Tatăl pe Iisus Hristos cel drept. El este jertfa de ispășire pentru păcatele noastre, dar nu numai pentru ale noastre, ci și pentru ale lumii întregi" (I In. 2, 1-2).

Iubiți fii duhovnicești,

Dumnezeu este cu noi, dar nu împotriva altora. Fiindcă Mesia a fost făgăduit pentru toate neamurile, pentru toți oamenii. Cât de limpezi sunt cuvintele profetului Isaia și cât de rău au fost și încă mai sunt înțelese ele astăzi de oameni: „Iată, eu vin ca să strâng la un loc popoarele și toate limbile. Ele vor veni și vor vedea slava Mea" (Is. 66, 18).

Pruncul dumnezeiesc născut din Fecioara Maria în ieslea Betleemului este Mesia, Cel trimis pentru luminarea și mântuirea tuturor neamurilor pământului. Dreptul Simeon a cerut să fie slobozit din viața aceasta de aici, după ce s-a învrednicit să vadă și să ia în brațele lui pe Pruncul Iisus, despre care zice:

„... ochii mei văzură mântuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor, ca să fie lumină pre luminarea neamurilor și slavă poporului tău Israel" (Lc. 2, 32).

Cu toate că oamenii se deosebesc unii de alții după limba pe care o vorbesc, după culoarea pielii și după alte multe însușiri, ei totuși sunt frați prin obârșia lor, toți sunt zidiți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. „Și a zis Dumnezeu să facem om după chipul și asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul" (Fac. 1, 26). Iată, omului îi este hărăzit să stăpânească vietățile mărilor, ale văzduhului și tot pământul, dar nicidecum nu-i este hărăzit să stăpânească și să asuprească pe semenii săi de altă limbă, ori de altă cultură sau tradiție.

Dumnezeu nu este părtinitor în iubirea Sa față de toți oamenii. El nu dușmănește traiul în tihnă și bunăstarea pământeanului ce îl ascultă, când făgăduiește astfel: „Păzește dar legile și poruncile Lui, pe care ți le dau azi, ca să fii fericit tu și copiii tăi după tine, și să trăiești zile multe în țara pe care ți-o dă Domnul Dumnezeul tău, pe vecie" (Deutr. 4, 10).

Frați creștini,

De această sfântă promisiune nu au parte numai păzitorii legii vechi, ci toți temătorii și iubitorii de Dumnezeu din toate timpurile și din toate locurile.

Iubiții mei, străbunii noștri, în lumina lui Hristos au ctitorit o biserică și o țară. Le-au pus astăzi înaintea lui Dumnezeu pe altarul timpului și ni le-au lăsat nouă spre cinstire și nemurire. Rămâne în tăria dragostei noastre și proniei lui Dumnezeu dacă acum, când am intrat în mileniul trei, le vom nemuri.

Din nefericire, răsăritul acestui mileniu este umbrit de norii urii și mâniei.

Se ridică azi mai mult ca oricând tot mai mulţi care vor să sfâşie cămaşa lui Hristos, biserica lui şi chiar să împrăştie ţărâna zidită de strămoşi cu lacrimi şi sânge, ce făcură din ea această ţară cu Carpaţi şi multe Cruci.

Să rămânem aici, uniţi în credinţă şi simţire românească şi creştină, întru nemurirea bisericii şi a neamului. Căci Domnul nostru Iisus Hristos a cărui Naştere astăzi o prăznuim, a zis: „Iată, Eu cu voi sunt până la sfârşitul veacului“ (Mt. 28, 20).

Al vostru al tuturor
şi către Hristos pentru voi rugător,

† I O A N

Episcopul Covasnei şi Harghitei

IUBIREA, SUPORT ȘI SENS AL EXISTENȚEI

La baza materiei stă spiritul. „Jean Charon în cartea «L'esprit, cet inconnu», ajunge la descoperirea că fiecare electron din compoziția a tot ceea ce este material în lumea aceasta, este purtător de spirit".[1] De fapt „Dumnezeu a creat toate formele de existență pentru o solidaritate între ele. A creat și materia ca o formă de existență, pentru ca spiritul să-și arate frumusețea în formele ei".[2] Spiritul este suportul materiei. Dacă se retrage spiritul, materia dispare, nu mai are conținut de fond. Așa se întâmplă la moartea omului, sufletul părăsește trupul, iar acesta se descompune. Materia nu poate exista fără spirit.

Dumnezeu este spirit pur și El a creat totul. Dar spiritul nu stă la baza materiei în sens panteist, în accepția că lumea ar fi Dumnezeu, s-ar identifica cu El, ci în sensul că toate creaturile participă la energiile necreate ale lui Dumnezeu și nu la ființa Lui. Și în acest fapt se manifestă purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care a creat totul și menține creația în existență.

Dumnezeu este ființa prin excelență, El este, există, nu participă la existență, ca noi. Dumnezeu nu-l are pe «a fi», ci El este «a fi». Noi avem pe «a fi», pentru că avem existența dată nouă de Dumnezeu, nu suntem autonomi, noi existăm prin participare la existența lui Dumnezeu, care ne-a creat și ne menține în existență. Aceasta nu înseamnă că noi participăm la condițiile de existență dumnezeiască, ci că avem existența ca dar de la Dumnezeu. Noi existăm numai pentru că Dumnezeu ne-a creat și ne menține în existență. Dacă Dumnezeu și-ar retrage harul sau energiile Sale, care ne mențin în existență, noi am dispărea, am fi nimiciți, pentru că din nimic am fost aduși de Dumnezeu la existență. De aceea Sfântul Pavel spune că „Dumnezeu nu este departe de fiecare dintre noi, căci în El trăim și ne mișcăm și suntem" (Fapte 17, 27-28). Nu este vorba aici de ființa lui Dumnezeu, ci de energiile Lui.

La baza materiei stă spiritul, iar la baza spiritului stă iubirea, pentru că „substanța care susține întreaga viață este iubirea, cea mai înaltă dintre virtuți, care rămâne dincolo de această viață, care trece în ordinea dumnezeiască... Lumea cealaltă, ca și lumea de aici, se susține prin marea și irezistibila putere a iubirii".[3] Deci atât în lumea aceasta, cât și în veacul viitor, iubirea este cea mai importantă, deoarece ea susține întreaga viață și pentru că „nu ființa divină o vor contempla drepții în viața viitoare, ci se vor hrăni din iubirea desăvârșită a comuniunii Persoanelor Sfintei Treimi. Din iubirea Aceleia se va revărsa unda iubirii peste oameni, care va realiza comunicarea între ei, fericindu-i".[4]

„Dumnezeu voieşte prin providenţă ca toţi oamenii să fie mântuiţi, dar nu le impune mântuirea cu sila celor ce nu voiesc. Însă îi menţine pe toţi în existenţa veşnică".[5] „Spre binele nostru Dumnezeu respectă libertatea şi nu ne sileşte să urmăm calea binelui împotriva voinţei noastre. Căci altminteri, omul s-ar simţi în rai ca o fiară în cuşcă, rânjind plin de ură împotriva celui ce l-a închis chiar spre binele lui. Şi atunci împărăţia iubirii s-ar transforma într-o împărăţie a urii ce-ar izbucni în paradisul lui Dumnezeu".[6] „Dumnezeu îi ştie şi pe cei ce nu au crezut în El şi nu au făcut voia Lui. Prin aceasta îi ţine şi pe ei în existenţă, dar nu în fericire, ci într-o existenţă slăbită şi nefericită".[7]

„Dacă nu iubesc alte persoane şi nu sunt iubit de ele, mă sărăcesc de viaţă şi mă plictisesc de mine însumi până a nu mă mai putea suporta. Unii merg până la sinucidere din această cauză. Dar omul odată ce a primit existenţa de la Dumnezeu nu şi-o poate lua el însuşi decât în forma ei pământeascâ. Dar Dumnezeu nu i-o mai ia odată ce i-a dat-o. Omul rămâne deci în veci plictisit şi chinuit de el însuşi dacă nu s-a deprins să iubească şi nu s-a făcut vrednic de iubit cât a fost pe pământ".[8]

Iubirea înseamnă viaţă, pentru că „cine nu iubeşte pe fratele său rămâne în moarte" (I Ioan 3, 14). Eu ca persoană „am nevoie să iubesc şi să fiu iubit neîncetat. Încetarea totală a comunicării iubirii e una cu moartea sau cu iadul".[9] Iadul de fapt „e durerea de a nu mai putea iubi".[10]

„Putinţa de a dori să trăiască cineva, chiar şi în extremul chin al izolării şi monotoniei totale, proprie diavolului, dorinţa pe care Sfântul Ioan Damaschin o numeşte, totuşi, un rest de bine, vine din faptul că Dumnezeu, care a dat existenţa, o menţine chiar în această sărăcie extremă, într-o moarte conştientă; şi ea are legată de ea, în făpturile conştiente, voinţa de a rămâne în ea sau voirea ei",[11] pentru că „chiar şi existenţa demonilor e mai bună decât nimicul".[12] „Unde nu este iubire, nu se cunoaşte Dumnezeu, deşi El este prezent şi acolo, şi iubirea Lui lucrează şi în acel loc, dar lucrează singură".[13] Deci iubirea lui Dumnezeu susţine întreaga existenţă şi nu iubirea creaturilor. „Dumnezeu şi sfinţii înconjoară până şi iadul în dragostea lor",[14] de aceea Dumnezeu există şi în iad, pentru că El menţine în existenţă şi pe cei care voluntar s-au îndepărtat de El. Nu e vorba de harul divin deplin, ci mult slăbit, dar totuşi prezent. Dacă Dumnezeu şi-ar retrage harul Său din ceva, acela ar înceta să existe, ar dispărea, fiind o formă golită de conţinut, care se dezintegrează.

Natura creată (îngerul şi omul) „este din neant şi când cade în păcat tinde iarăşi spre neant. Numai legătura cu Dumnezeu o menţine şi o promovează în viaţă".[15] În ascultare de Dumnezeu omul se întăreşte în existenţă şi în iubire, se apropie tot mai mult de izvorul existenţei şi al iubirii. În neascultare de Dumnezeu însă, deci în păcat, se îndepărtează de Acesta şi se îndreaptă spre nimic, spre neantul din care Dumnezeu l-a adus la existenţă, pentru că omul „este scos din nimic prin iubire".[16]

Omul este creat din nimic şi atunci când vrea să-şi împlinească voia lui proprie şi nu voia lui Dumnezeu, tinde spre neant, spre abis,

numai harul lui Dumnezeu îl ţine în existenţă. De aceea omul când vrea să devină autonom, să se guverneze după legi făcute de el şi nu după legile sădite de Dumnezeu în el, merge spre autodistrugere. Dar Domnul nu numai îl menţine pe om în existenţă, ci îl iubeşte, de aceea prin iubire Dumnezeu iese din Sine Însuşi „pentru a se coborî până la îmbrăţişarea înflăcărată a creaturilor".[17]

„Dacă Dumnezeu e transcendent şi inaccesibil în natura Sa intimă şi pururea misterioasă, El se coboară în lume prin iubire. Iubirea e lumina care, izvorând din taina divină, se revarsă în cascade asupra lumii şi izbindu-şi valurile ca de un ţărm, se întoarce înapoi spre obârşie".[18]

Un mare sfânt al Bisericii se confesează lui Dumnezeu: „Dar ce am făcut pentru Tine Doamne sau în ce Ţi-am plăcut, ca Tu să doreşti să fii în noi şi noi să fim întru Tine? Noi Te-am răstignit cu păcatele noastre şi Tu vrei ca noi să fim cu Tine? Cât de mare e bunătatea Ta! O văd revărsându-se asupra mea. Sunt vrednic de iad şi de toate chinurile, însă Tu mi-ai dat harul Duhului Sfânt".[19]

Dar Dumnezeu nu îmbrăţişează creatura prin iubirea Sa, numai printr-un act exterior Lui, ci „a mers cu iubirea faţă de oameni până la a se împărtăşi de ale noastre, ca şi noi să ne împărtăşim de ale Lui".[20] Fiul lui Dumnezeu, cea de-a doua persoană a Sfintei Treimi, s-a făcut om, a luat trup şi suflet omenesc „s-a făcut asemenea nouă din multa iubire de oameni, ca noi să ne facem asemenea Lui prin toată virtutea".[21]

Întruparea Fiului lui Dumnezeu nu este un act de dreptate divină, pentru că omul nu era vrednic de ea, ci este dovada iubirii lui Dumnezeu faţă de om. „Dacă Dumnezeu cel iubitor de oameni nu se face om decât din dragoste pentru acesta, atunci omul nu ajunge «dumnezeu după har» decât prin iubirea de Dumnezeu".[22]

„Viaţa naturii divine este iubire".[23] Dacă Dumnezeu ar fi monoipostatic (adică o singură persoană) atunci El nu ar mai fi iubire".[24] Numai existând în trei persoane poate să fie Dumnezeu, căci relaţia dintre persoane „le face demne şi capabile de iubirea absolută".[25] „Un Dumnezeu singur nu poate exista, acesta este invenţia filosofilor. Dacă Dumnezeu ar fi singur, nu ar fi capabil de iubire. Cel mult s-ar iubi pe sine, dar aceasta ar fi o iubire sterilă, stearpă".[26] „Din veci Dumnezeu nu este o existenţă monopersonală, în acest caz, de unde ar exista iubirea care explică crearea lumii?".[27] „Dacă în Dumnezeu ar exista doar două persoane, iubirea dintre aceste două persoane ar fi egoistă. O persoană ar iubi-o pe cealaltă şi ar fi iubită de ea şi această iubire s-ar închide între cele două persoane".[28] Această iubire nu s-ar putea extinde şi nici în acest caz nu s-ar justifica crearea din iubire a lumii. „Numai prin cel de al treilea, iubirea celor doi se dovedeşte generoasă, capabilă să se întindă la subiecte în afara lor".[29] Iubirea perfectă este doar cea treimică, pentru că iubirea între două persoane sporeşte când este însoţită de bucuria unei a treia persoane. „Noi simţim trebuinţa să fim iubiţi de al treilea şi să iubim pe al treilea, şi cu cât îl iubim mai mult împreună, cu atât ne iubim şi noi mai mult".[30] „Eu nu vreau să fiu iubit numai de o persoană, ci vreau ca această persoană să fie însoţită în iubirea ei faţă de mine

şi de o a treia persoană şi tu, cealaltă persoană, voieşti la fel, să am şi pe altul care te iubeşte împreună cu mine. Dar şi cel de al treilea vrea să ne vadă uniţi în iubirea faţă de el şi în iubirea lui pentru noi".[31] Dacă însă în Dumnezeu ar fi existat patru sau mai multe persoane, n-ar mai fi existat acea relaţie directă, neîncetată şi perfectă „ci ar fi fost o gloată de zei",[32] care ar fi trăit în dezordine şi haos, ca zeii grecilor din Olimp.

„Afirmaţia «Dumnezeu este iubire» (I Ioan 4, 16) înseamnă că Dumnezeu există ca Treime".[33] „Treimea este perfectă, de aceea Dumnezeu este Treime. Şi dovada că iubirea în Treime este perfectă, o avem în crearea lumii. Iubirea lui Dumnezeu a fost atât de mare, încât a vrut să o reverse şi în afara Sa, să se bucure şi alţii de ea, de aceea a creat tot ceea ce există".[34] „Lumea este creată... ca să se bucure şi ea de existenţă prin împărtăşirea de Dumnezeu... Dumnezeu se bucură şi El de lumea pe care o creează din nimic... Bucuria aceasta nu-i este necesară Lui, dar în nemărginirea bunătăţii Lui binevoieşte să se bucure şi alte fiinţe de existenţă şi să se bucure şi El de bucuria lor şi aceasta îl face să le-o dăruiască",[35] pentru că persoanele divine „nu simt decât dragostea de a da".[36] Dumnezeu „nu aşteaptă să-L iubim noi întâi, ca să ne iubească. Ci El are iniţiativa iubirii şi ne dă şi nouă puterea să răspundem iubirii Lui".[37] „Noi îl iubim pe Dumnezeu, fiindcă El ne-a iubit cel dintâi" (I Ioan 4, 19).

Deşi Dumnezeu este Creatorul nostru, iar noi creatura Lui, deci între El şi noi există o deosebire fundamentală, totuşi El „ne iubeşte cu o iubire afectuoasă, nu din înălţime, nu cu condescendenţă",[38] iar „omul are prin creaţiune capacitatea de a deveni subiect al dragostei divine, capacitate ce nu se şterge nici prin păcat".[39] Omul răspunde iubirii lui Dumnezeu prin iubirea lui proprie, dintr-o dorinţă lăuntrică, profundă, întrucât „iubirea este glasul însuşi al fiinţei"[40] sale. „Persoana nu se determină pe sine prin opoziţie. Atitudinea ei este cea a iubirii. Iubirea este conţinutul cel mai profund al existenţei sale, expresia cea mai nobilă a fiinţei sale. În această iubire stă asemănarea cu Dumnezeu, Care este iubire".[41] „O natură omenească fără dragostea permanentă a lui Dumnezeu, duce o existenţă bolnavă".[42]

„Când cineva începe să simtă cu îmbelşugare dragostea lui Dumnezeu, începe să iubească şi pe aproapele",[43] pentru că „nu de la iubirea de oameni se ajunge la iubirea de Dumnezeu, ci de la iubirea de Dumnezeu se ajunge la iubirea de oameni, ultima fiind o prelungire a celei dintâi".[44] „Cel ce iubeşte pe Dumnezeu nu poate să nu iubească şi pe tot omul ca pe sine însuşi".[45]

„Iubirea izvorăşte din Dumnezeu şi se varsă în Dumnezeu. Nu există decât o singură iubire şi toate celelalte nu sunt decât participări fulgurante"[46] la iubirea lui Dumnezeu. „Nu există alt izvor de iubire adevărată afară de Dumnezeu, aşa încât unde este această iubire, acolo se sesizează prezenţa şi manifestarea lui Dumnezeu. Cine trăieşte în iubire se află în Dumnezeu, şi persoanele care se află în iubire curată au tainica senzaţie că sunt îmbrăţişate de Dumnezeu".[47]

„Dragostea ne leagă sufletul de bunătăţile lui Dumnezeu, adulmecând printr-o simţire a minţii urma Celui nevăzut".[48] „Când am pătruns în taina iubirii, am pătruns în Dumnezeu şi călătoria noastră s-a terminat; suntem astfel ajunşi în insula de dincolo de lume, în împărăţia Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh",[49] pentru că „cel ce a dobândit dragostea, a dobândit pe Dumnezeu Însuşi, întrucât «Dumnezeu este iubire»".[50]

Porunca din Vechiul Testament „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din toată puterea ta" (Deut. 6 5), indică cele trei calităţi ale sufletului: inima - sentimentul, sufletul - raţiunea şi puterea - voinţa. Cum sunt implicate aceste calităţi în actul iubirii lui Dumnezeu: prin sentiment ne ataşăm de Dumnezeu, prin raţiune înţelegem că aceasta este singura iubire adevărată, iar prin voinţă luptăm să fim stăpâniţi doar de această iubire şi nu de vreo altă iubire străină, care ne îndepărtează de Dumnezeu, izvorul adevăratei iubiri.

De fapt „îl iubeşti pe Dumnezeu nu cu inima ta, care e cu totul insuficientă, ci cu iubirea Lui turnată în inima ta".[51] „În Hristos, omul a primit puterea de a iubi pe Dumnezeu într-o unică iubire cu Fiul lui Dumnezeu Cel Unul născut şi de a iubi pe oameni cu iubirea lui Dumnezeu".[52]

„Viaţa adevărată nu există fără iubire, care este armonia între persoane şi al cărei model şi izvor suprem este Dumnezeu",[53] de aceea Domnul a zis: „să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău" (Deut. 6, 5) şi „să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (Lev. 19, 18). De ce ne-a poruncit Dumnezeu să ne iubim aproapele ca pe noi înşine? Sfântul Ioan lămureşte: „Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu pe Care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească" (I Ioan 4, 20), acesta nu-şi poate dovedi iubirea. Dovada iubirii lui Dumnezeu este iubirea aproapelui. Tot Sfântul Ioan spune: „pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată, dar de ne iubim unul pe altul, Dumnezeu rămâne întru noi şi dragostea Lui în noi este desăvârşită" (I Ioan 4, 12).

Porunca iubirii aproapelui exista şi în Vechiul Testament, dar se limita la vecin, la evreu, deci la cel de acelaşi neam. „Un învăţător de lege, ispitindu-L pe Iisus, L-a întrebat: Învăţătorule, care poruncă este mai mare în Lege? - în Legea Vechiului Testament - El i-a răspuns: Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău. Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (Mat. 22, 35-37 şi 22, 39). Mântuitorul a confirmat Legea Veche, dar adaugă: „dacă iubiţi pe cei ce vă iubesc, ce răsplată veţi avea? Au nu fac şi vameşii acelaşi lucru?" (Mat. 5, 46). „Poruncă nouă vă dau vouă: Să vă iubiţi unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, aşa şi voi să vă iubiţi unul pe altul. Întru acestea vor cunoaşte toţi că sunteţi ucenicii Mei, dacă veţi avea dragoste unii faţă de alţii" (Ioan 13, 34-35). Dar unde este noutatea, de vreme ce porunca iubirii exista şi în Vechiul Testa-

ment? Iisus a zis: „Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul", aici e noutatea față de Legea Veche. Hristos a mers până la jertfa supremă, El a murit pentru oameni și astfel și-a dovedit iubirea Sa, de aceea a spus: „mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi" (Ioan 15, 13). „Nu există iubire fără jertfă, căci iubirea este jertfa de a te dărui altuia, de a-ți pune viața pentru altul, de a împlini ascultarea altuia",[54] deci a iubi pe aproapele mai mult decât pe noi înșine. În Vechiul Testament iubirea nu mergea atât de departe. Ba în Legea Veche exista și alt aspect, pe care Mântuitorul îl amintește: „Ați auzit că s-a zis: «Să iubești pe aproapele tău și să urăști pe vrăjmașul tău»" (Mat. 5, 43), pentru că evreii aveau legea talionului, în care aproapele îți putea deveni vrăjmaș și trebuia să îl urăști. Iisus depășește Legea Veche când spune: „Iar Eu vă zic vouă: Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc" (Matei 5, 44). De fapt „cine are dragoste adevărată pe toți îi iubește, pe toți îi miluiește, pentru toți se roagă",[55] nu poate urî pe nimeni. „Fiecare om este aproapele nostru, Hristos nu ne-a spus să iubim pe unii sau pe alții. El a mers până la capăt în iubirea Sa pentru noi, răstignindu-Se pentru noi. Nu a spus că se răstignește doar pentru o parte din omenire".[56]

De vreme ce nouă ni se cere să avem aceeași dragoste față de toți oamenii și să ne iubim vrăjmașii, să fim siguri că Dumnezeu îi iubește pe toți oamenii la fel, chiar și pe cei ce nu I se închină și îl urăsc. Dumnezeu nu iubește pe unii oameni mai mult decât pe alții, pentru că în acest caz ar fi nedrept. Toți suntem fiii Lui, pe toți ne iubește la fel. Dacă cineva se apropie prin iubire mai mult decât ceilalți de Dumnezeu, e pentru că se străduiește mai mult, nu pentru că ar fi un preferat al lui Dumnezeu. „Dumnezeu îi iubește pe toți oamenii la fel, pe cel virtuos slăvindu-l, iar pe cel rău milostivindu-l și căutând să-l îndrepte. Tot așa, cel ce iubește pe Dumnezeu îi iubește pe toți la fel, pe cel virtuos pentru firea și pentru voia lui cea bună, iar pe cel rău pentru firea lui și din compătimirea ce o are față de el ca față de unul ce petrece în întuneric".[57]

„Prin faptul că cineva ți-e dușman, nu înseamnă că e definitiv rătăcit. S-ar putea chiar să fie mai puțin rătăcit decât tine",[58] de aceea „să ne iubim dușmanii, pentru că nu suntem pe căile lui Dumnezeu decât atunci când suntem pe căile dragostei".[59]

„Neavând iubire față de alții, nu vom avea nici iubirea altora",[60] și nu respectăm porunca iubirii. Unul din marii Sfinți Părinți ai Bisericii spune: „Să nu disprețuiești porunca dragostei, fiindcă printr-însa vei fi fiul lui Dumnezeu, dar călcând-o, te vei afla fiul gheenei".[61]

În iubirea față de vrăjmași, ne dovedim împlinitori ai poruncii lui Dumnezeu și demonstrăm că am ajuns la iubirea adevărată, care înseamnă „sporirea prieteniei față de cei ce ne ocărăsc".[62]

„Iubirea de vrăjmaş reflectă perfecţiunea lui Dumnezeu pe pământ, căci această iubire este imposibil de realizat de către omul singur. Ea este posibilă omului care a primit în sufletul său harul Duhului Sfânt".[63]

„Cel ce iubeşte pe Dumnezeu cu siguranţă iubeşte şi pe aproapele",[64] iar „cel care iubeşte pe aproapele a împlinit legea" (Rom. 13, 8). „Dragostea faţă de Dumnezeu doreşte pururea să întraripeze mintea spre vorbirea dumnezeiască; iar cea către aproapele o face să cugete totdeauna cele bune despre el".[65]

Trebuie să-i iubeşti pe oameni aşa cum sunt, pentru că şi Dumnezeu te iubeşte aşa cum eşti tu, căci „dragostea acoperă toate cusururile" (Pilde 10, 12). „Prin dragostea noastră facem mai buni şi mai frumoşi pe alţii, precum ne facem şi pe noi înşine".[66]

Porunca iubirii de sine este inclusă în porunca iubirii aproapelui: „să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (Matei 19, 19), dar să fim atenţi, pentru că „orice iubire numai pentru sine sau numai pentru lucruri, nu este iubire, ci patimă"[67] şi „cel ce are iubirea trupească de sine e vădit că are toate patimile".[68]

„Lipirea de latura văzută a lumii prin simţire şi căutarea plăcerii ce o poate aceasta oferi trupului, dau naştere tuturor patimilor, ca tot atâţia cleşti prin care ne ţine suprafaţa sensibilă a lumii prinşi de ea. Mai bine zis seva care hrăneşte sau se mişcă în toate patimile este iubirea trupească de sine, pe care caută omul să şi-o satisfacă în legătură cu suprafaţa materială a lumii".[69] De aceea Scriptura ne spune: „nu iubiţi lumea, nici cele ce sunt în lume" (I Ioan 2, 15). „Iubirea faţă de lume - nefiind transformată prin mulţumire în cunoaşterea lui Dumnezeu - devine întunecare şi autodistrugere, devine pofta trupului, pofta ochilor şi mândria vieţii".[70]

„Iubirea trupească de sine e pricina tuturor gândurilor pătimaşe. Căci din ea se nasc cele trei gânduri mai generale ale poftei: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de arginţi şi al slavei deşarte. La rândul lor, din lăcomia pântecelui se naşte gândul desfrânării; din iubirea de argint gândul lăcomiei şi al zgârceniei; iar din slava deşartă, gândul mândriei. Şi toate celelalte gânduri izvorăsc din aceste trei: al mândriei, al întristării, al pomenirii răului, al deznădejdii, al pizmei, al clevetirii, şi celelalte. Aceste patimi leagă mintea de lucrurile materiale şi o ţin la pământ, stând cu toate deasupra ei, asemenea unui bolovan foarte greu, ea fiind prin fire mai uşoară şi mai sprintenă ca focul".[71]

„Necunoaşterea cauzei celei bune a lucrurilor orbind mintea omenească, dar deschizând larg simţirea, l-a înstrăinat pe om cu totul de cunoştinţa de Dumnezeu şi l-a umplut de cunoştinţa pătimaşă a lucrurilor ce cad sub simţuri. Împărtăşindu-se deci omul fără măsură de aceasta numai prin simţire, asemenea dobitoacelor necuvântătoare şi aflând prin experienţă că împărtăşirea de cele sensibile susţine firea lui trupească şi văzută, a părăsit frumuseţea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală şi a socotit zidirea văzută, drept Dumnezeu, îndumnezeind-o datorită faptului că e de trebuinţă pentru susţinerea trupului; iar trupul propriu legat prin fire de zidirea luată drept Dumnezeu, l-a

iubit cu toată puterea. Şi aşa prin grija exclusivă de trup, a slujit cu toată sârguinţa zidirii în loc de Ziditor. Căci nu poate sluji cineva zidirii, dacă nu cultivă trupul, precum nu poate sluji lui Dumnezeu, dacă nu-şi curăţeşte sufletul prin virtuţi".[72]

„Cel ce se iubeşte pe sine, nu poate iubi pe Dumnezeu. Dar cel ce nu se iubeşte pe sine, din pricina bogăţiei covârşitoare a iubirii lui Dumnezeu, îl iubeşte pe Dumnezeu, fiindcă unul ca acesta nu caută niciodată slava sa, ci pe a lui Dumnezeu. Căci cel ce se iubeşte pe sine caută slava sa. Iar cel ce iubeşte pe Dumnezeu, iubeşte slava Celui ce l-a făcut pe el".[73]

„Omul primeşte iubirea de la Dumnezeu, dar el se alege pe sine, nu pe Dumnezeu. Viaţa dată de Dumnezeu pentru comuniune cu El, a fost furată de om pentru sine",[74] pentru că iubirea de sine a devenit idolatrizare de sine.

„«Nimeni, zice Apostolul, nu şi-a urât trupul său» (Efes. 5, 29), dar «îl struneşte şi îl supune robiei» (I Cor. 9, 27), nedându-i nimic mai mult afară de hrană şi îmbrăcăminte, iar din acestea numai atâta cât este de trebuinţă pentru a trăi. Aşa îşi iubeşte cineva fără patimă trupul şi-l hrăneşte ca pe un slujitor al celor dumnezeieşti, şi-l încălzeşte numai cu cele ce-i împlinesc cele de trebuinţă".[75]

„Începutul tuturor patimilor este iubirea trupească de sine, iar sfârşitul este mândria. Iubirea trupească de sine este iubirea neraţională faţă de trup. Cine a tăiat-o pe aceasta, a tăiat deodată toate patimile care se nasc din ea".[76]

„Când vezi mintea ta ocupându-se cu plăcere cu cele materiale şi zăbovind pe lângă chipurile lor, cunoaşte că le iubeşti pe acestea mai mult decât pe Dumnezeu. «Căci unde este comoara ta, acolo e şi inima ta» (Mat. 6, 21), zice Domnul".[77] „Dacă sufletul este mai bun decât trupul şi dacă Dumnezeu, care a făcut lumea, este neasemănat mai bun decât lumea, cel ce cinsteşte trupul mai mult decât sufletul şi lumea zidită de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu nu se deosebeşte întru nimic de închinătorii la idoli".[78]

„Să fugim aşadar cu toată puterea de iubirea celor materiale şi să ştergem afecţiunea faţă de ele, ca pe un praf de pe ochii noştri mintali. Să ne mulţumim numai cu cele ce susţin, dar nu şi cu cele ce îndulcesc viaţa noastră de aici, ca să ne putem păzi sufletul nerobit şi nimic din cele văzute să nu-l reţină de dragul trupului. Să ne arătăm mâncând pentru a trăi, nu trăind pentru a mânca".[79]

„Dragostea adevărată constă din cunoaşterea lui Dumnezeu şi izgonirea din suflet a dragostei faţă de trup şi de lumea aceasta",[80] pentru că „dragostea către Dumnezeu înduplecă pe cel ce se împărtăşeşte de ea să dispreţuiască toată plăcerea trecătoare şi toată osteneala şi întristarea".[81]

„Când mintea porneşte în focul dragostei spre Dumnezeu, nu se mai simte nici pe sine, nici vreun lucru oarecare. Căci, luminată fiind de lumina dumnezeiască cea nemărginită, părăseşte simţirea faţă de toate cele făcute de Dumnezeu, precum şi ochiul sensibil nu mai vede stelele, când răsare soarele".[82]

„Iubirea de vrăjmaş reflectă perfecţiunea lui Dumnezeu pe pământ, căci această iubire este imposibil de realizat de către omul singur. Ea este posibilă omului care a primit în sufletul său harul Duhului Sfânt".[63]

„Cel ce iubeşte pe Dumnezeu cu siguranţă iubeşte şi pe aproapele",[64] iar „cel care iubeşte pe aproapele a împlinit legea" (Rom. 13, 8). „Dragostea faţă de Dumnezeu doreşte pururea să întraripeze mintea spre vorbirea dumnezeiască; iar cea către aproapele o face să cugete totdeauna cele bune despre el".[65]

Trebuie să-i iubeşti pe oameni aşa cum sunt, pentru că şi Dumnezeu te iubeşte aşa cum eşti tu, căci „dragostea acoperă toate cusururile" (Pilde 10, 12). „Prin dragostea noastră facem mai buni şi mai frumoşi pe alţii, precum ne facem şi pe noi înşine".[66]

Porunca iubirii de sine este inclusă în porunca iubirii aproapelui: „să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (Matei 19, 19), dar să fim atenţi, pentru că „orice iubire numai pentru sine sau numai pentru lucruri, nu este iubire, ci patimă"[67] şi „cel ce are iubirea trupească de sine e vădit că are toate patimile".[68]

„Lipirea de latura văzută a lumii prin simţire şi căutarea plăcerii ce o poate aceasta oferi trupului, dau naştere tuturor patimilor, ca tot atâţia cleşti prin care ne ţine suprafaţa sensibilă a lumii prinşi de ea. Mai bine zis seva care hrăneşte sau se mişcă în toate patimile este iubirea trupească de sine, pe care caută omul să şi-o satisfacă în legătură cu suprafaţa materială a lumii".[69] De aceea Scriptura ne spune: „nu iubiţi lumea, nici cele ce sunt în lume" (I Ioan 2, 15). „Iubirea faţă de lume - nefiind transformată prin mulţumire în cunoaşterea lui Dumnezeu - devine întunecare şi autodistrugere, devine pofta trupului, pofta ochilor şi mândria vieţii".[70]

„Iubirea trupească de sine e pricina tuturor gândurilor pătimaşe. Căci din ea se nasc cele trei gânduri mai generale ale poftei: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de arginţi şi al slavei deşarte. La rândul lor, din lăcomia pântecelui se naşte gândul desfrânării; din iubirea de argint gândul lăcomiei şi al zgârceniei; iar din slava deşartă, gândul mândriei. Şi toate celelalte gânduri izvorăsc din aceste trei: al mândriei, al întristării, al pomenirii răului, al deznădejdii, al pizmei, al clevetirii, şi celelalte. Aceste patimi leagă mintea de lucrurile materiale şi o ţin la pământ, stând cu toate deasupra ei, asemenea unui bolovan foarte greu, ea fiind prin fire mai uşoară şi mai sprintenă ca focul".[71]

„Necunoaşterea cauzei celei bune a lucrurilor orbind mintea omenească, dar deschizând larg simţirea, l-a înstrăinat pe om cu totul de cunoştinţa de Dumnezeu şi l-a umplut de cunoştinţa pătimaşă a lucrurilor ce cad sub simţuri. Împărtăşindu-se deci omul fără măsură de aceasta numai prin simţire, asemenea dobitoacelor necuvântătoare şi aflând prin experienţă că împărtăşirea de cele sensibile susţine firea lui trupească şi văzută, a părăsit frumuseţea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală şi a socotit zidirea văzută, drept Dumnezeu, îndumnezeind-o datorită faptului că e de trebuinţă pentru susţinerea trupului; iar trupul propriu legat prin fire de zidirea luată drept Dumnezeu, l-a

iubit cu toată puterea. Şi aşa prin grija exclusivă de trup, a slujit cu toată sârguinţa zidirii în loc de Ziditor. Căci nu poate sluji cineva zidirii, dacă nu cultivă trupul, precum nu poate sluji lui Dumnezeu, dacă nu-şi curăţeşte sufletul prin virtuţi".[72]

„Cel ce se iubeşte pe sine, nu poate iubi pe Dumnezeu. Dar cel ce nu se iubeşte pe sine, din pricina bogăţiei covârşitoare a iubirii lui Dumnezeu, îl iubeşte pe Dumnezeu, fiindcă unul ca acesta nu caută niciodată slava sa, ci pe a lui Dumnezeu. Căci cel ce se iubeşte pe sine caută slava sa. Iar cel ce iubeşte pe Dumnezeu, iubeşte slava Celui ce l-a făcut pe el".[73]

„Omul primeşte iubirea de la Dumnezeu, dar el se alege pe sine, nu pe Dumnezeu. Viaţa dată de Dumnezeu pentru comuniune cu El, a fost furată de om pentru sine",[74] pentru că iubirea de sine a devenit idolatrizare de sine.

„«Nimeni, zice Apostolul, nu şi-a urât trupul său» (Efes. 5, 29), dar «îl struneşte şi îl supune robiei» (I Cor. 9, 27), nedându-i nimic mai mult afară de hrană şi îmbrăcăminte, iar din acestea numai atâta cât este de trebuinţă pentru a trăi. Aşa îşi iubeşte cineva fără patimă trupul şi-l hrăneşte ca pe un slujitor al celor dumnezeieşti, şi-l încălzeşte numai cu cele ce-i împlinesc cele de trebuinţă".[75]

„Începutul tuturor patimilor este iubirea trupească de sine, iar sfârşitul este mândria. Iubirea trupească de sine este iubirea neraţională faţă de trup. Cine a tăiat-o pe aceasta, a tăiat deodată toate patimile care se nasc din ea".[76]

„Când vezi mintea ta ocupându-se cu plăcere cu cele materiale şi zăbovind pe lângă chipurile lor, cunoaşte că le iubeşti pe acestea mai mult decât pe Dumnezeu. «Căci unde este comoara ta, acolo e şi inima ta» (Mat. 6, 21), zice Domnul".[77] „Dacă sufletul este mai bun decât trupul şi dacă Dumnezeu, care a făcut lumea, este neasemănat mai bun decât lumea, cel ce cinsteşte trupul mai mult decât sufletul şi lumea zidită de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu nu se deosebeşte întru nimic de închinătorii la idoli".[78]

„Să fugim aşadar cu toată puterea de iubirea celor materiale şi să ştergem afecţiunea faţă de ele, ca pe un praf de pe ochii noştri mintali. Să ne mulţumim numai cu cele ce susţin, dar nu şi cu cele ce îndulcesc viaţa noastră de aici, ca să ne putem păzi sufletul nerobit şi nimic din cele văzute să nu-l reţină de dragul trupului. Să ne arătăm mâncând pentru a trăi, nu trăind pentru a mânca".[79]

„Dragostea adevărată constă din cunoaşterea lui Dumnezeu şi izgonirea din suflet a dragostei faţă de trup şi de lumea aceasta",[80] pentru că „dragostea către Dumnezeu înduplecă pe cel ce se împărtăşeşte de ea să dispreţuiască toată plăcerea trecătoare şi toată osteneala şi întristarea".[81]

„Când mintea porneşte în focul dragostei spre Dumnezeu, nu se mai simte nici pe sine, nici vreun lucru oarecare. Căci, luminată fiind de lumina dumnezeiască cea nemărginită, părăseşte simţirea faţă de toate cele făcute de Dumnezeu, precum şi ochiul sensibil nu mai vede stelele, când răsare soarele".[82]

„De vom iubi pe Dumnezeu cu adevărat, vom lepăda patimile prin însăşi această iubire",[83] pentru că „nu este posibil ca iubirea de Dumnezeu să coexiste cu patimile".[84] „Iar iubirea faţă de Dumnezeu stă în a-L preţui pe El mai mult decât lumea şi sufletul mai mult decât trupul şi în a dispreţui lucrurile lumeşti şi a ne îndeletnici cu El pururea prin înfrânare, dragoste, rugăciuni, cântare de psalmi şi cele asemenea".[85] Trebuie „să preferăm, în locul firii, pe Acela care este cauza firii, precum marele Avraam a preferat pe Dumnezeu lui Isaac".[86] „Este cu neputinţă ca cineva să se lipească şi de cele materiale şi să iubească şi pe Dumnezeu. Aceasta este ceea ce zice Domnul: «Nimeni nu poate să slujească la doi domni» (Mat. 6, 24) sau: «Nimeni nu poate să slujească lui Dumnezeu şi lui Mamona» (Luca 16, 13). Căci în măsura în care mintea noastră se alipeşte de lucrurile lumii, e robită de ele şi nesocoteşte porunca lui Dumnezeu, călcând-o".[87]

„Cel ce vede în inima sa vreo urmă de ură faţă de un om oarecare, pentru vreo anumită greşală, este cu totul străin de iubirea de Dumnezeu, deoarece iubirea de Dumnezeu nu suferă câtuşi de puţin ura faţă de om".[88]

„Pe fratele ce-l socoteai ieri duhovnicesc şi virtuos, nu-l socoti astăzi rău şi viclean, pentru ura care s-a ivit în tine din ispita celui rău, ci prin dragostea îndelung răbdătoare, gândeşte-te la lucrurile bune de ieri şi alungă ura de astăzi din suflet. Pe fratele ce-l lăudai ieri ca bun şi-l vesteai ca virtuos, nu-l bârfi astăzi ca rău şi viclean, făcând din defăimarea fratelui motiv de apărare a urii viclene din tine, în urma mutării tale de la dragoste la ură. Ci stăruie în aceleaşi laude chiar dacă eşti încă stăpânit de supărare şi uşor te vei întoarce la dragostea mântuitoare".[89]

„Ia aminte la tine, de nu cumva răutatea care te desparte de fratele tău nu se află în fratele, ci în tine. Şi grăbeşte de te împacă cu el, ca să nu cazi din porunca iubirii".[90] „Dracii au pus la cale ocărârea, hulirea şi prigonirea ta, ca să te mişte la ura celui ce te ocărăşte, te huleşte şi te prigoneşte, având ca scop să te facă să calci porunca iubirii. Apostolul cunoscând gândurile lor, binecuvânta pe cei ce-l ocărau, răbda pe cei ce-l prigoneau şi mângâia pe cei ce-l huleau, ca să depărteze pe dracii care lucrau aceasta şi să se unească cu Bunul Dumnezeu. Iar pe dracii care lucrau aceasta îi bătea prin acest chip al luptei, biruind pururea răul prin bine, după asemănarea Mântuitorului".[91]

„Precum tu eşti ispitit, la fel şi fratele tău este ispitit şi dacă vei ierta pe fratele tău care este ispitit, vei sta împotrivă diavolului, nesupunându-te uneltirilor lui, căci el vrea să te ispitească, făcându-te să urăşti pe fratele tău cel ispitit. Aceasta este ceea ce spune Iacob, fratele Domnului: «Supuneţi-vă lui Dumnezeu, staţi împotriva diavolului şi va fugi de la voi» (Iac. 4, 7). Dacă vei avea neîncetat grijă la cele mai înainte spuse, vei putea să iubeşti pe oameni şi să suferi pentru ei când greşesc, dar să lupţi neîncetat împotriva dracilor vicleni prin iubire".[92]

„Dacă pe unii îi urăşti, pe alţii nici nu-i iubeşti, nici nu-i urăşti, pe alţii iarăşi îi iubeşti dar potrivit, şi în sfârşit pe alţii îi iubeşti foarte

tare, din această inegalitate cunoaşte că eşti departe de dragostea desăvârşită, care cere să iubeşti pe tot omul deopotrivă".[93]

„Încă nu are dragoste desăvârşită cel ce se mai ia după părerile oamenilor, de pildă pe unul iubindu-l, iar pe altul urându-l, pentru pricina aceasta sau aceea, sau pe acelaşi odată iubindu-l, altădată urându-l, pentru aceleaşi pricini".[94]

„Cel ce nu pizmuieşte şi nu se mânie pe cel ce l-a întristat şi nu ţine minte răul de la el, prin aceasta încă nu are şi dragoste faţă de acela. Căci poate să nu răsplătească răul cu rău chiar dacă nu are încă dragoste, pentru că aşa este porunca. Dar încă nu poate răsplăti răul cu bine fără silă. Căci a face bine din îndemn lăuntric celor ce ne urăsc este propriu numai dragostei duhovniceşti desăvârşite".[95]

„Dragostea desăvârşită nu sfâşie firea cea unică a oamenilor, luându-se după părerile şi înclinările diferite ale voii lor. Ci privind pururea la ea, iubeşte pe toţi oamenii la fel: pe cei buni şi strădalnici, ca pe prieteni, iar pe cei leneşi, ca pe duşmani, făcându-le bine, răbdând îndelung şi suferind cele ce-i vin de la ei. Ea nu ia în seamă câtuşi de puţin răul de la aceştia, ci chiar suferă pentru ei dacă vremea o cere, ca să şi-i facă şi pe ei prieteni de este cu putinţă; iar de nu se poate, cel puţin să nu cadă din dragostea proprie faţă de ei, arătând pururea la fel, roadele iubirii faţă de toţi oamenii".[96]

„Când nu zici şi nu faci cu gândul nici un lucru rău, şi când nu ţii minte răul de la cel ce te-a păgubit sau te-a bârfit, şi când în vremea rugăciunii ai mintea pururea nematerială şi fără formă, să ştii că ai ajuns la măsura nepătimirii şi a dragostei desăvârşite".[97]

Cel ce a ajuns la dragostea desăvârşită, iubeşte pe toţi oamenii la fel, se străduieşte prin întreaga sa viaţă să placă lui Dumnezeu şi rămâne pururea în această iubire, pentru că „Dumnezeu este iubire de care nu te poţi sătura",[98] căci „măsura iubirii este tocmai lipsa de măsură".[99] „Iubirea divină răpeşte afară din ei pe cei care sunt încinşi de ea, aşa că nu mai sunt ai lor, ci ai obiectului iubit".[100]

Sfântul Ioan scrie: „Dragostea de Dumnezeu aceasta este: Să păzim poruncile Lui" (I Ioan 5, 3), pentru că Mântuitorul a spus: „De Mă iubiţi, păziţi poruncile Mele" (Ioan 14, 15). Care sunt poruncile? Să ne rugăm, să postim, să priveghem şi multe altele. Dar „în zadar ne lăudăm cu postul, cu privegherea, cu sărăcia şi cu cititul Scripturilor, dacă n-am dobândit dragostea către Dumnezeu şi către aproapele. Căci cel ce a dobândit dragostea, are pe Dumnezeu în sine şi mintea lui de-a pururi este la Dumnezeu".[101]

Sfântul Apostol Pavel zice: «De aş împărţi toată avuţia mea şi de aş da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, de nici un folos nu-mi este» (I Cor. 13, 3). De aici învăţăm că desăvârşirea nu vine odată cu lepădarea de avere şi de lucruri, ci după dobândirea dragostei, ale cărei însuşiri acelaşi Apostol le descrie astfel: «Dragostea nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte, nu se poartă cu necuviinţă, nu se aprinde de mânie, nu gândeşte răul» (I Cor. 13, 4-5)".[102] „Trebuie cultivată dragostea, iubirea, fiindcă la virtutea dragostei se reduc toate poruncile Domnului.

Nu se reduc prin eliminare, ci prin sinteză. Toate sunt incluse în dragoste".[103] Nici nu se poate vorbi despre iubire separat de celelalte virtuţi, decât în mod teoretic, pentru că iubirea înglobează în sine celelalte virtuţi.

„Fiecare virtute o dată dobândită, nu se mai pierde dacă persistăm pe drumul ascendent al vieţii creştine duhovniceşti, ci rămâne şi după ce se nasc din ea virtuţile următoare, crescând şi primind modificări calitative superioare, sub înrâurirea noilor virtuţi, pentru a se coordona cu acelea. Credinţa este prima virtute cu care pornim la drum. Este pârâiaşul căruia i se adaugă pe urmă pârâiaşele altor virtuţi, devenind împreună fluviul larg, atotcuprinzător şi de neîntors al unei vieţi total virtuoase. Astfel, în iubire adună ea toate virtuţile".[104]

„Viaţa duhovnicească începe cu frica de Dumnezeu. Nimeni nu poate iubi pe Dumnezeu din toată inima, dacă nu se teme mai întâi de El întru simţirea inimii. Prin frică începe să se curețe sufletul de păcate. Dar chiar înainte de aceasta trebuie să se desfacă de grijile lumeşti. Până ce sufletul este nepăsător şi dornic de plăceri nu simte frica de Dumnezeu. Dar când începe să se curețe cu multă luare aminte, atunci simte frica de Dumnezeu ca pe un medicament al vieţii. Curăţindu-se astfel tot mai mult, ajunge la dragostea desăvârşită, în care nu mai este frică, ci nepătimire".[105]

„Rănile primite de trup, dacă s-au înăsprit şi s-au umplut de murdărie, nu simt lucrarea leacului; dar după ce sunt curăţite, simt lucrarea leacului, ajungând prin el la tămăduire desăvârşită. Aşa şi sufletul: câtă vreme stă neîngrijit şi acoperit în întregime de lepra voluptăţii, nu poate simţi frica lui Dumnezeu, chiar dacă i-ar vesti cineva neîncetat judecata înfricoşată şi aspră a lui Dumnezeu. Dar când începe să se curăţească cu multă luare aminte, simte frica lui Dumnezeu ca pe un leac adevărat al vieţii, care mustrându-l, îl arde ca într-un foc fără durere. Pe urmă, curăţindu-se treptat, ajunge la curăţirea desăvârşită, sporind în dragoste pe măsură ce se micşorează frica din el. În felul acesta ajunge la dragostea desăvârşită, în care nu mai este frică, ci nepătimirea deplină, produsă de slava lui Dumnezeu. Să avem deci ca laudă neîncetată, mai presus de toate laudele, întâi frica de Dumnezeu, apoi dragostea, care este plinirea legii desăvârşirii în Hristos".[106]

„Nimeni nu poate să iubească pe Dumnezeu din toată inima, dacă nu se va teme de El mai întâi întru simţirea inimii. Căci numai curăţindu-se şi înmuindu-se sufletul prin înrâurirea temerii, vine la dragoste lucrătoare. Dar nu va veni cineva la temerea de Dumnezeu în chipul arătat, dacă nu va părăsi toate grijile lumeşti. Căci numai când ajunge mintea la linişte multă şi la negrijă, o strâmtorează frica de Dumnezeu, curăţind-o întru simţire multă de grosimea pământească, ca astfel să o aducă la marea dragoste a bunătăţii lui Dumnezeu. Astfel frica este o stare proprie a drepţilor care încă se curăţesc, fiind împreunată pe jumătate cu dragoste. Iar dragostea desăvârşită este proprie drepţilor curăţiţi deplin, în care nu mai este frică, căci «dragostea desăvârşită scoate afară frica» (I Ioan 4, 18). Dar de amândouă au parte numai

drepţii, care lucrează virtuţile cu ajutorul Duhului Sfânt. De aceea zice Scriptura: «Temeţi-vă de Domnul toţi sfinţii Lui» şi «Iubiţi pe Domnul toţi cuvioşii Lui» (Ps. 30, 25). Prin aceasta învăţăm limpede că frica de Dumnezeu este proprie drepţilor ce se curăţesc încă, fiind împreunată pe jumătate cu dragostea; iar dragostea desăvârşită este proprie drepţilor curăţiţi, în care nu mai este gândul vreunei temeri, ci o ardere neîncetată şi o alipire a sufletului de Dumnezeu, prin lucrarea Duhului Sfânt. Căci s-a zis: «Lipitu-s-a sufletul meu de Tine şi pe mine m-a sprijinit dreapta Ta» (Ps. 62, 8).".[107]

„Viaţa creştină începe de la credinţă şi înaintează până la dragoste, care nu are sfârşit",[108] de aceea „Ortodoxia nu poate concepe credinţa decât în împletire cu iubirea de Dumnezeu".[109] Cel ce iubeşte pe Dumnezeu, acela crede totodată cu adevărat şi săvârşeşte faptele credinţei cu evlavie. Iar cel ce crede numai şi nu este întru dragoste, nu are nici credinţa însăşi, pe care socoteşte că o are. Căci crede cu o minte uşuratică ce nu lucrează sub greutatea plină de slavă a dragostei. Drept aceea, credinţa lucrătoare prin dragoste este marele izvor al virtuţilor".[110] Dar la credinţă trebuie să se adauge cunoaşterea, pentru că „finalitatea cunoaşterii este iubirea sau iubirea este sinonimă cu cunoaşterea adevărată",[111] fiindcă „iubirea este putere cunoscătoare",[112] iar „cunoaşterea supranaturală ar fi imposibilă fără iubire".[113] De aceea Sfânta Scriptură spune: „Cel ce nu iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire" (I Ioan 4, 8), deci „să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu şi oricine iubeşte este născut din Dumnezeu şi cunoaşte pe Dumnezeu" (I Ioan 4, 7).

„Toate virtuţile ajută minţii să ajungă la dragostea de Dumnezeu, dar mai mult decât toate, rugăciunea curată. Căci prin aceasta zburând spre Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt".[114] „Cel ce iubeşte cu adevărat pe Dumnezeu, acela se şi roagă cu totul neîmprăştiat. Şi cel ce se roagă cu totul neîmprăştiat, acela şi iubeşte pe Dumnezeu cu adevărat".[115]

De multe ori avem necazuri şi suferim în viaţă şi ni se pare că Dumnezeu ne-a uitat şi că suferim pe nedrept. Dar „cel ce a cunoscut iubirea lui Dumnezeu niciodată nu murmură pentru soarta lui, căci ştie că o suferinţă trecătoare îndurată pentru iubirea lui Dumnezeu duce la bucuria veşnică".[116] Noi am vrea ca întreaga noastră viaţă să fie o bucurie continuă, dar „bucuria ne poate face mai puţin atenţi la datoriile noastre, deci trebuie stropită cu un duş rece de necazuri ca să nu ne slăbim eforturile".[117]

„Prin necazuri ne atrage Dumnezeu de la păcate, dar necazurile urmează de multe ori păcatelor".[118] „Necazurile se trimit pentru probare, pentru întărirea firii şi pentru ferirea de greşeli viitoare... Ele pot veni chiar când n-am păcătuit noi; ne vin pentru păcatele altora... Răbdarea lor e semn de putere şi de înţelepciune si ne înzestrează cu putere şi cu înţelepciune, cel ce le primeşte fiind scutit de necazurile veşnice".[119]

„Nouă toate necazurile ne vin de la greşeli, nu de la Dumnezeu. El numai le îngăduie şi spală cu ele vinovăţiile noastre. Oamenii însă tare greu pricep că îndreptarea prin necazuri dovedeşte nu părăsirea lui Dumnezeu, ci milostivirea Lui. Ba chiar prin aceea ştim că Dumnezeu are grijă de noi, dacă vom avea necazuri. Dumnezeu vrea să ajute pe toţi, dar nu toţi primesc purtarea Sa de grijă. Aşa se face că sunt oameni păcătoşi care n-au necazuri. Pe aceştia i-a lepădat Dumnezeu. Căci ştiindu-le firea, precum că nu au leac şi nu pricep nimic din ocârmuirea Sa, îi lasă în păcatele lor. Nu fericiţi, aşadar, pe cei ce n-au necazuri în lumea aceasta. Căci, cunoscându-i Dumnezeu că n-au minte să-I înţeleagă căile, nu le mai rânduieşte o îndreptare prin încercări în lumea aceasta, ci osânda în cealaltă".[120]

Când avem necazuri, înseamnă că Dumnezeu ne iubeşte şi ne atrage prin aceasta atenţia să ne întoarcem la El şi ne iartă şi păcatele din trecut. Deci în necazuri Dumnezeu ne iubeşte şi noi suntem datori să-L iubim, de aceea a spus Sfântul Apostol Pavel: „Cine ne va despărţi pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia?" (Rom. 8, 35)

Iubirea are nenumărate aspecte, dar în final se reduce la două: iubirea lui Dumnezeu către noi şi iubirea noastră către Dumnezeu. Dacă Dumnezeu ne-a creat din iubire şi vrea să trăim în iubire, adică în El, atunci suntem datori să iubim, dar „nu cu vorba, numai din gură, ci cu fapta" (I Ioan 3, 18).

Iubirea stă la baza vieţii (a existenţei) şi la baza fericirii (a existenţei fericite). Numai de noi depinde să ne împletim viaţa cu iubirea. Să o facem şi vom avea ca răsplată viaţa veşnică fericită.

Arhiereu Vicar Dr. PETRONIU SĂLĂJANUL

NOTE BIBLIOGRAFICE

1 Antonie Plămădeală, *Preotul în Biserică, în lume, acasă,* Sibiu, 1996, p. 249.

2 Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete,* Traducere, introducere şi note Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, Bucureşti, 1996, p. 64, nota 6.

3 Nichifor Crainic, *Sfinţenia - împlinirea umanului,* Editura Trinitas, Iaşi, 1993, p. 217.

4 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu,* Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987, p. 217.

5 Sfântul Dionisie Areopagitul, *Op. cit.*, p. 238, nota 197.

6 Paulin Lecca, *Frumosul divin în opera lui Dostoievski,* Ed. Discipol, Bucureşti, 1998, p. 134.

7 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă,* Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 210.

8 *Ibidem,* pp. 10-11.

9 Idem, *Chipul...*, p. 338.
10 Nichifor Crainic, *Nostalgia paradisului*, Editura Moldova, Iaşi, 1994, p. 258.
11 Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos lumina lumii şi îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, 1993, p. 47.
12 Idem, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, Editura Dacia, p. 214.
13 *Ibidem*, p. 125.
14 *Celălalt Noica*, Ediţie îngrijită de Pr. Eugen Drăgoi şi Pr. Ninel Ţugui, Editura Anastasia, 1994, p. 126.
15 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1978, vol. I, p. 407.
16 Pr. Dr. Vasile Răducă, *Antropologia Sfântului Grigorie de Nyssa*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1996, p. 213.
17 Nichifor Crainic, *Sfinţenia...*, p. 54.
18 *Ibidem*, p. 65.
19 Cuviosul Siluan Atonitul, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei*, Editura Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 100.
20 Sfântul Dionisie Areopagitul, *Op. cit.*, p. 270, nota 134.
21 *Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii*, Traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, membru al Academiei Române, Editura Harisma, Bucureşti, 1992, vol. I, p. 373.
22 Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1996, p. 26.
23 Pr. Dr. Vasile Răducă, *Op. cit.*, p. 31.
24 Arhimandritul Sofronie, *Rugăciunea - experienţa vieţii veşnice*, Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 30.
25 Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 46.
26 Petru Florea, *Incursiune în absolut*, Legea Românească, Revistă Religioasă şi Culturală a Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, numărul 3, 1999, p. 7.
27 Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos lumina lumii...*, p. 9.
28 Petru Florea, *Art. cit.*, p. 7.
29 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, vol. I, p. 308.
30 Idem, *Sfânta Treime....*, p. 65.
31 *Ibidem*, p. 66.
32 Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1983, p. 46.
33 Ioannis Zizioulas, *Fiinţa Eclesială*, traducere Aurel Nae, Editura Bizantină, Bucureşti, 1996, p. 41.
34 Petru Florea, *Art. cit.*, p. 7.
35 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul...*, p. 232.

36 Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Omniscop, Craiova, 1993, p. 77.
37 Idem, *Iisus Hristos lumina...*, p. 247.
38 Arhimandritul Sofronie, *Op. cit.*, p. 53.
39 Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului...*, p. 70.
40 Paul Evdokimov, *Taina iubirii*, Editura Christiana, Bucureşti, 1994, p. 39.
41 Arhimandritul Sofronie, *Op. cit.*, pp. 46-47.
42 Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea...*, p. 75.
43 *Filocalia...*, vol. I, p. 395.
44 Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica şi Mistica Ortodoxă*, Editura Deisis, Alba Iulia, 1993 vol. II, Mistica, p. 130.
45 *Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii*, Traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, membru al Academiei Române, Editura Harisma, Bucureşti, 1995, vol. II, p. 63.
46 Paul Evdokimov, *Taina iubirii...*, p. 144.
47 Dumitru Stăniloae, *Trăirea...*, p. 125.
48 *Filocalia...*, vol. I, p. 390.
49 Kallistos Ware, *Rugăciunea lui Iisus*, p. 51.
50 *Filocalia...*, vol. II, p. 143.
51 Nichifor Crainic, *Sfinţenia...*, p. 193.
52 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, pp. 226-227.
53 Idem, *Sfânta Treime...*, p. 43.
54 Alexandre Schmemann, *Euharistia, taina Împărăţiei*, Editura Anastasia, Bucureşti, p. 213.
55 *Comorile Pustiei 3 Cuvioşi Părinţi Egipteni: Avva Ioan Colov, Avva Ammona, Avva Zosima*, Editura Anastasia, 1995, p. 102.
56 *Celălalt Noica...*, p. 134.
57 Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica şi Mistica...*, vol. II, Mistica, p. 130.
58 Arşavir Acterian, *Cum am devenit creştin*, Editura Harisma, Bucureşti, 1994, p. 13.
59 *Ibidem*, p. 12.
60 Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica şi Mistica...*, vol. I, Ascetica, p. 86.
61 *Filocalia...*, Vol. II, p. 127.
62 *Filocalia...*, Vol. I, p. 388.
63 *Celălalt Noica. . .*, p. 133.
64 *Filocalia . . .*, Vol. II, p. 64.
65 *Ibidem*, p. 131.
66 Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica şi Mistica...*, vol. II, Mistica, pp. 141-142.
67 Pr. Dr. Vasile Răducă, *Op. cit.*, p. 213.
68 *Filocalia...*, Vol. II, p. 103.

69 *Filocalia sfintelor nevoinţe ale desăvârşirii,* Traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, membru al Academiei Române, Editura Harisma, Bucureşti, 1994, vol. III, p. 15.
70 Alexandre Schmemann, *Op. cit.*, p. 194.
71 *Filocalia...*, vol. II, p. 114.
72 *Filocalia...*, vol. III, pp. 34-35.
73 *Filocalia...*, vol. I, p. 393.
74 Alexandre Schmemann, *Op. cit.*, pp. 211-212.
75 *Filocalia...*, vol. II, p. 103.
76 *Ibidem*, p. 144.
77 *Ibidem*, p. 90.
78 *Ibidem*, p. 62.
79 *Ibidem*, pp. 279-280.
80 *Filocalia...*, vol. III, p. 37.
81 *Filocalia...*, vol. II, p. 92.
82 *Ibidem*, p. 62.
83 *Ibidem*, p. 112.
84 Pr. Dr. Vasile Răducă, *Op. cit.*, p. 337.
85 *Filocalia...*, vol. II, p. 112.
86 *Filocalia...*, vol. III, p. 171.
87 *Filocalia...*, vol. II, pp. 28-29.
88 *Ibidem*, p. 63.
89 *Ibidem*, pp. 128-129.
90 *Ibidem*, p. 127.
91 *Ibideem*, p. 34.
92 *Ibidem*, p. 35.
93 *Ibidem*, p. 80.
94 *Ibidem*, p. 72.
95 *Ibidem*, p. 90.
96 *Ibidem*, p. 72.
97 *Ibidem*, p. 131.
98 Cuviosul Siluan Athonitul, *Op. cit.*, p. 108.
99 Nicolae Mladin, *Prelegeri de Mistică Ortodoxă,* Editura Veritas, Tg.-Mureş, 1996, p. 149.
100 Nichifor Crainic, *Sfinţenia...*, p. 54.
101 *Filocalia...*, vol. I, p. 149.
102 *Ibidem*, p .148.
103 *Celălalt Noica...*, p. 122.
104 Dumitru Stăniloae, *Trăirea...*, p. 134.
105 *Filocalia...*, vol. I, p. 385.
106 *Ibidem*, pp. 396-397.
107 *Ibidem*, pp. 395-396.
108 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate...*, p. 367.
109 Idem, *Trăirea...*, p. 121.
110 *Filocalia...*, vol. I, p. 397.
111 Pr. Dr. Vasile Răducă, *Op. cit.*, p. 31.
112 Nichifor Crainic, *Sfinţenia . . .*, p. 54.

113 *Ibidem*, p. 53.
114 Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica*..., vol. I, Ascetica, p. 126.
115 *Filocalia*..., vol. II, p. 78.
116 Cuviosul Siluan Athonitul, *Op. cit.*, p. 56.
117 Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și Mistica*..., vol. I, Ascetica, p. 176.
118 *Ibidem*, p. 174.
119 *Ibidem*, p. 175.
120 Ieromonah Arsenie Boca, *Cărarea împărăției*, Arad, 1995, pp. 55—56.

EVOLUȚIA ANAFORALEI EUHARISTICE ÎN EPOCA APOSTOLICĂ ȘI POSTAPOSTOLICĂ

Stadiul actual al cercetărilor

Liturghia Bisericii primare a fascinat dintotdeauna. Unul din principalele motive care pot fi invocate în explicarea acestui „miraj" este faptul că prin intermediul cultului primilor creștini Biserica își afirmă mereu originea, identitatea și misiunea ei în această lume. Fascinant nu este doar faptul că acest cult primar a devenit „normativ" pentru practica liturgică a veacurilor următoare, ci mai ales faptul că prin intermediul lui transpare încă din începuturi tradiția vie, dinamică a Bisericii, mereu identică în conținutul ei, dar diversă, expresivă și nouă în formele ei de manifestare.

Studiul de față se dorește a fi o trecere în revistă a principalelor cercetări științifice referitoare la acest delicat și controversat subiect. Mai întâi de toate, câteva remarci preliminare se cuvin a fi făcute:

1. Cercetările liturgiștilor privitoare la originea și evoluția anaforalei euharistice se izbesc de marea dificultate a lipsei unor surse primare complete. Izvoarele Liturghiei primare sunt puțin numeroase și adesea lapidare[1], ceea ce face ca și rezultatele cercetărilor să fie de multe ori bazate pe premise ipotetice.

2. În același sens, trebuie menționat că aspectul confesional nu lipsește în abordarea temei evoluției anaforalei. Diversele soluții găsite sunt de multe ori impregnate de o întreagă viziune asupra ecclesiologiei și a vieții liturgice a diferitelor confesiuni. De aceea, nici unul din rezultatele acestor cercetări nu poate fi generalizat sau absolutizat. Studiile consacrate încearcă o analiză extrem de amănunțită, istoric-critică a textului, neținând seama de faptul că textele liturgice nu sunt individualități, ce pot fi analizate separat și detașat de tradiția ecclesială în care au apărut. Ele sunt formulările cultice ale tradiției dinamice bisericești și numai într-un context liturgic propice pot fi înțelese în bogăția și unicitatea lor.

Studiile scrise despre originea și evoluția anaforalei sunt atât de numeroase, încât o încercare de redare sintetică a stadiului actual al cercetărilor este o sarcină deloc ușoară[2]. Consensul general al cercetărilor este că **originea, conținutul** și **structura** textelor euharistice nu pot fi înțelese în afara contextului cultic iudaic al secolelor I î.d.—I d.H.[3] Prima parte a Liturghiei creștine ar deriva din serviciul sinagogal, iar cea de a doua din rugăciune de mulțumire, birkat ha-mazon, pronunțată la sfârșitul cinei iudaice pascale, sabatice sau festale.[4] În

ceea ce privește însă **evoluția** lor, părerile liturgiștilor sunt împărțite. Înainte de începutul secolului XX cea mai răspândită ipoteză era cea a „diversificării riturilor", a evoluției de la simplu la complex, care a dominat și determinat mult timp încercările de scriere a unei istorii a Liturghiei creștine. Formulată de Ferdinand Probst[5] ea afirma că Sfinții Apostoli, înainte de a se despărți, au elaborat la Ierusalim o Liturghie din care toate riturile au derivat. Acest arhetip a fost identificat cu descrierea celebrării liturgice pe care o face cartea a 8-a a Constituțiilor Apostolice, din care toate celelalte anaforale au apărut.[6] Faptul că textul acestei formular euhologic este atât de vast, încât depășește cu mult ca întindere pe cel al acelor anaforale, considerate ca fiind „derivate" din el, nu a fost văzut ca o infirmare a acestei teorii a evoluției de la simplu la complex. Viziunea asupra procesului de **evoluție** a anaforalei era **marcată**[7] de scurtul tratat: **Tractatus de traditione divinae missae**[8] atribuită lui Proclu, patriarh al Constantinopolului între 434—446, care postulează existența în epoca apostolică a unei Liturghii unice, foarte lungi, care ar fi fost mai apoi deliberat prescurtată, pentru a putea reține atenția unei generații mai puțin fervente de creștini. Evidența și autenticitatea acestei lucrări a fost discreditată[9], iar o nouă teorie asupra evoluției anaforalei nu a întârziat să se afirme: A. Baumstark, marele orientalist și liturgist german a infirmat teoria lui Probst în două lucrări fundamentale[10], demonstrând că primele trei secole ale Bisericii primare indică folosirea unei multitudini de formulare liturgice care s-au „omogenizat" mai apoi în secolul IV, prin adoptarea anaforalei metropolei de către bisericile locale. Adoptând modul linear și unidirecțional, caracteristic științelor comparate ale culturii, Baumstark susține că evoluția liturgică a avut loc de la varietate spre uniformitate și de la austeritate sau simplitate spre bogăție și complexitate. Forțat însă de realitățile datelor istorice el afirmă și existență unei „mișcări retro": tendința spre unificare a fost constant întreruptă de o mișcare spre varietate locală, iar cea spre forme evoluate, de o mișcare spre prescurtare și abreviere. Doar astfel ar putea fi explicată și justificată apariția unor anaforale-excepție, precum ar fi Constituțiile Apostolice, în care el vede „o excepție și nu un text liturgic spontan, folosit în mod real de comunitate".[11]

Chiar publicarea în 1883 a Didahiei, care conține textul unei anaforale, mult diferite de cele care vor fi mai târziu în uzul Bisericii, datorită influențelor exercitate asupra formularului euhologic de mediul iudeo-creștin în care acesta a apărut și a fost folosit, și chiar și demonstrarea „neapostolicității" Liturghiei din Constituțiile Apostolice cartea a 8-a, nu au pus capăt căutărilor pentru **formularul-tip,** care ar fi stat la originea tuturor anaforalelor.

Gustav Bickell (1838—1906) urmează teoriei lui Probst, indicând Constituțiile Apostolice 8 ca paradigmă a tuturor celorlalte Liturghii. Prima parte a acestei Liturghii ar deriva din cultul sabatic sinagogal, iar partea a doua din cel al ritualului cinei pascale.[12] Ipotezele sale au

fost fructificate mai apoi de alţi liturgişti, precum: F.J. Moreau[13] şi J.B. Thibaut.[14] Paul Drews (1858—1912) propune, în acelaşi context, ca sursă pentru partea a doua a aceleaşi Liturghii din Constituţiile Apostolice 8, ritualul cinei obişnuite care inaugurează sabatul sau o sărbătoare iudaică obişnuită. El vede în Didahia 9 şi 10 modul concret în care s-a făcut trecerea de la birkat ha-mazon la Liturghia creştină[15].

Hans Lietzmann (1875—1942) în importanta sa lucrare: **Messe und Herrenmahl. Eine Studie zur Geschichte der Liturgie**, (=Arbeiten zur Kirchengeschichte 8), Berlin 1955, dezvoltă o teorie ingenioasă, formulată mai întâi de Friedrich Spitta[16], referitoare la două tipuri de Euharistii care ar fi existat în Biserica primară. Primul tip de cină euharistică ar fi fost o continuare a meselor pline de bucurie pe care Apostolii le-au luat alături de Mântuitorul, iar în derularea ei nu erau amintite cuvintele de instituire, nu era folosit vinul, nu era făcută nici o aluzie la patimile Domnului. Dimensiunea eshatologică era predominantă, cina fiind celebrată ca o anticipare a banchetului mesianic. Un al doilea tip de Euharistie ar fi apărut mai apoi în comunităţile întemeiate de Sfântul Apostol Pavel, având ca temă centrală anamneza patimilor şi morţii Mântuitorului, pusă în expresie liturgică prin concepte şi termeni despre sacrificiu specifice lumii elene[17].

Louis Duchesne (1843—1922) rămâne şi el în cadrele generale ale teoriei lui Probst, pe care însă o nuanţează, afirmând că în tendinţa de uniformizare a riturilor a existat şi o oarecare diversitate în detalii, celebrantul având libertatea de a improviza. Cu toate acestea el afirmă cu fermitate că: „în primele veacuri actele celebrării cultice au fost aproape identice oriunde".[18]

Mai târziu, în a doua jumătate a secolului XX, Joseph Jungmann (1889—1975)[19] va adopta o poziţie aproape similară, de acum devenită consacrată în abordarea şi explicarea modului de evoluţie al anaforalei: „... diversitatea locală a Liturghiilor primare, trebuie să fie înţeleasă doar în sensul că din lipsă de legislaţie, unele formule liturgice erau diferite din loc în loc[20]". Trei tipuri de formulare euharistice — model s-ar fi conturat foarte devreme: unul, reprezentat de anaforaua din Tradiţia apostolică, atribuită lui Ipolit, altul derivat din cultul sinagogal şi altul în care expresia creştină de mulţumire adusă lui Dumnezeu era îmbrăcată în haina filosofiei eleniste[21].

Gregory Dix (1902—1952) aduce critici severe oricărei încercări de găsire a „formularului originar" al anaforalei euharistice[22], susţinând că se poate găsi o origine comună a tuturor anaforalelor în structura sau forma ritualului şi nu în textul cultic concret: „**Ceea ce a fost fixat şi imutabil pretutindeni în secolul al doilea, a fost structura sau forma [the shape] Liturghiei, adică ceea ce a fost săvârşit. Mântuitorul a instituit nu doar un simplu ritual, adică ceva rostit, ci o acţiune, ceva săvârşit, sau mai bine spus, continuarea unei „acţiuni" tradiţionale iudaice, dar într-o înţelegere nouă**[23]". Diferitele tradiţii de rugăciune euharistică — remarcă Dix — descriu întotdeauna aceleaşi acţiuni esenţiale şi este posibil, chiar probabil ca ele să fi fost la ori-

gini înrădăcinate într-un singur arhetip. Aceasta nu înseamnă că s-ar putea afirma că a existat un text originar, apostolic, neexistând dovezi în acest sens. Dar pentru că „acțiunea euharistică" era pretutindeni aceeași, rugăciunea care exprima înțelesul, sensul acestei acțiuni, a avut în mod necesar unele caracteristici fixate, deși acestea erau „frazate" și exprimate variat de către diferitele biserici locale[24]. În opinia sa, schema generală a anaforalei poate fi structurată pe cele **7 acțiuni** fundamentale ale Mântuitorului din timpul Cinei celei de taină, când Iisus a luat pâinea (1), a binecuvântat-o (2), a frânt-o (3), și a dat-o (4); apoi a luat paharul (5), a mulțumit (6) și l-a dat ucenicilor (7). Aceste șapte acțiuni s-au restrâns la patru: 1. Aducerea: pâinea și vinul erau „luate" și aduse la altar; 2. Rugăciunea: proestosul aducea mulțumire lui Dumnezeu asupra darurilor și prin invocare darurile erau transformate în Trupul și Sângele Domnului; 3. Frângerea: pâinea era frântă și împărțită; 4. Împărtășirea. „În această formă și în această ordine, aceste patru acțiuni constituie nucleul absolut invariabil al fiecărui rit euharistic, cunoscut nouă[25]". În ceea ce privește însă textul concret pe care anaforaua creștină l-a folosit, Dix recunoaște posibilitatea stabilirii originii lui în binecuvântarea iudaică după cină, birkat ha-mazon, care a fost în întregime rescrisă și transpusă în termenii Noului Legământ[26].

Precizările făcute de Gregory Dix sunt remarcabile, chiar dacă unele dintre ele aveau să fie infirmate de cercetările liturgice ulterioare[27], și pun într-o lumină nouă tradiționala teorie a existenței unui singur arhetip liturgic, făcând din ea un nou punct de plecare și de referință în căutarea originilor anaforalei euharistice[28].

J. Paul Audet, într-un referat ținut la Congresul internațional biblic de la Oxford din 1957[29], vede originea textului euharistic în forma sau genul literar al binecuvântării iudaice[30]. El distinge două feluri de binecuvântări: una scurtă, spontană, alcătuită din formula de binecuvântare, care începe cu verbul „barak" (a binecuvânta) și din motivul binecuvântării, iar alta, lungă, cea „cultică", care cuprinde trei părți: a) binecuvântarea propriu-zisă, întotdeauna scurtă, o chemare la lauda lui Dumnezeu; b) un element central numit de Audet „anamneză a minunilor făcute de Dumnezeu", o menționare a motivelor pentru care Cel Atotputernic este binecuvântat; c) o revenire la binecuvântarea inițială sub forma unei doxologii conclusive. Aceasta ar fi schema generală a „genului literar" care a dat naștere anaforalei euharistice creștine[31].

Pentru a evidenția modul în care genul literar al binecuvântării iudaice a dat naștere euharistiei creștine, Audet găsește sugestivă echivalența a trei verbe grecești: eulogein, exomologeomai și euharistein cu verbul barak, ca aparținând aceluiași gen cultic, de laudă și anamneză și proclamare a minunilor lui Dumnezeu. Liturghia creștină primară ar fi adoptat întru totul acest gen cultic, pe care l-a transpus în termenii noii credințe[32].

Întregul proces de evoluţie al anaforalei euharistice, surprins dintr-o perspectivă nouă, „teologic-liturgică" încearcă să îl redea Louis Bouyer[33], care analizează mult mai în profunzime decât a făcut-o Dix folosirea binecuvântării în cadrul cultului iudaic, luând în considerare nu doar rugăciunile de binecuvântare rostite la cină (birkat ha-mazon), ci şi alte formulare euhologice ale serviciului sinagogal. Ca şi Dix, el afirmă că structura rugăciunii iudaice era deja fixată în secolul I d.H.[34], iar birkat ha-mazon, binecuvântarea după cină, avea o structură tripartită bine definită: prima parte fiind binecuvântarea pentru creaţie, pe care o notează cu **D**, a doua parte cuprinzând binecuvântarea pentru pământul făgăduinţei, în mod general pentru întreaga iconomie a mântuirii, notată cu **E**, şi a treia parte, notată cu **F** este cererea pentru împlinirea eshatologică a poporului lui Dumnezeu[35]. Bouyer compară structura tripartită a acestui formular euhologic, cu cea asemănătoare pe care el o remarcă a exista şi în cultul sinagogal, în recitarea Shemei Israel, care este încadrată de două binecuvântări preliminare, notate cu **A** şi **B**. Prima este o binecuvântare pentru creaţie, iar a doua o binecuvântare pentru dăruirea Legii, pentru istoria mântuirii, după care urmează Tefillah, rugăciunea celor 18 cereri, notată cu C, în care împlinirea eshatologică a poporului lui Israel este tema centrală.

Bouyer afirmă că cele mai vechi anaforale euharistice urmează modelul DEF al binecuvântării birkat ha-mazon. Dat fiind faptul că Liturghia primară urma imediat după serviciul sinagogal, structurat pe schema ABC, anaforalele de mai târziu indică fuziunea între DEF şi ABC: „Foarte curând s-au făcut remanieri mai mult sau mai puţin importante pentru a sintetiza cele două grupe, în sensul de a evita dubletele sau repetiţiile prea evidente. Acolo unde această manipulare avea să ajungă la o retopire completă, o nouă schemă urma să se nască, caracterizată prin formula: AD-BE-CF[36]". Rugăciunile din Didahia 9 şi 10 sunt modelul Euharistiei primare, configurate după schema DEF. De asemenea, aceeaşi structură o au şi anaforaua lui Addai şi Mari precum şi cea din Tradiţia Apostolică a lui Ipolit. Liturghia alexandrină a Sf. Marcu arată combinarea şi retopirea celor două scheme, datorită prezenţei Sanctusului şi a dipticelor foarte dezvoltate, ambele fiind caracteristici fundamentale ale cultului sinagogal.

Teoria ingenioasă a lui Bouyer are avantajul de a oferi o explicaţie plauzibilă pentru toate modificările survenite în cursul evoluţiei anaforalei. Ea reuşeşte să explice cum a apărut Sanctusul în textul euharistic într-un moment în care influenţa iudaică încetase, şi într-o poziţie, alta decât cea pe care o avea în tradiţia cultică sinagogală. Bouyer a fost criticat ceva mai târziu de către Louis Ligier pentru a fi acordat mai multă atenţie similarităţilor decât diferenţelor între cultul creştin şi cel iudaic şi pentru a fi analizat textele mai mult teologic, decât literal şi liturgic, astfel încât uşor au putut fi stabilite similarităţi între birkat ha-mazon, binecuvântarea după cină, şi rugăciunile cultului sinagogal[37]. Conştient de dificultatea stabilirii originii textului euharistic,

Ligier își propune doar să explice prezența cuvintelor de instituire în întregul ansamblu al anaforalei. Ele au fost inserate, se pare, în anafora acolo unde textul euhologic iudaic, preluat de creștini putea avea un embolism narativ festal. Astfel el compară poziția cuvintelor de instituire din anaforaua creștină cu cea a textului narativ de instituire a sărbătorii Kippur[38]. Conștient de faptul că analogiile stabilite nu se referă decât la un anume tip de anafora și nu pot explica structura generală a textului euharistic, el își extinde cercetarea și asupra binecuvântării după cină (birkat ha-mazon)[39]. Concluzia la care ajunge este că locul uzual al embolismului narativ din birkat ha-mazon este în secțiunea a doua, cea de mulțumire, cea care va deveni mai târziu marea rugăciune teologică din cadrul anaforalei creștine, dar el poate fi inserat și în partea de cerere, dipticele de mai târziu, ceea ce justifică și pozițiile diferite pe care le poate avea narațiunea de instituire în rugăciunile euharistice cunoscute astăzi. Prima secțiune din birkat ha-mazon, dedicată temei creației, a fost absorbită în uzanță creștină, în cea de a doua secțiune, cea de mulțumire, dată fiind centralitatea temei „euharistice", de mulțumire în noul cult creștin. Cuvintele de instituire, împreună cu anamneza, cu care formau un tot au fost inserate în textul celei de a doua secțiuni, după modelul embolismului iudaic[40]. Cu trecerea timpului au mai fost adăugate și alte elemente în textul anaforalei precum sanctusul, dipticele, care vorbesc despre o influență iudaică asupra formularului euhologic creștin, dar Ligier nu crede a fi posibil de a oferi o explicație clară a apariției lor[41].

Cercetările liturgice ale ultimilor trei decenii s-au concentrat într-un mod mai accentuat asupra acestei probleme a evoluției anaforalei. „Chiar dacă rămân multe lucruri neelucidate în evoluția structurii rugăciunii euharistice, totuși, contururile principale ale acestei istorii par mult mai clare acum, decât au fost acum zece ani" declara Thomas Talley (1924—) în 1982[42]. Analizând datele cercetărilor anterioare, el avea să aducă noi precizări: 1. Binecuvântările cultice iudaice trebuiesc analizate în structura și interdependența lor și în contextul cultic în care au apărut și au fost folosite. 2. Binecuvântarea nu este „gen literar" cum susține Audet, ci este o individualitate, fiind absolut necesar de făcut distincția între verbul barak (a binecuvânta) și yadah (a mulțumi, a mărturisi), între berakah (binecuvântarea propriu-zisă) și todah (mulțumirea), ceea ce ar duce la o analiză mai fină a textelor euharistice primare, precum Didahia 9 și 10. 3. Structura tripartită: binecuvântare-mulțumire-cerere a birkat ha-mazon, prin asimilare creștină, aduce o inversare a primelor două părți, așa cum indică textul Didahiei, dând prioritate mulțumirii, ca specific al cultului creștin. Tendința de identificare a lui euloghein cu eucharistein și a ambelor cu barak diminuează posibilitatea recunoașterii priorității care i-a fost acordată mulțumirii în textele euhologice de către Biserica primară.

Concluziile sale nu sunt noi[43], însă ele pun mai bine în lumină rezultatele cercetărilor anterioare: „În cele din urmă, este foarte difi-

cil de a evita acceptarea cel puţin a afirmaţiei esenţiale din analiza lui Ligier, după care birkat ha-mazon a fost sursa de inspiraţie care a dat structura rugăciunii euharistice primare: binecuvântare-mulţumire-cerere. La aceasta, textul euhologic indică inserarea mai apoi a unor adăugiri, după modelul embolismului festal în cea de a treia pericopă, cea de cereri, sau după modelul sărbătorilor Purim şi Chanukah, în cea de a doua parte, cea a mulţumirii. Dar această schemă devine obscură, dacă se identifică mulţumirea cu binecuvântarea, barak cu yadah[44]". În opinia sa Euharistia creştină nu derivă direct din genul literar al binecuvântării, după cum afirmase Audet, ci mai curând din acele texte cultice iudaice ce sunt centrate pe tema jertfei de laudă (zebah todah) şi care folosesc în mod esenţial rădăcina verbală ydh, tradusă în limba greacă prin eucharistein: „... nu, berakah nu este acelaşi lucru cu eucharisteia, şi sperăm ca studiile următoare să ne ajute să înţelegem înţelesul şi consecinţele acestui, după toate, mai curând neînsemnat fapt[45]".

Un punct de vedere asemănător cu cel al lui Talley, privind structura anaforalei euharistice îl expune Cesare Giraudo în disertaţia sa doctorală: **La strutura letteraria della preghiera eucaristica,** (Roma, 1981), în care el afirmă că anaforaua euharistică derivă din formularul euhologic todah, o mărturisire atât a măreţiei lui Dumnezeu, cât şi a păcatelor proprii, o formulă de alianţă între Dumnezeu şi poporul Său. Acest formular se compune din două părţi, una anamnetică şi alta epicletică, şi dintr-un embolism, care poate să apară în oricare din cele două secţiuni, ca **locus theologicus** al întregii rugăciuni. În funcţie de poziţionarea lui, Giraudo împarte anaforalele în anamnetice, având embolismul cuvintelor de instituire în partea istoric-comemorativă şi în epicletice, cu acelaşi embolism în partea a doua de cerere. În prima categorie s-ar integra astfel anaforaua Liturghiei Clementine a Constituţiilor Apostolice cartea a 8-a, anaforaua Tradiţiei Apostolice a lui Ipolit, anaforaua Liturghiei Sf. Iacob, cea a Sf. Ioan Hrisostom, cea a Sf. Vasile şi cele aparţinând tradiţiei hispano-galice. În cea de a doua categorie ar putea fi amintite anaforaua Sf. Apostoli Addai şi Mari, şi paralela ei maronită, numită şi Sharar, anaforaua egipteană a lui Serapion, cea a Sf. Marcu, precum şi canonul euharistic roman.

Clasificare făcută de Giraudo este însă mult prea rigidă, pentru a putea îngloba marea diversitate a tipurilor de rugăciuni vechi testamentare şi mai apoi a anaforalelor creştine[46]. Meritul său incontestabil rămâne însă în aprofundarea analizei fundalului şi contextului vechi testamentar în care a apărut cultul creştin.

O contrapoziţie deosebit de echilibrată la opiniile lui Talley şi Giraudo o va expune Bryan D. Spinks în importantul şi provocatorul său articol: **Beware the Liturgical Horses! An English Interjection on Anaphoral Evolution,** publicat în revista Worship 59 (1985), p. 211—219, în care el chestionează în primul rând presupunerea că anaforaua

euharistică derivă în mod necesar din birkat ha-mazon. Dacă Mântuitorul a folosit birkat ha-mazon la Cina de taină, nu se poate afirma cu siguranţă, căci unele grupări iudaice aveau în uz şi alte binecuvântări decât birkat ha-mazon, ce erau pronunţate după cină. În acelaşi sens, este foarte probabil ca Domnul Iisus să fi schimbat rugăciunile şi binecuvântările, folosind propriile cuvinte pentru un conţinut şi un sens nou. Referindu-se la documentatul studiu al lui Allan Bouley[47] şi la cel al lui R.P.C. Hanson[48], Spinks evidenţiază faptul că în epoca primară a existat o anumită libertate a episcopului de a-şi compune anaforaua proprie, iar diversitatea de grupuri etnice din care se constituia Biserică poate duce la presupunerea că în primele secole modelele de urmat în celebrarea euharistică au fost variate şi diverse. De asemenea, el pune sub semnul întrebării prioritatea absolută acordată termenului eucharistein în explicarea evoluţiei anaforalei, făcând referire la studiul lui Robert Ledogar[49] în care acesta demonstrează că nu există nici o dovadă a folosirii acestui verb în cele mai vechi versiuni ale anaforalelor Sf. Vasile, Sf. Ioan Hrisostom sau a Sf. Marcu[50]. Meritul mare al lui Spinks este acela e a fi arătat cât de mică este evidenţa pe care se construiesc ipotezele privitoare la originea şi evoluţia anaforalei euharistice şi că, un pericol deosebit îl reprezintă faptul de a încerca o aranjare şi grupare a anaforalelor după modele prestabilite, creând astfel „serii genealogice" artificiale. Textele euhologice trebuiesc tratate ca individualităţi şi încadrate contextului spiritual, cultic şi istoric în care au apărut[51].

O regândire şi o reevaluare a problematicii originii şi a evoluţiei anaforalei o încearcă şi Geoffrey Cuming, într-un studiu prezentat în 1983 la conferinţa patristică de la Oxford. Urmând sugestiilor făcute de Ligier, el afirmă că în spatele textului anaforalelor aflate în prezent în uz, s-ar afla indicii ale unor rugăciuni mai vechi, foarte scurte şi simple în conţinut, nefiind în esenţă nimic altceva decât o expresie a laudei creaţiei şi a Creatorului. Aceste tipuri simple de rugăciune ar fi evoluat apoi prin adăugarea la acest nucleu originar şi a altor elemente, dând naştere anaforalelor complexe de mai târziu[52].

Într-un alt studiu, prezentat la conferinţa patristică din 1987, Cuming îşi continuă argumentarea teoriei, indicând însă că, deşi birkat ha-mazon este o sursă importantă în stabilirea originii euharistice, totuşi şi alte formulare euhologice trebuiesc luate în considerare. El arată că nici o anafora nu reproduce exact structura tripartită pe care o are birkat ha-mazon: unele au două secţiuni de mulţumire şi una de cerere; altele au avut o singură secţiune de mulţumire, divizată mai târziu prin introducerea Sanctusului, cum este cazul anaforalei Sf. Apostoli Addai şi Mari; În orice caz, nicicum nu poate fi vorba de o identitate verbală între formularul euhologic iudaic şi cel creştin[53].

Oarecum în ton cu ipotezele prezentate de Cuming se pronunţă şi alţi doi mari liturghişti ai ultimilor ani ai secolului XX: Paul Bradshaw şi Robert Taft. În lucrarea sa: **The Search for the Origins of Christian Worship,** publicată la New York şi Oxford în 1992, Bradshaw

încearcă o sinteză a tuturor tendinţelor şi a ipotezelor expuse de predecesorii săi, care au abordat acest subiect al evoluţiei anaforalei euharistice. Documentatul studiu începe prin reconsiderarea cercetărilor privind raportul dintre cultul creştin şi cel iudaic. Pe baza lucrărilor publicate de Ismar Elbogen[54] şi Joseph Heinemann[55], Bradshaw arată că nu a existat niciodată un singur „original", un Urtext al vreunei rugăciuni folosite în cultul iudaic, ci că au existat dintru începuturi o varietate de tradiţii orale, care mai târziu au fost supuse standardizării treptate de către autoritatea rabinică. Procesul acesta de uniformizare şi de stabilizare va fi luat sfârşit abia în secolul IV al erei creştine, când a fost fixat în scris conţinutul textelor euhologice. O astfel de fluiditate trebuie să fi caracterizat şi cultul creştin al primelor veacuri, transmis şi păstrat în mod esenţial prin intermediul tradiţiei orale[56]. În opinia sa, anaforaua Bisericii primare a cunoscut un proces de evoluţie de la diversitate spre unitate, în sens invers decât cel conceput de Probst. Procesul de omogenizare a început odată cu luptele antieretice ale secolului IV şi a exprimat dorinţa de coeziune şi de unitate dogmatică şi liturgică a Bisericii. Astfel, anaforaua metropolei se impune, numeroasele tradiţii locale sunt înlocuite de altele parţial sau total şi au supravieţuit doar cele mai cunoscute şi cele impuse de uzanţa metropolei[57].

Acelaşi punct de vedere îl împărtăşeşte şi Robert Taft[58], care se ocupă însă mai mult de evoluţia anaforalei în epoca bizantină. El distinge patru etape în procesul dezvoltării Liturghiei euharistice:

1. Într-o primă etapă, „Cina Domnului" s-a separat de agapă, fiind prefaţată de ceea ce mai târziu se va numi „Liturghia Cuvântului".

2. A doua etapă este cea a Rânduielilor bisericeşti [Church Orders], în care apar formulare liturgice fixate deja în scris. Toate diferă între ele, indicând faptul că nici una nu este „Liturghia apostolică", „sursa originară" din care ar fi derivat toate anaforalele de mai târziu.

3. După Edictul de la Milan din 313, cultul creştin a devenit cultul oficial public şi astfel dezvoltarea formularelor euhologice se accentuează. Acum diferitele rituri euharistice se unifică, variantele textelor anaforice mai puţin folosite sau mai puţin cunoscute sunt înlăturate. Bisericile locale se grupează în „federaţii" în jurul scaunelor patriarhale, proces care a stimulat şi o unificare şi o standardizare corespunzătoare a practicii liturgice. Prin urmare, procesul formării riturilor nu este unul de diversificare, ci de unificare, şi ceea ce poate fi găsit în textele euhologice rămase până astăzi, nu sunt sinteza a ceea ce a fost mai înainte, ci mai curând rezultatul unei evoluţii selective, în care au supravieţuit acele formulare mai cunoscute şi mai folosite, iar nu în mod necesar cele mai bune.

4. Într-o ultimă etapă, familiile liturgice au continuat să se dezvolte, dar acum ca entităţi deja formate şi distincte între ele.

Astfel, printr-o formulare nouă şi aprofundată a metodei liturghiei comparate, iniţiate de Anton Baumstark, subliniind similarităţile dar şi diferenţele între diferitele rituri liturgice, analizate fiecare în contextul lor geografic, temporal şi ecclesial, Taft trasează cu multă siguranţă li-

niile generale ale evoluţiei textului euharistic, evidenţiind încă odată actualitatea teoriei dezvoltării riturilor formulată în 1923 de marele liturgist german.

Pentru a reda o imagine de ansamblu asupra cercetărilor actuale, referitoare la originea şi evoluţia anaforalei euharistice, trebuie amintită şi contribuţia şi a altor liturgişti precum: Enrico Mazza[59], V. Rouwhorst[60] şi H.A.J. Wegman[61], care sunt contribuţii importante la elucidarea problematicii variate pe care o suscită complexitatea şi dificultatea unui astfel de subiect.

În teologia românească poate fi amintit numele a doi liturgişti care s-au ocupat cu acest subiect: Pr. Prof. Petre Vintilescu[62] şi Pr. Prof. Ene Branişte[63]. Într-o primă parte a unui vast proiect de descriere a istoriei anaforalei din secolul I până în secolul VIII, Pr. Petre Vintilescu analizează, pornind de la premisele teoriei expuse de Probst, evoluţia textului euharistic în primele trei veacuri creştine, postulând o evoluţie de la uniformitate spre diversitate, de la un formular euharistic unic al epocii apostolice la o diversificare a riturilor liturgice în secolul IV[64]. Explicarea originii şi a evoluţiei anaforalei este pentru Pr. Vintilescu o problemă ştiinţifică, dar mai întâi de toate ea este o „chestiune de Tradiţie", căci, „în întregimea ei, Liturghia ne-a fost adusă de Tradiţie... în Liturghie vorbeşte încă spiritul care a inspirat sfintele scrieri. Liturghia este Tradiţia în gradul său cel mai înalt de putere şi solemnitate[65]". Mântuitorul a instituit esenţa Liturghiei, iar Apostolii au organizat mai apoi cultul Bisericii sub asistenţa Sfântului Duh. Originile formularului euharistic nu trebuie să fie căutate în ritualul cultic iudaic, căci Euharistia creştină nu este o reeditare sau o adaptare a formulelor iudaice de rugăciune, ci ea este ceva cu totul nou, aparte şi ca fapt şi ca semnificaţie: „Apropierile de idei şi de cuvinte ce s-ar putea viza între ritualul euharistic şi cel pascal, sunt pur şi simplu aparente şi întâmplătoare, şi, deci, departe de a putea stabili vreun fel de dependenţă propriu-zisă a ritualului Liturghiei primare de ritul iudaic[66]". Totuşi, prima parte a Sinaxei euharistice, numită mai apoi Liturghia Cuvântului, derivă din cultul sinagogal, căci, „în rânduiala sa s-au unit elementul tradiţional al cultului iudaic cu elementul nou, rodit sub inspiraţia şi orientarea credinţei creştine[67]". Totuşi, Pr. Vintilescu admite o oarecare influenţă a ritualului meselor iudaice asupra desfăşurării agapelor creştine. În Didahia 9 şi 10 el vede o rugăciune de mulţumire la o agapă, în care motivele şi schema euhologică a meselor „semi liturgice" iudaice sunt evidente, şi care era urmată de o celebrare euharistică[68].

Descrierea întregului proces de evoluţie a anaforalei se bazează la Pr. Vintilescu pe ipoteza, consacrată de Gr. Dix, după care de la începuturile creştinismului a existat o „ordine", o „rânduială liturgică", o regulă, un „tipic" cultic, care s-ar părea că are izvorul în însăşi indicaţiile pe care Mântuitorul le-a lăsat Sfinţilor Apostoli în timpul vieţii sale pământeşti[69]. Apostolii au pus în practică aceste instrucţiuni şi au organizat cultul bisericii, care evoluând mai apoi în formele ex-

terne de manifestare a păstrat nealterată structura fundamentală primară. Astfel, în primele trei secole, Liturghia apare descrisă ca fiind uniformă, celebrată după o regulă sau o rânduială unică, ceea ce a făcut şi posibilă coliturghisirea episcopilor Policarp din Smirna şi Anicet din Roma în anul 155. A existat însă şi o anumită libertate a proestosului de a improviza, dar aceasta nu se mişca decât în cadrul schemei fixate a Liturghiei: „O astfel de schemă, pe care o putem numi Liturghia apostolică, exista, pentru că am văzut-o invocată în atâtea rânduri în desfăşurarea timpului din cele trei veacuri primare; era generală, pentru că a pornit din Ierusalim, originea misionarismului creştin... Cadrul fiind fixat şi sensul sau tema rugăciunilor fiind determinată, improvizaţia avea să se mărginească deci, la cuvinte şi la unele amănunte ca obiect sau teme secundare ale rugăciunii euharistice[70]".

Concluzia la care ajunge Pr. Vintilescu în urma investigaţiei făcute este că în primele trei veacuri Liturghia a fost uniformă şi unitară în structura ei şi aceeaşi pretutindeni, susceptibilă însă încă de modificări de amănunt. Improvizaţiile harismaticilor nu au distrus uniformitatea liturgică, ea menţinându-se în liniile generale ale Liturghiei apostolice[71].

Poziţia Pr. Vintilescu va fi reluată, îmbogăţită şi actualizată de Pr. Prof. Ene Branişte. Nucleul Liturghiei din care au crescut şi s-au dezvoltat toate riturile euharistice ulterioare îl constituie ritualul Cinei de Taină. La aceste elemente fundamentale s-au adăugat mai apoi şi alte elemente secundare, precum „sărutarea păcii", şi „mărturisirile publice de credinţă" (I Tim 6, 12). Agapa preceda Euharistia, după modelul ultimei cine a Mântuitorului. Capitolele 9 şi 10 ale Didahiei sunt configurate pe această schemă şi reţin chiar formule de binecuvântare folosite la mesele iudaice. Documentele liturgice ale veacurilor următoare, „deşi provin din regiuni diferite ale creştinătăţii, precum Siria, Egipt, Roma, totuşi, ele se aseamănă între ele uneori până la identitate verbală, ceea ce indică pentru toate o sursă comună care poate fi lucrarea „Tradiţia apostolică" a lui Ipolit. Toate descriu starea Liturghiei de la începutul secolului III, adică tipul primitiv al Liturghiei din diferitele regiuni ale Bisericii. Consonanţa generală a rânduielii din aceste documente, care merge uneori până la cele mai mici amănunte este dovadă în sprijinul uniformităţii liturgice care a domnit în Biserica primelor trei veacuri[72]".

Ca o concluzie a analizei încercate asupra stadiului cercetărilor privind originea şi evoluţia anaforalei euharistice, poate fi remarcat:

1. Cele două tendinţe de explicare a evoluţiei textului euharistic, cea a dezvoltării de la unitate şi uniformitate spre diversitate (Probst, Bickell, Duchesne, Vintilescu, Branişte) şi cea a evoluţiei de la diversitate spre omogenitate (Baumstark, Taft, Bradshaw, Spinks), par să se excludă reciproc. O încercare de sinteză a celor două opinii a încercat Dix să o facă, postulând o distincţie fundamentală între structura generală a ritului euharistic, şi conţinutul concret al textului eu-

hologic, ceea ce i-a permis să admită existenţa dintru început a mai multor formulare euharistice, diferite între ele, însă structurate toate pe schema generală a derulării unei sinaxe în Biserica primară.

2. Există un consens general al cercetătorilor, care consideră birkat ha-mazon, ca fiind originea sau modelul după care textul anaforalei euharistice s-a configurat. Desigur, această presupunere, întâmpină şi o serie de dificultăţi, dat fiind faptul că în primul secol al erei creştine formulare euhologice fixate în scris nu au existat nici în cultul iudaic şi nici în cel creştin. Prin urmare, este greu de a stabili un text model după care s-au configurat toate textele euharistice de mai târziu.

3. Probleme majore ridică şi tendinţa unor liturgişti de ordonare „după modele" a anaforalelor şi trasarea unei unilaterale şi singure direcţii posibile de evoluţie a textului euharistic. Astfel, un document precum Didahia 10 a fost încadrat în multe din constituitele scheme de evoluţie, dar dacă nu a corespuns acesteia, a fost catalogat ca „neeuharistic" şi lipsit de importanţă. De asemenea, s-a obişnuit a se determina „formularul tip", din care ar deriva toate celelalte anaforale, fără a se putea însă explica diversitatea mare de texte euharistice cunoscute până astăzi.

4. Meritul teologiei liturgice româneşti este acela de a fi subliniat un primat al unei receptări şi a unei înţelegeri „ecclesiale" a textelor euharistice, în care unitatea nu este anulată de diversitatea expresiei şi a formulării. În procesul acesta de evoluţie, fiecare text euharistic este o individualitate, ce aparţine unui timp şi unui loc şi unui context cultic. Doar o integrare şi o înţelegere a lui din prisma experienţei cultice a Bisericii este în măsură să descopere sensurile ascunse şi valorile nebănuite pe care fiecare anafora le are.

Lect. drd. CIPRIAN STREZA

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1. Textul anaforalelor creştine ale primelor secole au fost editate de către Anton Hänggi, Irmgard Pahl în **Prex Eucharistica. Textus variis liturgiis antiquioribus selecti,** (=Spicilegium Friburgense 12), Fribourg, 1968, p. 62—82 şi de către J. Quasten, **Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima,** (=Florilegium Patristicum 7), Bonn 1935—1937, tomul I—VII.

3. Încercări remarcabile în acest sens au făcut H. Feld, **Das Verständnis des Abendmahls,** Darmstadt, 1976; P. Fielder, **Probleme der Abendmahlforschung,** Archiv für Liturgiewissenschaft 24 (1982), p. 190—223; G. Cuming, **The Early Eucharistic Liturgies in Recent Research** în B.D. Spinks (ed), **The Sacrifice of Praise,** (=Bibliotheca „Ephemerides Liturgicae". Subsidia 19), Roma, 1981, p. 65—69; P. Bradshaw, **The Search for the Origins of Christian Norship. Sources and Methods for the Study of Early Liturgy,** New York, Oxford 1992, p. 131—160.

3. Cultul iudaic reprezintă punctul de plecare în căutarea originilor anaforalei euharistice pentru marea majoritate a studiilor ce au apărut. Ca fundamentale şi definitorii în acest sens pot fi amintite: Hans Lietzmann, **Messe und Herrenmahl. Eine Studie zur Geschichte der Liturgie,** (=Arbeiten zur Kirchengeschichte 8), Berlin 1955; Gr. Dix, **The Shape of Liturgy,** Londra, 1970; L. Bouyer, **Eucharistie. Théologie et spiritualité de la priere eucharistique,** Tournai, 1968; A. Bouley, **From Freedom to Formula. The Evolution of the Eucharistic Prayer from Oral Improvisation to Nritten Texts.** (=The Catholic University of America Studies in Christian Antiquity 21) Washington, 1981; L. Ligier, **Les origines de la priere eucharistique: de la Céne du Seigneur a l'Euharistie,** Questions liturgiques 53 (1972), p. 181—202; H.J. Klauck, **Herrenmahl und hellenistischer Kult. Eine religionsgeschichtliche Untersuchung zum ersten Korintherbrief,** Münster, 1981.

4. N.O.E. Oesterley, **The Jewish Bacground of the Christian Liturgy,** Oxford, 1925, p. 172—174; Frank Gavin, **The Jewish Antecedents of the Christian Sacraments,** Londra, 1928,, p. 59—97; Felix. L. Cirlot **The Early Eucharist,** Londra, 1939, p. 69—72.

5. **Liturgie der drei ersten christlichen Jahrhunderte,** Tübingen 1870, şi Idem, **Liturgie des vierten Jahrhunderts und deren Reform,** Münster 1893.

6. Amănunte şi comentar asupra teoriei lui Probst, la Bayard H. Jones, **The Quest for the Origins of Christian Liturgie,** Anglican Theological Review 46 (1964), p. 6—10.

7. Expresia aceasta sugestivă este folosită de J. Fenwick, în: **Fourth Century Anaphoral Constructions Techniques,** (=Grove Liturgical Study 45), Nottingham, 1986, p. 4.

8. P.G. 65, 849B-852B.

9. F.J. Leroy, în **Proclus, „De Traditio Divinae Missae": un faux de C. Paleocappa,** Orientalia Christiana Periodica 28 (1962), p. 288—99, demonstrează că această lucrare este cu siguranţă o operă plastografiată, datând din secolul XVI.

10. A. Baumstark, **Vom geschichtlichen Werden der Liturghie,** Kempten und München, 1823; Idem, **Liturgie comparée,** Chevetogne, 1934. A se vedea şi traducerea engleză: **Comparative Liturgy,** Westminster, 1958.

11. Idem, **Comparative Liturgy . . .** p. 20.

12. G. Bickell, **Messe und Pascha,** Mainz 1872. Lucrarea sa a fost tradusă în engleză de către W. F. Skene în **The Lord's Supper and the Paschal Ritual,** Edinburgh, 1891.

13. **Les liturgies eucharistiques: notes sur leur origine et leur developpement,** Bruxelles, 1924.

14. **La Liturgie Romaine** Paris, 1924.

15. Paul Drews, **Untersuchungen zur Didache,** Zeitschrift für Neutestamentliche Wissenschaft 5 (1904), pp. 74—9.

16. **Zur Geschichte und Litteratur des Urchristentums,** Göttingen, 1893.

17. Hans Lietzmann, **Messe und Herrenmahl** ... p. 251—252: „Die beiden Urtypen lassen sich demnach in ihrem Unterschied kurz so charakterisieren: auf der einen Seite, Fortsetzung der Tischgemeinschaft mit dim Herren, durch Brotbrechen am Anfang der Mahlzeit bezeichnet; auf der anderen, Erinnerung an das letzte Mahl und dadurch and den Tod des Herrn, mit Brotbrechen am Anfang, Weinbecher am Ende, als den Bildern von Leib und Blut Christi. Das eschatologische Moment der Parousierwartung ist beiden gemeinsam". Ipoteza lui Lietzmann nu a avut un impact mare asupra cercetărilor ulterioare, nefiind acceptată, ca una ce nu este suficient fundamentată și incapabilă de a explica evoluția și structura ulterioară a anaforalei liturgice creștine.

18. Louis Duchesne, **Origines du culte chretien,** Paris, 1899, p. 54.

19. **Missarum Sollemnia,** Viena, 1948.

20. **Ibidem,** p. 54.

21. **Ibidem,** p. 55.

22. **The Shape of Liturgy,** Londra, 1945, p. 209.

23. **Ibidem,** p. 214—215: „The outline — the Shape — of the Liturgy is still everywhere the same in all our sources, right back into the earliest period of which we can as yet speak with certainity, the earlier half of the second century. There is even good reason to think that this outline- the Shape- of the Liturgy is of genuinely apostolic tradition".

24. **Ibidem,** p. 5.

25. **Ibidem,** p. 48. Dix a fost criticat pentru folosirea termenului „offertory" [aducere] pentru prima din cele patru acțiuni, confundând aducerea pâinii și a vinului proestosului, cu „ridicarea" lor, spre a fi sfințite: Colin O. Buchanan, **The End of the Offertory** (=Grove Liturgical Study 14), Bramcote, Nottingham, 1978, p. 3 și u., p. 28 și u. Pentru o critică „documentată" a ipotezei lui Dix, referitoare la cele patru acțiuni a se vedea: Bryan D. Spinks, **Mis-Shapen: Gregory Dix and the Four Action Shape of the Liturgy,** Lutheran 4 (1990), p. 161—177.

26. **Ibidem,** p. 216—217.

27. O expunere amănunțită a problematicii pe care o ridică teoria lui Dix poate fi găsită la Paul Bradshaw, **The Search for the Origins of Christian Worship**... p. 137—143 și la Idem, **The Homogenization of Christian Liturgy — Ancient and Modern: Presidential Address,** Studia Liturgica 26 (1996), p. 1—3.

28. Dix și-a bazat concluziile pe constanța fundamentală a structurii textului anaforalei pe care a văzut-o oglindită în mod plenar în toate formularele euharistice începând cu secolul IV, ca mai apoi să încerce aplicarea schemei deduse din aceste anaforale și la alte texte euharistice mai timpurii. Atunci când a găsit material care nu s-a potrivit structurii sale, l-a exclus de la orice fel de considerație, argumentând că o modificare tardivă i-ar fi schimbat adevărata structură, așa cum ar fi cazul Didahiei 9 și 10.

29. J.P. Audet, **Literary Forms and Contents of a Normal Eucharistia in the First Century,** Studia Evangelica 1 (1959), p. 643—62; a se vedea, de asemenea, versiunea franceză adăugită: **Esquisse historique du genre litteraire de la „benediction" juive et de l„eucharistie" chretienne,** Revue biblique 65 (1958), p. 371—99.

30. Idem, **Genre littéraire et formes cultuelles de l'eucharistie. «Nova et Vetera»,** Ephemerides Liturgicae, 80 (1966), p. 356: „Avant de donner naissance a une liturgie proprement dite, l'eucharistie chrétienne, issue de l'antique „benediction" juive a été une forme ou un genre littéraire, plus precisement une variete du discours cultuel... une „eucharistie", une „benediction", ce fut d'abord essentiallement une chose de l'ordre de la parole. Pour autant, ce fut d'abord aussi un chose de l'ordre de l'action".

31. **Ibidem,** p. 361—363.

32. **Ibidem,** p. 372. J.P. Audet a fost criticat în 1968 de către Robert Ledogar în **Acknowledgement: Praise-Verbs in the Early Greek Anaphora,** Roma, 1968, p. 124, pentru traducerea lui euharistein cu barak, iar în 1975 de către T.J. Talley, în **De la Berakah à l'Eucharistie: une question a réexaminer,** Maison-Dieu 125 (1976), p. 13—15, pentru lipsa analizei binecuvântării iudaice în contextul cultic din care aceasta face parte.

33. **Eucharistie. Théologie et spiritualité de la priere eucharistique,** Tournai, 1966. Traducere engleză: **Eucharist,** Notre Dame, 1968.

34. **Ibidem,** p. 58: „Fixiées ou non dans leur détail, des l'origine, et jusqu'a nos jours les prieres juives ont eu d'emblée un contenu, une structure et des termes-clefs parfaitement définis." Cercetările mai noi însă, ţin să precizeze însă că ceea ce întâlnim în primul secol al erei creştine, atât în cultul iudaic cât şi în cel creştin, este mai curând varietate şi nu uniformitate. Relevante în acest sens sunt documentatele studii: Stefan C. Reif, **Judaism and Hebrew Prayer: New Perspectives on Jewish liturgical history,** Cambridge, 1993, p. 1—87 şi Paul Bradshaw, **The Search...,** p. 27—28.

35. L. Bouyer, **Eucharistie ...,** p. 85—87.

36. **Ibidem,** p. 32.

37. Louis Ligier, **Les origines de la priere eucharistique: de la Céne du Seigneur a l'Eucharistie,** Questions liturgiques 53 (1972), p. 185—188. Articolul a apărut şi în traducere engleză: **The Origins of the Eucharistic Prayer: From the Last Supper to the Eucharist,** Studia Liturgica 9 (1973), p. 161—185.

38. Idem, **Autour du sacrifice echaristique. Anaphores orientales et anamnese juive de Kippur,** Nouvelle revue théologique 82 (1960), p. 40—55; Idem, **Anaphores orientales et prieres juives,** Proche-Orient chrétien 13 (1963), p. 3—20.

39. Idem, **De la Céne de Jesus a l'anaphore de l'Eglise,** La Maison-Dieu 87 (1966), p. 7—49; Idem, **De la Céne du Seigneur a l'Eucharistie,** Assemblées du Seigneur 1 (1968), p. 19—57.

40. Idem, **Les Origines...,** p. 196.

41. **Ibidem**, p. 199—200.

42. Thomas Talley, **The Eucharistic Prayer: Tradition and Development**, in Kenneth Stevenson, (ed.) **Liturgy Reshaped**, Londra, 1982, p. 48.

43. A se vedea studiile sale extrem de bine documentate: Thomas Talley, **The Eucharistic Prayer of the Ancient Church, according to Recent Research: Results and reflections**, Studia Liturgica 11 (1976), p. 138—158; Idem, **From Berakah to Eucharistia: A Reopening Question**, Worship 50 (1976), p. 115—137; Idem, **The Literary Structure of the Eucharistic Prayer**, Worship 58 (1984), p. 404—19; Idem, **Structures des anaphores anceinnes et modernes**, La Maison-Dieu 191 (1992), p. 15—43; Idem, **De la Berakah a l'Eucharistie: une question a réexaminer**, La Maison-Dieu 125 (1976), p. 11—39.

44. Idem, **The Eucharistic Prayer...**, p. 155.

45. **Ibidem**, p. 156—157.

46. O expunere critică a ipotezelor lui Giraudo o face P. Bradshaw în **Zebah Todah and the Origins of the Eucharist**, Ecclesia Orans 8 (1991), p. 245—260.

47. **From Freedom to Formula. The Evolution of the Euharistic Prayer from Oral Improvisation to Written Texts**, (=Studies in Christian Antiquity 21), Washington, 1981, p. 47.

48. **The Liberty of the Bishop to Improvise Prayer at the Eucharist**, Vigiliae Christianae 15 (1961), p. 173—176.

49. **Acknowledgement: Praise-Verbs in the Early Greek Anaphora**, Roma 1968, p. 15.

50. **Ibidem**, p. 16—20. Ledogar semnalează apariția mai curând a verbului doxazein în cele mai vechi anaforale. El însă nu susține că un singur verb ar fi înlocuit formula de binecuvântarea baruk attah, ci mai curând, că o serie de verbe de laudă au fost folosite în locul acesteia, între care doxazein a ocupat un loc proeminent.

51. Bryan D. Spinks, **Beware the Liturgical Horses!...**, p. 219: „I accept that the starting point of the anaphora is with Jewisch euchology — though wider than just the birkat ha-mazon- and a comparison of themes and structure is extremely valuable. However, there is a danger that the continuity between the Jewish and the Christian forms will be stressed at the expense of the discontinuity. Furthermore, the birkat ha-mazon, Didache 10 și Apostolic Tradition do not form a true genealogical series, and should not be used as if they did".

52. Geoffrey Cuming, **Four Very Early Anaphoras**, Worship 58 (1984), p. 168—172.

53. Idem, **The Shape of the Anaphora**, Studia Patristica 20 (1989), p. 335. Cuming observă că, probabil, creștinii au păstrat structura rugăciunii iudaice, îmbrăcate în alte cuvinte, însă, dat fiind faptul că nu se știe cu certitudine când s-au fixat în scris textele iudaice, nu se poate vorbi de o identitate verbală între texte care circulau prin viu grai, ci mai curând de o asemănare structurală și tematică.

54. **Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung,** Leipzig, 1913, ed. a doua, Frankfurt, 1924, ed. a treia, Hildesheim, 1962.

55. **Prayer in the Period of the Tanna'im and the Amora'im: Its Nature and its Patterns,** Berlin, New York, 1977.

56. Perspectiva aceasta nouă implică o serie de consecinţe. Astfel, diferenţele textuale între diferitele formulare liturgice nu trebuie văzute în mod necesar ca reflectând stadii diferite de dezvoltare, nici eliminate ca fiind devieri de la o normă prestabilită. Diferitele versiuni textuale pe care anaforaua creştină le cunoaşte ar putea fi indicii ale unor variante simultane şi paralele, care, unele din ele, în cele din urmă, au convers într-un singur formular, iar altele care au dispărut cu totul din uz. Prin urmare, nici versiunea cea mai simplă şi nici cea mai evoluată nu ar fi în mod necesar cea mai veche.

57. Paul Bradshaw, **The Homogenization of Christian Liturgy — Ancient and Modern ...,** p. 9.

58. **How Liturgies Grow: The Evolution of the Byzantine Divine Liturgy,** Orientalia Christiana Periodica 43 (1977), p. 355—378; Idem, **Beyond East and West,** Washington DC, 1984, p. 167 şi u.; Idem, Reconstructing the History of the Byzantine Communion Ritual: Principles, Methods, Results, Ecclesia Orans 11 (1994), p. 355—367; Idem, The Byzantine Rite. A Short History, (=American Essays in Liturgy), Collegeville, Minnesota, 1992, p. 12—85.

59. **L'anafora eucaristica. Studi sulle origini,** (=Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia 62), Roma, 1992; Idem, **La discussione sull' origine dell'anafora eucaristica: une messa a punto,** Rivista di pastorale liturgica 32, 1 (1994), p. 42—54; Idem, **La structure des anaphore alexandrine et antiochienne,** Irenikon 67 (1994), p. 5—40.

60. **Benediction, action de grâces, supplication. Les oraisons de la table dans le Judaisme et les célébrations eucharistiques des chrétiens syriaques,** Questions liturgiques 61 (1980), p. 211—240.

61. **Généalogie hypothetique de la priere eucharistique,** Questions liturgiques 61 (1980), p. 236—270; Idem, **Genealogie des Eucharistiegebets,** Archiv für Liturgiewissenschaft 33 (1991), p. 193—216.

62. **Încercări de istoria Liturghiei. Liturghia creştină în primele trei veacuri,** Bucureşti, 1930; Idem, **Liturghiile bizantine privite istoric în structura şi rânduiala lor,** Bucureşti, 1943; Idem, **Anaforaua sau ritul Sfintei Jertfe euharistice,** Biserica Ortodoxă Română 7—8 (1961), p. 733—754; Idem, **Rugăciunea dipticelor sau pomenirilor de la Sfânta Jertfă euharistică,** Biserica Ortodoxă Română 7—8 (196[illegible]), p. 658—672; Idem, **Anaiora sau antidoron,** Studii Teologice 1—2 (1954), p. 116—145.

63. **Cultul Bisericilor creştine vechi din Orient. Liturghiile riturilor orientale,** Ortodoxia 1 (1966), p. 85—131; Idem, **Liturgica specială, manual pentru Institutele teologice,** Bucureşti, 1980, p. 174—193.

64. Idem, **Încercări de istoria Liturghiei ...,** p. 7—12.

65. **Ibidem,** p. 23.

66. **Ibidem,** p. 78.

67. **Ibidem**, p. 64.

68. **Ibidem**, p. 73.

69. Pr. Vintilescu își argumentează presupunerea pe mărturia textului scripturistic din Fapte 1, 3 și pe afirmația Sfântului Iustin Martirul și Filosoful din Apologia I, cap. 67, care vorbesc de faptul că Mântuitorul a dat Apostolilor Săi astfel de „instrucțiuni cultice" chiar în ziua Învierii.

70. Idem, **Încercări din istoria Liturghiei...**, p. 126.

71. Remarcabilă prin accentuarea unui punct de vedere ortodox cu privire la evoluția anaforalei euharistice, subliniind rolul asistenței Sfântului Duh în dezvoltarea cultului Bisericii, concepția Pr. Vintilescu, referitoare la anaforaua euharistică suferă însă de aceleași neajunsuri ca și ipoteza formulată de Gr. Dix. Valoros rămâne însă efortul liturgistului român de a încadra o analiză istoric-critică a textului cultic în contextul ecclesial în care acesta a apărut și s-a dezvoltat.

72. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, Liturgica specială..., p. 181.

SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI ÎN IMNOLOGIA SLUJBEI SALE DE PRĂZNUIRE[1]

Sfântul Chiril, patriarhul Alexandriei, este prăznuit în Biserica Ortodoxă Română, în ziua de 18 ianuarie a fiecărui an. Prăznuirea lui se face împreună cu cea a Sfântului Atanasie cel Mare, predecesor al său pe scaunul patriarhal al alexandrinilor. În mod sigur modul acesta de împreună prăznuire nu este întâmplător, având ca sferă de întrepătrundere aceeaşi gândire, propovăduită de Şcoala Alexandrină, aceeaşi turmă în păstorire şi o hristologie în mare parte comună.

Aş începe această prezentare, privind mai întâi sinaxarul zilei de 18 ianuarie, de unde aflăm un portret fizic fidel al Sfântului Chiril. Acest portret îl regăsim şi în erminiile bizantine. „Iar Sfântul Chiril avea faţa netedă, cu sprâncene groase, mari şi încercuite îi împodobeau fruntea; cu nasul încovoiat cu nări pleoştite; obrazul lat, buzele groase, cam pleşuv la tâmple, cu barba deasă, lungă şi cuvioasă, cu părul des şi gălbui, amestecat cu cărunteţe[2]".

Tot sinaxarul zilei ne dă şi câteva detalii privitoare la activitatea Sfântului: „a trăit în zilele împăratului Teodosie cel Mic, nepot fiind lui Teofil arhiepiscopul Alexandriei şi următor scaunului lui. Sfântul Chiril a fost apărător la Sinodul al treilea Ecumenic din Efes unde a înfruntat pe rău credinciosul Nestorie, care a bârfit multe hule împotriva Sfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu. Deci strălucind cu multe bunătăţi sufleteşti, Sfântul acesta Chiril, a răposat întru Domnul[3]".

În demersul nostru vom încerca să urmărim stihirile slujbei sfinţilor, mai întâi pe cele comune şi apoi pe cele separate referitoare doar la Sfântul Chiril, în slujba Vecerniei şi apoi în cea a Utreniei. Un fapt foarte important şi totodată remarcabil încă de la o primă privire, este prezenţa în slujba Utreniei la timpul rânduit canonului, a Canonului Născătoarei de Dumnezeu, înaintea canoanelor Sfinţilor. Prezenţa acestuia nu este întâmplătoare, fiind cu siguranţă aşezat acolo din înţelepciunea Bisericii, iar noi am văzut aici legătura cu doctrina propovăduită de cei doi părinţi, mai ales cu cea a Sfântului Chiril[4].

În ordinea precizată, primul imn comun închinat Sfinţilor, îl constituie stihira Slavă..., de la Doamne strigat-am..., cântată pe glasul 6. Această stihiră se află în strânsă legătură cu următoarea cântare, Şi acum..., dogmatica aceluiaşi glas. Acest imn poate fi „disecat" în două părţi distincte, una referitoare la ambii Sfinţi, şi una dedicată doar Sfântului Chiril: „Bucuraţi-vă izvoarele teologiei, râurile cele pururea curgătoare ale înţelepciunii lui Dumnezeu, şi fântânile dumnezeieştii cunoştinţe, prea înţelepţilor Părinţi cei de trei ori feri-

ciţi." Apoi partea dedicată lui Chiril: „Bucură-te stea prea luminoasă, prea fericite Chirile, apărătorule al pururea Fecioarei, pe care în chip strălucit ai propovăduit-o Născătoare de Dumnezeu, cu răsunător glas, în mijlocul sfântului Sinod din Efes, şi ai nimicit bârfelile lui Nestorie[5]". Este clar afirmată de imnograful care a compus stihira, apartenenţa Sfântului la dogma Theotokos, şi concordanţa activităţii desfăşurate de Chiril, cu ceea ce a confirmat Istoria Bisericească (participarea chiriliană la Sinodul de la Efes şi lupta purtată de el contra lui Nestorie). Totodată e afirmată şi calitatea lui de teolog („cugetătorule de Dumnezeu"), şi aceasta nu în sensul secularizat raţionalist din zilele noastre. Sintagma „izvor al teologiei", demonstrează importanţa contribuţiei Sfântului în descoperirea dogmelor Dumnezeieşti (asemănarea cu izvorul trimite la profunzimea ţâţânii de unde acesta îşi trage seva, şi la apa limpede şi rece pe care o descoperă — vezi o posibilă comparaţie cu adâncul înţelepciunii lui Dumnezeu şi cu limpezimea învăţăturilor divine, care adapă asemenea izvorului toată Biserica). Expresia „de trei ori fericiţi", se referă cred, la fericirea de a fi slujit lui Dumnezeu în această viaţă, la aceea de a fi fost slujitori oamenilor, oferindu-le o învăţătură şi un model de urmat, şi nu în ultimul rând la fericirea sfinţeniei la care s-au făcut părtaşi, adăugându-se „corului Părinţilor", celor ce cântă cântare de laudă lui Dumnezeu, ca o încununare a jertfei lor.

Ne vom opri acum asupra dogmaticii glasului 6 (adică stihira Slavă..., Şi acum..., a Învierii glasului 6, care se cântă Sâmbăta seara atunci când de rând este glasul 6, şi în ziua de Vineri seara în aceeaşi săptămână), fiind una din cele mai profunde formulări liturgice pe care le are Biserica. Probabil provenienţa ei şi introducerea în cult, s-a făcut după Sinodul IV Ecumenic de la Calcedon, aşa putându-se explica formulările tipic calcedoniene din ea. Aşezarea ei în rânduiala slujbei Sfinţilor Atanasie şi Chiril, nu este întâmplătoare, folosirea ei (o stihiră cu pronunţat caracter resurecţionist — specifică zilei Învierii), arată probabil cinstirea deosebită acordată celor prăznuiţi de Biserică, precum şi bucuria specifică unei astfel de serbări, a unor mari ierarhi ai Ortodoxiei.

„Cine nu te va ferici pe tine, Prea Sfântă Fecioară, sau cine nu va lăuda preacurată naşterea ta? Că cel ce a strălucit fără de ani din Tatăl (vezi concepţia Sfântului Atanasie), Fiul unul născut (concordanţă cu simbolul de credinţă Niceo-Constantinopolitan), acelaşi din tine, cea curată, a ieşit, negrăit întrupându-se (vezi Sinodul III Ecumenic şi învăţătura Sfântului Chiril); din fire Dumnezeu fiind, şi cu firea om făcându-se pentru noi; nu în două feţe fiind despărţit, ci în două firi neamestecate fiind cunoscut (sesizăm concordanţa cu hotărârea dogmatică a Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon). Pe acela roagă-l, curată, cu totul fericită, să se mântuiască sufletele noastre[6]". Acest imn este o adevărată sinteză a întregii teologii elaborate la primele patru Sinoade comune. Ea demonstrează concordanţa învăţăturii Sfinţilor Părinţi prăznuiţi, Atanasie cel Mare şi Chiril al Alexandriei,

cu cea a Bisericii stabilită prin Sinoadele Ecumenice. Slujba Vecerniei lor se mai distinge prin existenţa Paremiilor, doar la Sfinţii „cu polieleu", cum este şi cazul praznicului acesta.

Vecernia mai are Vohod, şi Paremii („împrumutate" de la vecernia zilei de 25 ianuarie, a Sfântului Grigorie cuvântătorul de Dumnezeu, arhiepiscopul Constantinopolului), din Pildele lui Solomon (2 paremii, prima şi a treia) şi din Înţelepciunea aceluiaşi rege (o culegere de versete)[7].

O analiză aparte am acordat stihirilor Litiei, unde sfinţii sunt numiţi: „dascăli", „nevoitori", „râvnitori ai lui Hristos", „cei care ne-au învăţat pe noi a cinsti Treimea, şi se roagă Domnului pentru sufletele noastre[8]", „cei ce în toată lumea propovăduiesc stăpânirea Sfintei Treimi", „pe un Dumnezeu în trei Feţe nedespărţit[9]". Toate aceste numiri ne arată o parte a doctrinei, elaborate de ei, prin care Dumnezeu i-a arătat învăţători în lume. Stihira a III-a de la Litie, îi numeşte „mai-marii ierarhilor", „străluciţi luceferi ai lumii", sau „îngrăditori ai gurilor ereticilor[10]". Un lucru ce trebuie de asemenea remarcat în slujba Vecerniei, este alternanţa glasurilor de la Doamne strigat-am..., Litie, Stihoavnă, bucurie, întristare, bucurie, prin folosirea la început a glasurilor 4 şi 6 (la Doamne strigat-am...), ihuri de bucurie, 1, 2, 8, 5, la litie, glasuri de înmormântare, şi 5 tropar la Stihoavnă (glasul troparelor Învierii din zi de Duminecă, de bucurie), culminând cu troparul sfinţilor pe glasul 3, de asemenea de biruinţă (vezi troparul Învierii „Să se veselească cele cereşti, şi să se bucure cele pământeşti...[11]"). Stihira Slavă... Şi acum..., a stihoavnei, pe glasul 3 şi ea, are de asemenea un profund caracter dogmatic: „Fără de sământă de la dumnezeiescul Duh, cel ce este din Tatăl fără de mamă mai-nainte de veci, şi pentru noi din tine fără de Tată fiind, cu trup l-ai născut şi prunc cu lapte l-ai hrănit...[12]", amintind întruparea Cuvântului, prezentă în învăţătura ambilor părinţi.

Rânduiala Utreniei prezintă şi ea particularităţile slujbei sfinţilor cu polieleu, având sedelne proprii, polieleu, antifonul I al glasului 4, al Învierii, evanghelie, laude şi doxologie mare. Slujba lor aminteşte de cea a ierarhului Nicolae de Mira Lichiei, prăznuit de Biserică în ziua de 6 decembrie, însă nu are strălucirea aceleia (poate din raţiuni practice — prăznuirea Sfântului Nicolae, căzând într-o perioadă de post, al Crăciunului, fiind astfel un mijloc de îndulcire a asprimii postului prin dezlegarea la peşte şi vin, — pe când slujba de prăznuire a Sfinţilor Atanasie şi Chiril, cade totdeauna în perioada de dulce de după Bobotează şi până la începutul Triodului, de aceea nici nu este însemnată cu cruce în calendar). Fastul serbării Sfântului Nicolae poate fi de asemenea o consecinţă a evlaviei populare, care a apreciat întotdeauna mai mult ortopraxia, decât erudiţia.

La al doilea rând de Sedelne, stihira I, Sfântul Chiril este numit „apărător al credinţei", „dumnezeiască slugă a cinstitei Treimi", care prin adâncul învăţăturilor sale creştineşti, adunarea cea fără pricepere a neplecaţilor eretici a ruşinat-o[13]. Imnograful remarcă apoi pro-

funzimea înțelepciunii izvorâtă din învățătura Sfântului Chiril, făcând din nou amintire de participarea lui la Sinodul III Ecumenic.

În ordinea firească, urmează sedealna Polieleului, dedicată de asemenea ambilor „părinți de Dumnezeu înțelepțiți" care au înfrumusețat cetatea alexandrinilor, „și toată lumea ați învățat dumnezeieștile dogme cu cărțile, și[14] credința cinstitei Treimi..." Legătura Slavei... Și acum..., a sedelnei polieleului, se face cu învățătura dogmatică a Sfântului Chiril, prin folosirea termenului „Theotokos", atribuit Fecioarei, cea care „pe cel mai presus de vremi și mai 'nainte de veci, sub vremi l-a născut cu trup mai presus de fire pe Dumnezeu-omul (Logossarx (vezi teza de doctorat a Prea Sfințitului Timotei Seviciu al Aradului, în Mitropolia Banatului Nr. 7—9, 1972, p. 338).[15]

Tot tentă dogmatică are și stihira de la Miluiește-mă, Dumnezeule..., specifică pe glasul 6, numindu-i: „păstori ai Bisericii lui Hristos", care învață oile cele cuvântătoare „să creadă în Treimea cea de o Ființă, întru o Dumnezeire[16]".

Trecând la partea cea mai „dezvoltată a slujbei lor de prăznuire, remarcăm încă de la început existența a trei canoane: Canonul Născătoarei de Dumnezeu și două canoane ale sfinților. Am văzut în imnele care au o tentă dogmatică din canonul Născătoarei, un lucru demn de luat în considerare, mai ales datorită existenței unor „legături" cu învățătura chiriliană. Mai trebuie precizat faptul că aceste ode ale canonului Maicii Domnului sunt comune ambilor sfinți prăznuiți. Așa se face că în peasna 1, odele 3, 4, 5, 6, și cele din peasna 3, odele 3, 5, 6, se face legătura între învățătura proorocilor (vezi Isaia) și cea a sfinților Atanasie și Chiril, arătându-se prin aceasta adeverirea și împlinirea acelor proorocii, sedealna de după peasna a treia (Slavă..., amintind de cinstirea Treimii). Și acum..., cu tentă dogmatică amintind de cinstirea Treimii), Și acum..., cu tentă dogmatică amintind unirea ipostatică în hristologie și întruparea din Fecioară[17]. O nouă omisiune din Mineiul editat în 1975, este și aceea a icosului condacului Sfântului Atanasie, în care se amintea și numele lui Chiril ca luptător contra lui Sabelie și Eunomie („cei ce au urât fără dreptate întruparea Mântuitorului[18]"). Pesnele: — 4, cu stihirile: 1, 3, 4, 5, amintind de „cel Unul născut Fiul Fecioarei care pentru noi la moarte s-a dat" — jertfa de răscumpărare[19],

— 5, cu odele: 1, 2, 3, 5, amintind tot de jertfa răscumpărătoare, care ne-a deschis nouă Edenul prin nașterea Fecioarei[20],

— 6, luând în atenție odele: 2, 3, 4, folosind termenul Theotokos[21].

Condacul și Icosul „ierarhilor, preamari ai Bisericii și vitejilor apărători ai dreptei credințe în Hristos", „cei doi preamari și plăcuți luminători", „dumnezeiescul Chiril", risipitori ai eresurilor prin fundamentarea adevărului revelat prin învățătura lor.

Termenul Theotokos revine în prim plan în pesnele finale ale canonului, 7, (oda 2, în comparație cu profeția lui Elisei — cântarea 3, 4, 5), 8 (cu odele 2, 3, 4 — mai ales — „Născut-ai cu trup pe Dumnezeu-Cuvântul cel fără de început, Născătoare de Dumnezeu, pe Cel ce cu

dumnezeiasca naştere este mai înainte de veci din Tatăl, fără de maică; bine este cuvântat Rodul pântecelui tău, stăpână", 5 (Theotokos); sau a noua, cu irmosul: „În muntele Sinai, în rug te-a văzut Moise, pe tine, ceea ce ai zămislit în pântece Focul Dumnezeirii, fără de ardere; Daniil te-a văzut munte netăiat, iar Isaia te-a numit toiag odrăslit din rădăcina lui David" şi celelalte ode (2, 4, 5, 6) toate conţinând adeverirea theotokiei[22].

Ultimele locuri în care sunt amintiţi împreună cei doi sfinţi, sunt Svetilna şi Laudele.

„Atanasie fericite, şi Chiril, grăitorule de cele dumnezeieşti, cunoscători preaînţelepţi şi apărători ai Treimii celei mai presus de toate v-aţi arătat, surpând pe Arie, pe Sabelie şi pe Nestorie cel nelegiuit şi, împreună cu ei toată înşelăciunea nelegiuitelor eresuri, ierarhilor ai Domnului[23]". Sau Slavă... Şi acum... tot din acelaşi loc, amintind întruparea lui Dumnezeu, fără schimbare şi mai presus de fire; de îndumnezeirea firii omeneşti prin împreunarea umanului cu inefabilul[24].

Aceeaşi distincţie între cele două ediţii ale Mineiului, o sesizăm şi la Hvalite[25].

„... Pururea cinstita pereche a învăţătorilor noştri", care, „cu puterea Celui ce stăpâneşte peste toţi, au luminat lumea cu strălucirile cunoaşterii de Dumnezeu[26]". Am insistat atât de mult asupra acestei părţi a Utreniei dată fiind legătura ei cu doctrina Sfântului Chiril, prin folosirea, poate nu întâmplătoare, de 13 ori a termenului Theotokos, şi aceasta numai în Canonul Născătoarei de Dumnezeu, în afara celorlalte stihiri de forma Şi acum... În toate am încercat să vedem un fapt nu întâmplător, ci legătura de care vorbeam mai înainte. Mai trebuie spus un singur lucru referitor la acest canon, glasul folosit de autor este glasul 3, aşa cum am arătat un ih de bucurie, degajând optimismul şi veselia tipic creştină mai ales la prăznuirea unor ierarhi străluciţi, cum este cazul aici.

Ultima analiză o vom face în finalul lucrării, asupra acelor cântări care au referire mai restrânsă, numai la Sfântul Chiril, începând cu cele trei stihiri de la Doamne, strigat-am..., cele care ne relevă un sfânt ale cărui „dogme de foc" ard materia vreascurilor eresurilor (demonstrând puterea învăţăturilor revelate lui), dogme care „toată Biserica o înfrumuseţează[27]". Sau un organ de „laudă al ortodocşilor, întâi stătător părinţilor, al preasfântului sobor apărător[28]", ale cărui dogme sunt ca un „toiag" — cu ajutorul căruia a păzit turma dată lui spre păstorire. Cuvintele sunt foarte grăitoare scutindu-ne de orice comentariu.

Trecând la slujba Utreniei, relevant şi totodată important este Canonul Sfântului Chiril, organizat de asemenea în 9 pesne, de forma irmos, două cântări, Mărire..., Şi acum..., următor în rânduială Canonului Născătoarei şi celui dedicat Sfântului Atanasie. Este alcătuit de Ioan Monahul, pe glasul 4.

Întregul portret moral făcut Sfântului este completat cu alte calităţi, care fac din el un adevărat model demn de urmat pentru noi cei din ziua de astăzi. „Luminător strălucit[29]", „umplut de marea lumină a

Duhului[30]", descoperitor al dreptei credințe, „minte tare", fiind un despătimit (ascet desăvârșit), „luptător priceput" — contra patimilor trupului[31]. Ca o continuare, sau punte de legătură, apare Sedealna de după peasna 3, dedicată tot Sfântului, numindu-l „temelie dumnezeiască a Bisericii, că ai înfruntat cugetele cele rele ale lui Nestorie cu cele douăsprezece hotărâri ale tale, și ai lămurit deplin învățătura despre Născătoarea de Dumnezeu" — confirmare a faptelor istorice, a existenței celor 12 Anatematisme.

Urmează apoi imnele pesnelor 4, 5, 6, care laudă nevoințele aceluiași ascet, Chiril, peasna 4, confirmând un fapt menționat de Tradiție (acela că primul păstor pe scaunul Alexandriei a fost Evanghelistul Marcu, căruia următor a fost Chiril)[32], surpător al ereziei lui Arie[33] și celei a lui Sabelie (vezi oda 2, peasna 5), sau al lui Nestorie fac din el un „campion" al Bisericii (cea din urmă fiind văzută de imnograf ca o consecință a credinței sale în Născătoarea de Dumnezeu). Nici activitatea desfășurată ca tâlcuitor al Sfintei Scripturi (a ambelor testamente)[34] nu a fost trecută cu vederea, în strânsă legătură fiind cu dogma sa care propovăduia „trei Ipostasuri în dumnezeiască unire neamestecate și în despărțire neîmpărțite... neschimbate întru o Ființă și o Dumnezeire[35]". Peasna a 9-a încheie canonul amintind ultima dată numele lui Nestorie, și aducând în atenție un fapt puțin ciudat; este vorba de menținerea în canon a unei cântări Slavă..., care în vechiul minei avea inclusă în el o referire la rege (Carol I), despre care se spunea că era purtător de cruce, în genul unei cruci episcopale, (probabil faptul, considerat de unii drept un gest excentric, era un tribut al unei mentalități venite cu siguranță din vremuri de istorie)[36], ciudățenia constă în menținerea și în ediția „îmbunătățită", a stihirii respective, transformată însă „radical" prin înlocuirea cuvântului „rege" cu expresia, „poporul cel de cruce purtător"[37]". Modificarea făcută mi s-a părut puțin „deplasată", schimbându-se înțelesul frazei. Nu am înțeles de ce la editarea Mineiului în 1975, atunci când s-au făcut atâtea modificări, fiind omise o seamă de lucruri mult mai inofensive pentru orânduirea comunistă din acele vremuri, acest text a fost „mutilat" și de ce nu s-a recurs la omiterea lui ca în celelalte cazuri.

Așa este prezentat Sfântul Chiril în imologia slujbei sale de prăznuire, trăsătura dominantă (dacă ar fi să concluzionăm) fiind aceea de promovator și apărător al termenului Theotokos, folosit în toată slujba de 32 de ori.

VALENTIN BUCȘE

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1. Trebuie să precizăm încă de la început folosirea în prezentarea lucrării a două surse informaționale de bază în cultul ortodox, Mineiul și Octoihul Mic. În privința Mineiului precizăm folosirea a două ediții diferite, una antebelică identificată în ediția îngrijită sub regele Carol I, din 1909 și una de dată mai recentă, din timpul prigoanei comu-

niste, Ediţia a V-a revizuită a Mineiului, din 1975, în timpul păstoririi patriarhului Justinian. Fiind singurele ediţii la care am avut acces, admitem eventualele critici şi neconcordanţe cu ultima ediţie a acestei cărţi de cult. Trebuie avută în vedere posibilitatea de redare alterată faţă de textul original, ţinându-se cont de faptul că toate cărţile noastre de cult au fost traduse după ediţii greceşti (ştiut fiind că cea mai fidelă traducere redă doar 80% din bogăţia unui text). De asemenea nu putem ignora, mai ales atunci când este în discuţie un text cultic dinamica Tradiţiei Ortodoxe, care cu siguranţă şi-a făcut simţită prezenţa, după cum vom vedea de altfel.

2. Mineiul pe Ianuarie, Ediţia a cincea, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1975, p. 290, col. 2.

3. **Ibidem**, p. 290, col. 1.

4. Trebuie luată în calcul activitatea Sfântului Chiril în stabilirea dogmei Theotokos la Sinodul III Ecumenic de la Efes. Apoi nu trebuie uitată importanţa cultului de iperdulie destinat Fecioarei în Biserică la vremea respectivă (imediat după stabilirea dogmei Theotokos), consecinţă a victoriei partidei ortodoxe. Şi cu siguranţă slujba de prăznuire a Sfinţilor nu s-a prezentat de la început în forma pe care o avem astăzi, mărturie a evoluţiei sale în timp fiind şi imnul Slavă..., al pesnei a IX-a din Canonul Sfântului Chiril (imn cu referiri la realităţile existente în Biserica Ortodoxă Română, în timpul Regelui Carol I); **cf.**, Mineiul lunei lui Ianuarie, Editura Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1909, Ediţia a II-a, p. 311, col. 1.

5. Minei ..., 1975, p. 278, col. 1—2.

6. Octoihul Mic, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1991, p. 111.

7. Mineiul pe ..., 1975, p. 372—374; vezi şi p. 278.

8. **cf.**, Mineiul ..., 1975, Stihira I (glas 1), p. 279, col. 1.

9. **Ibidem**, Stihira a II-a (glas 2), p. 279, col. 1.

10. **Ibidem**, Slavă ... (glas 5), p. 279, col. 1.

11. Octoihul Mic, ..., p. 83.

12. Vezi Mineiul din timpul regelui Carol I, 1909, p. 295, col. 2. Confruntat cu ediţia din 1975 se observă de asemenea evoluţia cultului în timp (mai ales în timpul cenzurii comuniste): „Născătoare de Dumnezeu tu eşti viţa cea adevărată care ai odrăslit Rodul vieţii! Pe tine ne rugăm: stăpână, roagă-te cu învăţătorii şi cu toţi sfinţii, să se miluiască sufletele noastre". **cf.**, **Mineiul ...**, 1975, p. 280, col. 2.

13. Minei ..., 1975, p. 281, col. 1.

14. Este şi aici sesizabilă diferenţa dintre cele două mineie, în cel din 1975, sedealna Polieleului fiind dedicată doar Sfântului Atanasie (textul citat fiind cuprins în mineiul editat sub regele Carol, p. 296, col. 2). Şi compoziţia textului din ediţia mai nouă a mineiului, este diferită: „nume de seamă la naştere primind, rătăcirea lui Arie nimicind, ai propovăduit tuturor învăţătura nemuririi ... Deci, luminat de strălucirea Duhului Sfânt, ai şters învăţăturile lui Arie, părinte, de Dumnezeu purtătorule ..." **cf.**, Minei ..., 1975, p. 281, col. 2.

15. Se observă şi aici diferenţa dintre cele două ediţii ale Mineiului, şi cred că nu ar fi rău ca într-o viitoare ediţie să se revină la prima formulare mult mai profundă din punct de vedere dogmatic, şi mult mai apropiată de doctrina chiriliană.

16. Minei..., 1975, p. 282, col. 1.

17. **Ibidem**, p. 285, col. 1—2; se face amintire aici şi de cele 12 Anatematisme ale lui Chiril, demonstrându-se concordanţa cu evenimentele confirmate şi consemnate de Istoria Bisericească.

18. Minei..., 1909, p. 300, col. 1—2.

19. Mineiul..., 1975, p. 285, col. 2.

20. **Ibidem**, p. 287, col. 1—2.

21. **Ibidem**, p. 288—289, col. 2—1.

22. Minei..., 1975, p. 293—294, col. 2—1.

23. **Ibidem**, p. 295, col. 1.

24. **Ibidem**.

25. Din ediţia nouă lipseşte o stihiră comună, pe glasul 3, şi Slava..., şi, Şi acum..., sunt diferite; **cf.**, Minei... 1909, p. 312 şi Minei..., 1975, p. 296. În afara omiterii laudei comune, diferenţele nu sunt sesizabile la nivelul conţinutului dogmatic, putându-se chiar remarca o oarecare „superioritate" în ediţia mai nouă la textul Şi acum..., — prin pronunţarea clară a termenului de referinţă din învăţătura chiriliană— Theotokos.

26. Vezi stihira Slavă..., glasul 5, pusă aici ca un corolar **cf.**, Minei..., 1975, p. 296, col. 1—2.

27. Minei..., 1975, p. 277, col. 2.

28. **Ibidem**, p. 278, col. 1.

29. **Ibidem**, p. 283, col. 2.

30. **Ibidem**.

31. **Ibidem**, p. 284—285, col. 2—1.

32. **Ibidem**, p. 287, col. 1; faptul este menţionat în ediţia mai veche a Mineiului în acelaşi loc.

33. Se dă mărturie de supravieţuirea arianismului (neoarianism), până în timpul lui Chiril, din moment ce acesta a fost nevoit să-l combată.

34. Minei..., 1975, p. 291, col. 2 şi p. 293, col. 1; referire la munca depusă de sfânt la tâlcuirea cărţilor Scripturii se face şi în stihirile Laudelor, care spre deosebire de ediţia veche au părţi dedicate separat lui Chiril (stihirile sunt schimbate în totalitate).

35. **Ibidem**, p. 291, col. 2.

36. Este posibil ca în Imperiul Bizantin împăraţii să fi purtat acest semn distinctiv, mai ales după ce creştinismul se identifica cu graniţele statului romeu.

37. Minei..., 1975, p. 294—295, col. 2—1.

PREDICĂ LA DUMINICA A 23-A DUPĂ RUSALII

„Acum este judecata acestei lumi; acum stăpânitorul lumii acesteia va fi aruncat afară" (Ioan XII, 31).

Iubiţi credincioşi,

Aţi observat, credem, că de fiecare dată cuvintele prin care începem predica anunţă, mai direct sau mai învăluit, tema pe care încercăm s-o dezvoltăm. Aşa şi astăzi: am evocat acest text scripturistic pentru că este în strânsă legătură cu evanghelia ce s-a citit, în care Sf. Luca istoriseşte minunea vindecării demonizatului din ţinutul gadarenilor. Înţelegem, astfel, că **stăpânitorul acestei lumi**, până la jertfa şi învierea Mântuitorului, a fost Satana, îngăduit de Dumnezeu din respect faţă de libertatea acordată de El oamenilor de a alege între bine şi rău. Căci zice Sf. Nil Sinaitul: **„Dacă n-ar exista Satana, care ne ispiteşte şi ne strâmtorează, atunci nu s-ar vădi cine este plin de osârdie şi cine este lipsit de o bună sârguinţă, sau leneş".**

Să observăm un fapt, mai întâi: **Stăpânitorul diavol** făcea victime mai ales în ţinuturile dinafara graniţelor poporului ales, acelea care, necrezând în Dumnezeul cel Unic, se închinau idolilor. Fără să ştie, se închinau, de fapt, diavolilor... Să ne amintim şi de fiica femeii cananience, **din părţile Tirului şi ale Sidonului**, care era **rău chinuită de un diavol** şi pe care Mântuitorul o vindecă datorită credinţei exemplare a mamei (Matei XV, 21—28). Dar acum, iată, Mântuitorul se găsea în **ţinutul gadarenilor (sau ghergheseniIor**, cum mai este denumit), în părţile de răsărit ale graniţei israilitene. **Stăpânitorul diavol** avea un teren favorabil: în ţinutul Gadara locuia o populaţie păgână, elenistă se pare, fapt care explică şi îndeletnicirea de creştere a porcilor **(Herodot spune despre ei că erau consideraţi spurcaţi, porcarii neavând voie, între altele, să ia în căsătorie decât fete de condiţia lor...)**. Acest ţinut păgân, ca şi altele, erau considerate de diavoli **proprietate a lor**, pretenţie vădită chiar de cuvintele demonului (care, se înţelege, vorbea în numele **legiunii): Ce ai cu mine, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu... Rogu-Te nu mă chinui!"** (Lc. VIII, 28). Cu alte cuvinte, **de ce ai intrat pe teritoriul meu, de ce mă chinuieşti în propria-mi casă?** De aici credem că s-a inspirat Dostoievski în relatarea legendei Marelui Inchizitor din romanul **Fraţii Karamazov...** Ne referim la momentul dialogului Inchizitorului, nonagenarul din Sevilla Spaniei catolice a sec. al XVI-lea, cu Iisus, reproşându-I Mântuitorului de ce a venit să-l tulbu-

re, făcându-i totodată un rechizitoriu necruțător al doctrinei despre iubire și egalitate, pe care o consideră „nepotrivită" acelor vremi etc.

Iar faptul că Mântuitorul **trece** granițele poporului ales demonstrează vădit universalitatea mântuirii. Să ne amintim că El a spus: **Mai am și alte oi, care nu sunt din staulul acesta; și pe acelea trebuie să le aduc și vor auzi glasul Meu, și va fi o turmă și un păstor** (Ioan X, 16).

Iubiți credincioși,

Pentru astăzi ne propunem să facem o paralelă, cu ajutorul Domnului, între boala demonizării de dinainte de jertfa și învierea Domnului și bolile similare de astăzi, prin care nu puțini din confrații noștri sunt chinuiți de diavoli, această **chinuire** manifestându-se în fel de fel de chipuri. În momentul în care se petrece minunea din evanghelia de azi, diavolul era încă socotit **stăpânitor al lumii,** deoarece nu avusese loc jertfa și învierea Mântuitorului. Era stăpânitor, se înțelege, prin îngăduința Domnului, totodată prin libertatea dată omului de sus, rău folosită, însă. Cuvintele prin care am început predica de azi, **acum este judecata acestei lumi, acum stăpânitorul lumii acesteia va fi scos afară,** sunt rostite de Mântuitorul după intrarea în Ierusalim, înainte de patimi, moarte și înviere, lucrări prin care satana **va fi scos afară,** în sensul că Iisus dăruiește mijloacele de a-l alunga: Sfântele Taine în Biserica întemeiată de El. Asupra acestui adevăr vom reveni.

În vremea aceea bieții muritori, mai ales cei care credeau **în** idoli, erau foarte vulnerabili la lucrările satanice. **Furtunile acestor lucrări erau mai înspăimântătoare decât furtunile mării,** zice Sf. Ioan Gură de Aur. Îndrăcitul din Gadara, despre care ne vorbește Evanghelistul Luca, trăia prin morminte, era înfricoșător la chip, periculos pentru cei care treceau pe acolo. Evanghelistul Marcu face o completare: **Nimeni nu putea să-l lege nici măcar în lanțuri. Pentru că de multe ori fiind legat el rupea lanțurile ... Și neîncetat noaptea și ziua era prin morminte și striga și se tăia cu pietre ...** (Mc. V, 4—5). **Se tăia cu pietre,** sărmanul ... Din textul evanghelic știm că era chinuit nu de un diavol, ci de **o legiune,** de o ceată mare (termenul **legiune** în limbaj militar roman însemna 6000 de soldați!). Cercetând evangheliile paralele, observăm că Luca și Marcu vorbesc de un îndrăcit, iar Matei de doi, fapt care poate crea nedumeriri. În această privință, Sf. Ioan Gură de Aur tâlcuiește astfel: **„Nu este nici o contrazicere între evangheliști, chiar dacă Luca vorbește de un singur îndrăcit, iar Matei de doi ... După părerea mea, Luca, în istorisirea sa, a vorbit numai de îndrăcitul care era mai bolnav dintre cei doi ..."** (Omilia XXVIII-a la Matei, II). Concluzia este că erau doi îndrăciți, dar Luca și Marcu îl prezintă pe cel mai vehement. Ce s-a întâmplat mai departe știm: îndrăcitul a fost vindecat, după ce diavolii, cu îngăduința Domnului, au intrat în turma de porci, iar porcii s-au aruncat în mare. Aici se naște spontan întrebarea: de ce Iisus a îngăduit paguba? Răspunsul cel mai

apropiat de adevăr credem a fi următorul: ca cei păgubiți, dimpreună cu toți care au cunoscut și cunosc acest episod, să-și dea seama de puterea diavolului de a face rău, pagubă. Așa explică Sf. Chiril al Alexandriei acest moment: „... **Hristos le-a îngăduit lor cele pe care le cereau, pentru ca să învățăm din cele petrecute ce fel sunt demonii, cât de cruzi sunt și de fioroși...**" **(Comentar la Sf. Evanghelie după Luca,** VIII, 32). Evanghelia se încheie cu știrea că cel vindecat nu voia să se mai despartă de Iisus, rugându-L să-l ia cu El... Înduioșător acest amănunt: fostul demonizat realizase starea cumplită în care fusese, simțea că Cel care l-a făcut bine avea o putere ocrotitoare deosebită... Dar Mântuitorul îl trimite la ai săi, la conaționali, spre a le spune **cât bine i-a făcut lui Dumnezeu.** Înțelegem de aici că vindecatul devine un fel de apostol printre păgânii gadareni, care — în acel moment — avea mare putere de convingere: toți cei care i-au știut boala, văzându-l acum sănătos, întreg la minte, îmbrăcat, vor înțelege că s-a petrecut o minune, iar minuni nu poate face decât Dumnezeul Adevărat.

Iubiți credincioși,

Să cercetăm câteva clipe cum stau lucrurile astăzi. Există demonizați, există lucrări diavolești, există semeni în jurul nostru care se ocupă, conștienți sau nu, de astfel de lucrări? Din nefericire, răspunsul este afirmativ. Există îndrăciți, bolnavi sărmani, nu numai în spitale sau cămine speciale, ci și în libertate. Îi întâlnim adesea pe la servici, poate chiar prin familiile noastre, pe stradă ș.a.m.d. Îi vedem, din modul de manifestare, că sunt stăpâniți de diavoli, poate legiuni de diavoli. Spune un părinte al Bisericii: **câte patimi are cineva, atâția diavoli are!** Înfricoșător cuvânt! Câte patimi atâtea uși deschise în sufletul nostru pentru Satana. De aceea trebuie să ne străduim să închidem aceste uși prin Taina Spovedaniei: propriu-zis, de la o mărturisire la alta să tăiem păcatele, luând hotărârea de a nu le mai repeta, în acest fel tăind de fapt accesul Satanei. Căci trebuie să recunoaștem că suntem vulnerabili la lucrările diavolești: simțim mereu cum ne atacă, într-un fel sau altul... Ce este de făcut, pentru noi și pentru confrații noștri chinuiți de diavoli? Să apelăm la Hristos, căci așa cum spuneam mai sus, spre deosebire de nefericiții suferinzi din Vechiul Testament, când diavolul era **stăpânitor al lumii,** noi viețuim în lumea harului: avem Biserică și Sfinte Taine. Nu suntem singuri! Tragismul demonizatului din Evanghelia de azi era că trăia izolat, prin morminte sau pe unde apuca, săracul. Și azi, cine se izolează în singurătatea egoismului și ateismului devine o victimă ușoară a Satanei. Și, atenție: diavolii atacă întotdeauna în cete, ca hoții de azi în autobuze sau în alte locuri. Este dureros cum în autobuze, când atacă cetele de hoți pe cineva, ceilalți, de frică sau lașitate, nu iau atitudine. Dar dacă pe plan material n-are cine să ne apere, pe plan duhovnicesc niciodată nu suntem singuri. Când ne atacă vrăjmașii diavoli și strigăm repede după

ajutor: **Doamne Iisuse Hristoase, Maică Preacurată, Sfinţilor Cutare şi Cutare** (ale căror icoane le avem în casă), **ajutaţi-mă,** imediat ne scapă de Necuratul. Căci dacă ne prind singuri, fără Hristos, fără spovedanie, fără împărtăşanie, fără rugăciuni, suntem pierduţi: diavolii profită, ca şi hoţii, de orice neglijenţă a noastră. Şi, paradoxal, cu cât încercăm să ne păzim mai tare, cu atât şi ei îşi întăresc forţele agresoare. Vă este cunoscută, credem, viziunea unui părinte al pustiei: vede, la scurt interval, două tablouri. În primul, Sf. Antonie cel Mare, în rugăciune, atacat de şapte diavoli, care se agitau furtunos, dar nu puteau pătrunde în chilie... În al doilea tablou, cetatea Alexandriei, lângă care era un singur diavol, şi acela dormind... Dezlegarea oricine poate s-o facă. Pe Sf. Antonie nu-l puteau ataca pentru că nu era singur: era cu Dumnezeu, Maica Domnului şi Sfinţii. Pe când locuitorii cetăţii Alexandria se izolaseră în viaţă păgână, cu idoli şi păcate. De aceea erau sub imperiul Satanei, care, încheindu-şi misiunea, dormea...

Iubiţi credincioşi,

Ne găsim, aşadar, în lumea harului, când, în mod obiectiv, diavolul nu mai este **stăpânitor al lumii,** aşa cum era până la jertfa şi învierea Domnului. Dar, subiectiv, fiecare avem o lume a noastră, un **microcosmos,** în care putem avea stăpâni pe Dumnezeu, sau, Doamne fereşte, prin vieţuirea în patimi, pe Satana. O mică ilustrare este binevenită, credem, în acest sens: **Se spune că un om foarte bogat, dar şi foarte zgârcit, a auzit în vis într-o noapte un glas care i-a spus: „Mâine dimineaţă să te duci la salcia dintre dealuri şi să faci săpături, că vei găsi o mare comoară"... — Cum s-a trezit, omul nostru nici n-a aşteptat să se facă bine ziuă şi, cu târnăcopul şi cazmaua în spate, a mers mai mult alergând spre locul cu pricina. A săpat cam un metru, dar n-a găsit nimic. Lacom cum era, a mai săpat pe-atâta şi, când era pe punctul de a abandona, din pricină că-l lăsaseră puterile, a auzit un glăscior rugându-l să mai sape puţin... Aşa se face că peste câteva momente din gaură dădea să iasă, ce credeţi?, un diavol! Ptiu, drace!, strigă săpătorul înspăimântat, dar şi foarte mânios că în loc de comoară îl găsise pe Necuratul. Şi se grăbi să arunce pământ peste el, să astupe groapa. Stai, creştine! Nu te speria! Ai visat că vei găsi o comoară? Visul ţi s-a împlinit, pentru că eu sunt una din căpeteniile lui Scaraoţchi şi, pentru că ai ostenit şi m-ai scos de aici, eu pot să te răsplătesc regeşte... Aşa da! — îşi frecă mâinile a chilipir omul nostru. Ia zi, ce-mi dai? Îţi dau voie, zise Ucigă-l Toaca, să începi să cheltuieşti din banii pe care ia-i ascuns în beci... Ce vorbă-i asta?, se mânie din nou săpătorul. Banii aceia sunt ai mei! Da? — zise drăcuşorul, or fi, dar n-ai umblat la ei de vreo douăzeci de ani, pentru că erau ai mei. Eu am fost stăpânul lor până azi! Dar pentru că m-ai scos de aici, îţi dau voie să-i cheltuieşti. Sunt ai tăi! Şi se făcu nevăzut... Omul nostru, cu toate că era aproape epuizat, şi-a adunat puterile şi**

a început să alerge spre casă, cu bănuiala în minte că dracul îi luase banii din pivniță. Într-adevăr, nu mai umblase la ei de douăzeci de ani, mare minune să mai fie acolo. Ajuns acasă, constată, însă, că lăzile erau intacte: toți galbenii erau la locul lor! Rămas pe gânduri, omul nostru începu, însă, chiar din acea zi să cheltuiască din ei, ba dusese și părintelui din sat o sumă frumușică pentru sprijinirea construcției noii biserici..."

Desigur, e o poveste. Dar, ca orice poveste, are un sâmbure de adevăr. Anume, că Satana poate, cu voia noastră, să fie stăpân pe bunurile pe care nu le întrebuințăm creștinește.

De aceea, trăgând învățăminte din toate cele spuse până aici, facem o constatare: cât de tragic ar fi ca această lume a noastră, **microcosmosul nostru,** părticică din marea creație a lui Dumnezeu, s-o scoatem din împărăția harului și s-o punem sub stăpânirea Celui Rău. Să nu fie! De aceea să ne ținem strânși de Maica noastră Biserica, de unde primind însănătoșire sufletească și trupească, să nădăjduim auzirea glasului tainic al Mântuitorului, la fel ca cel vindecat din evanghelia de azi: **„Întoarce-te în casa ta și spune cât bine ți-a făcut ție Dumnezeu"** (Luca VIII, 39). Amin.

Preot Dr. VASILE GORDON

PREDICĂ LA DUMINICA DINAINTEA NAŞTERII DOMNULUI

— Revelaţia —

„În multe feluri şi în multe chipuri de demult Dumnezeu a grăit părinţilor noştri prin prooroci, iar în zilele acestea mai de pe urmă a grăit nouă întru Fiul" (Evrei 1, 1—2)

Astăzi în Duminica dinaintea Naşterii Domnului, Sfânta noastră Biserică face pomenire tuturor părinţilor, care din veac bine au plăcut lui Dumnezeu, începând de la Adam până la Iosif, logodnicul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu; adică pomenirea tuturor drepţilor din Vechiul Testament, care cu sute şi mii de ani înainte L-au cunoscut pe Mântuitorul prin descoperire dumnezeiască.

Genealogia Mântuitorului, această carte a neamurilor lui Iisus Hristos istorisită de Sfânta Evanghelie de astăzi este un argument elocvent, care dovedeşte cu prisosinţă că Iisus este cel promis şi că în El se împlineşte întreaga descoperire, revelaţia pe care Dumnezeu a făcut-o oamenilor.

În cele ce urmează vom arăta cum s-a descoperit Dumnezeu omului şi cu ajutorul celui de sus vom vorbi despre Revelaţie.

CE ESTE REVELAŢIA?

Cuvântul „revelaţie" derivă din cuvântul latin „revelatio", care la rândul său vine de la verbul „revelare", care înseamnă a ridica vălul de pe ceva, adică a descoperi ceva ascuns. De unde rezultă că Revelaţia este descoperirea sau cunoaşterea unor adevăruri ascunse sau necunoscute.

Noi, oamenii n-am şti nimic despre Dumnezeu, dacă El nu ni s-ar fi descoperit. Între Dumnezeu şi om există aceeaşi legătură de iubire, ca şi între părinţi şi copii. De la părinţi copiii învaţă farmecul limbii părinteşti, ce-i dragoste maternă şi paternă, ce-i dorul de casă. La fel şi între Dumnezeu şi om n-ar fi existat nici un sentiment de iubire şi adorare dacă Dumnezeu nu s-ar fi descoperit omului. Fără descoperirea de sus omul nu ar fi cunoscut nimic din adevărurile veşnice, din tainele adânci ale lumii.

Din revelaţie cunoaştem pe Dumnezeu, originea lumii văzute, a îngerilor şi a oamenilor, apoi învăţăturile despre viaţă şi moarte, suflet şi nemurire, rai şi iad, păcat şi mântuire şi celelalte adevăruri.

Privită în izvorul ei, care este Dumnezeu, Revelaţia divină este una singură. Descoperirea sau Revelaţia dumnezeiască este comoara de adevăruri pe care Dumnezeu a dat-o oamenilor, pentru ca aceştia, cunoscându-L pe El, voia Lui şi lucrarea Lui, să-L cinstească după vrednicie, să-I împlinească voia şi prin aceasta să se mântuiască.

Ţinând seama de căile folosite pentru a ajunge la noi, Revelaţia este de două feluri: întâi Revelaţia dată pe calea firii sau Revelaţia naturală; şi al doilea Revelaţia dată pe calea mai presus de fire sau pe calea credinţei sau supranaturală.

Revelaţia naturală este comoara de învăţături pe care natura şi firea omenească ni le dezvăluie despre existenţa şi unele însuşiri ale lui Dumnezeu. Întreaga fire ne grăieşte despre Dumnezeu după cuvântul psalmistului: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria" (Ps. 18, 1). Revelaţia divină naturală este totalitatea cunoştinţelor religioase, câştigate de om cu puterile proprii, care sunt confirmate şi de adevărurile descoperite de Dumnezeu pe calea supranaturală.

Revelaţia supranaturală este procesul supranatural, prin care Dumnezeu face cunoscute omului, prin anumiţi mijlocitori, cele de trebuinţă pentru mântuire, privitoare la fiinţa şi lucrarea Sa şi voia Sa faţă de întreaga creaţie şi de om, încununarea acestei creaţii. Sf. Ap. Pavel vorbeşte lămurit şi sintetic despre această descoperire: „În multe feluri şi în multe chipuri de demult Dumnezeu a grăit părinţilor noştri prin prooroci, iar în zilele acestea mai de pe urmă a grăit nouă întru Fiul" (Evrei, 1, 1—2).

Pentru aceste vremuri de mare dezvoltare a ştiinţei, pentru a ajuta la aprofundarea credinţei, este necesar şi folositor să răspundem la patru întrebări care constituie problema Revelaţiei: 1) este posibilă Revelaţia; 2) Este necesară Revelaţia; 3) Este reală Revelaţia; 4) Pot fi cunoscute cele descoperite de Dumnezeu (cognoscibile).

1) Revelaţia este posibilă în sensul că sunt date anumite condiţii care nu împiedică realizarea ei.

Posibilitatea Revelaţiei este condiţionată de trei factori: a) Dumnezeu care se descoperă; b) omul care o primeşte; c) adevărul care se comunică de la Dumnezeu la om.

Dumnezeu poate face revelaţii pentru că este duh, spirit absolut şi iubire şi bunătate absolută.

Omul încă este o fiinţă spirituală, înzestrată cu suflet raţional, liber şi nemuritor, care adună cunoştinţe şi se încrede în adevărurile primite.

Adevărul este căutat neîncetat de om, iar izvorul adevărului este Însuşi Dumnezeu.

Rezultă că, dacă Dumnezeu poate face revelaţii sau descoperiri, dacă omul este capabil să le primească şi să le fructifice, dacă conţinutul revelaţiei este adevărat, atunci Revelaţia este posibilă.

Istoria religiilor ne încredințează că Revelația divină există de la începutul neamului omenesc — atestând o Revelație primară, primordială.

Religia creștină în special ne încredințează că revelația divină este posibilă fiindcă ea este în întregime opera revelației divine.

Proba cea mai elocventă despre posibilitaea revelației divine este inspirația. Prin inspirație avem o potențare a puterilor sufletești, care fac capabili pe profeți să vadă și să recepționeze adevărurile cele mai mari, cele mai îndepărtate, adevărurile transcendente. „Fost-a cuvântul Domnului către mine și-a zis..." mărturisește proorocul Ieremia, iar Sf. Ap. Pavel scrie lui Timotei: „Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos oamenilor, spre învățătură și spre mustrare, spre îndreptare, spre povățuire întru dreptate." (I Timotei 3, 16).

2) Necesitatea revelației divine se evidențiază mai întâi raportată la Dumnezeu și apoi raportată la om; respectiv din această comuniune de iubire sacră dintre Dumnezeu și om.

Dumnezeu fiind creatorul lumii și al omului, a fost firesc să se arate omului în momentul creației și să stea în raport cu el după creație. Scopul omului era cunoașterea și mărturisirea lui Dumnezeu în mijlocul făpturilor. Această cunoaștere trebuia să fie înlesnită de Însuși Creatorul. Omul singur și numai prin propriile sale puteri n-ar fi ajuns la această cunoaștere. Dumnezeu consecvent cu planul lumii în general și cu menirea omului în special, trebuia să-i ofere omului posibilitățile de cunoaștere necesare împlinirii rostului existenței sale în lume.

Raportată la om necesitatea revelației apare în toată amploarea și plenitudinea ei; și anume; Dumnezeu i-a fixat omului un scop transcedental care poate fi realizat numai pe cale supranaturală și cu mijloace supranaturale. De aici rezultă că în împlinirea destinului omului se impun numaidecât mijloace supranaturale. Întrucât la acestea nu poate ajunge pe cale naturală, este necesară o intervenție divină. Această intervenție se face prin revelația supranaturală, pe care omul și-o însușește cu ajutorul credinței, care nu este numai o putere omenească, ci mai ales un dar al lui Dumnezeu, primind totodată și harul divin; adică puterea divină de a traduce în viață aceste adevăruri.

Revelația divină este absolut necesară. Ea este ca un soare luminos care ne conduce pe cărările vieții și prin misterele lumii enigmatice în care trăim. Istoria, știința și filosofia pot să confirme adevărurile descoperite prin revelație. Filosoful Kant face o mărturisire veridică, foarte prețioasă, când recunoaște că oricât ar progresa omenirea, nu va putea întrece principiile morale ale Evangheliei (care este revelație) și oricât ar fi progresat rațiunea, nu ar fi putut ajunge la o cunoaștere mai clară a lor, decum sunt cuprinse în Evanghelie.

3) Revelația supranaturală este o realitate faptică care a intrat în patrimoniul omenirii. Revelația creștină este un fenomen care nu se poate explica ca drept simplu rezultat al procesului de dezvoltare

a culturii naturale din vremea respectivă. Ea îşi are originea în Dumnezeu şi ne-a fost vestită de Cuvântul lui Dumnezeu.

Religia creştină ca întreg, corespunde celor mai adânci trebuinţe ale sufletului şi are ca ţintă: Mântuirea, Desăvârşirea, Preamărirea lui Dumnezeu şi dobândirea vieţii veşnice.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu, moartea Sa pre cruce, adică adevărurile de credinţă care cuprind fapte istorice dau mărturie realităţii revelaţiei divine şi valorii veşnice a Creştinismului.

4) Revelaţia divină este cognoscibilă, adică cele descoperite de Dumnezeu pot fi cunoscute ca atare de om. Această cunoaştere este posibilă prin faptul că are anumite semne şi momente. Semnele după care se cunoaşte revelaţia adevărată se numesc criterii ale revelaţiei. Criteriile dovedesc veracitatea adevărurilor religiei revelate şi garantează demnitatea de credinţă a persoanelor care servesc de organe ale revelaţiei divine.

Omenirea întreagă este impresionată de valoarea revelaţiei şi în special de valoarea Sfintei Scripturi.

Este foarte adevărat că revelaţia divină cuprinde şi mistere care nu pot fi acceptate uşor de raţiune. Acestea sunt posibile şi sunt necesare pentru a face congnoscibilă revelaţia.

Noi creştinii vedem, de exemplu, în minuni semne divine, care ne fac să ne deschidem ochii şi să ne ridicăm mintea şi inima spre cer şi să mărturisim cu Nicodim: „Rabi, ştim că de la Dumnezeu ai venit învăţător, căci nimeni nu poate face minuni, ce tu le faci, dacă nu este Dumnezeu cu el" (Ioan, 3, 2).

Şi profeţiile ca şi minunile sunt criterii ale revelaţiei divine: „Pentru că niciodată proorociile nu s-au făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinţi ai lui Dumnezeu — profeţii — au grăit mânaţi (inspiraţi), FIIND DE DUHUL SFÂNT" (II Petru 1, 20—21).

Revelaţia divină este însăşi inima religiei adevărate, legată indisolubil de mântuirea şi desăvârşirea omului căzut. Ea reprezintă un întreg organic şi s-a desfăşurat în decursul timpului ca şi însăşi mântuirea neamului omenesc.

În desfăşurarea sa istorică revelaţia divină a trecut prin două etape mari: precreştină şi creştină.

Revelaţia precreştină cuprinde trei momente:

1) Revelaţia primordială — despre care Geneza ne spune despre Creator, că în Paradis, comunica îndeaproape cu protopărinţii neamului omenesc.

2) Revelaţia patriarhală care cuprinde timpul Patriarhilor poporului lui Izrail şi anume de la Avraam până la Moise (2000—1500 î.Hr.).

3) Revelaţia mozaică, numită şi Legea sau religia mozaică, care cuprinde comunicările divine pe care poporul Izrael le-a obţinut mai ales pe muntele Sinai, o parte nemijlocit de la Dumnezeu, iar o parte prin mijlocirea lui Moise.

Revelaţia creştină nu este numai una divină, ca cea a Vechiului Testament, ci este plinătatea tuturor revelaţiilor divine sau Revelaţia absolută, deplină, în sensul că ea nu poate fi îmbunătăţită sau desăvârşită şi nici nu este de aşteptat în viitor o revelaţie nouă, adică o altă revelaţie pentru omenire.

Revelaţia divină se cuprinde în Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie, cele două comori culturale, sacre şi nemuritoare ale religiei creştine, de acestea să ascultăm. „Cine are urechi de auzit să audă". (Mt. 11, 15).

Pr. GHEORGHE STREZA

Rev. Prof. Dr. Dură Nicolae, **LE RÈGIME DE LA SYNODALITÉ SELON LA LEGISLATION CONCILIARE, OECUMÉNIQUE DU I-ER MILENAIRE.** Ed. Ametist 92, Bucureşti, 1999, 1022 p.

Din numărul mare de lucrări teologice nou apărute în ultima perioadă de timp, în domeniul dreptului canonic remarcăm cartea de vaste dimensiuni a Pr. Prof. Dr. Nicolae Dură, în care pe întinderea a peste o mie de pagini se ocupă de problema sinodalităţii ca şi instituţie canonică, ca şi principiu canonic fundamental al Bisericii din primul mileniu creştin.

Încă din introducerea lucrării, autorul ţine să precizeze importanţa dezbaterii acestei teme care este actuală tocmai datorită elementelor care au fost copiate în viaţa socio-politică a lumii europene (p. 56). Ultimii ani prin schimbările sociale, economice şi politice care s-au reliefat, prin dorinţa de unitate europeană şi strângere a naţiunilor în jurul unor valori comune, se remarcă stabilirea tot mai multor relaţii pe bazele normelor dreptului roman care în multe puncte se suprapune dreptului canonic al primului mileniu creştin. Bazele unităţii ce se doreşte a se realiza în Europa, nu sunt altele decât principiile canonice afirmate prin legislaţia Bisericii ecumenice din primul mileniu (p. 66).

După o introducere în care sunt prezentate premisele dezvoltării acestei lucrări şi dorinţa de cunoaştere şi stabilire clară a anumitor precepte canonice reliefate în viaţa societăţii, Pr. Prof. Dr. Nicolae Dură, prezintă în cinci mari părţi rezultatele muncii titanice care a dus la apariţia lucrării de faţă.

În prima parte sunt făcute câteva evaluări şi precizări eclesiologice canonice despre comuniunea Bisericii, sinodalitatea şi colegialitatea episcopală, relevată de două concepte eclesiologice diferite ale aceluiaşi regim sinodal din Orient şi Occident până la Schisma din 1054. În Răsărit această concepţie eclesiologică s-a materializat prin principiul sinodalităţii ierarhice după cum a fost pus în practică şi în perioada primară, dar în Apus, monarhismul papal s-a îndepărtat treptat de colegiul episcopilor, fapt care a dus şi la diferenţele ce au favorizat ruptura Bisericii de la 1054 (p. 266—286). Aceste evaluări şi concluzii sunt absolut indispensabile pentru a înţelege evoluţia formelor de manifestare a ecumenicităţii din primul mileniu.

Partea a doua prezintă „Corpus Canonum" a Bisericii ecumenice care a susţinut această legislaţie canonică în care să se poată afirma regimul sinodal. Această activitate s-a concretizat printr-o legislaţie canonică sinodală, confirmată de cele 7 sinoade ecumenice, care a rămas neschimbată până azi în Biserica răsăriteană. Legislaţia canonică, unitară ecumenică, a primului mileniu este una exclusiv sinodală (p. 295—303), sinoadele ecumenice fiind singurele autorităţi legislative ale Bisericii şi tâlcuitoare ale acestor învăţături. Ele vin să confirme ce a fost transmis prin tradiţia canonică din epoca apostolică. Istoricii şi canoniştii catolici ai zilelor noastre citaţi de Pr. Prof. Dr. N. Dură, precizează că în Orient la fel ca în Occident, autoritatea dreptului vine de la vechimea tradiţiilor şi voinţa apostolilor materializate în acţiunea ierarhiei sacramentale. În finalul acestei părţi autorul concluzionează că legislaţia canonică a primului mileniu este sinodală prin excelenţă, „Corpus Canonum" confirmat prin sinoadele ecumenice şi ratificat prin sinodul endemic din 920, este sintagma canonică a Bisericii Orientului şi Occidentului de atunci.

Încă din începutul părţii a treia, Pr. Prof. Dr. N. Dură, tratează sinoadele ca şi expresii ale tradiţiei (p. 383) păstrate şi transmise prin veacuri din perioada apostolică. În paginile următoare este prezentată apariţia şi evoluţia termenului de „patriarh" ca mai mare între episcopi, făcându-se paralelă între concepţiile celor două zone creştine ale lumii: Răsăritul şi Apusul, fiecare cu ambiţiile proprii. Treptat sunt delimitate 4 trepte arhiereşti: patriarh, arhiepiscop, mitropolit şi episcop, care s-au păstrat până astăzi şi sunt analizate dispoziţiile canonice referitoare la întrunirea şi desfăşurarea activităţilor sinoadelor ierarhilor de-a lungul timpului. Concluzionând cele analizate pe întinderea a 150 de pagini, distinsul profesor notează că Biserica Răsăriteană a rămas fidelă tradiţiei, în graniţele sale păstrându-se toate sinoadele şi legislaţia canonică. În conştiinţa Bisericii orientale, sinoadele sunt înainte de toate expresia Tradiţiei şi Părinţii sinodali organe ale Tradiţiei Bisericii ecumenice (p. 526—530).

În partea a patra a lucrării, în aproape 300 de pagini, distinsul autor expune formele de manifestare ale colegialităţii episcopal-sinodale şi ale conducerii colegial-sinodale a Bisericii conform legislaţiei canonice sinodale ecumenice, a primilor o mie de ani din viaţa Bisericii. Sunt astfel analizate cu ochiul specialistului, diferite probleme cum ar fi: colegialitatea episcopal-sinodală, alegerea şi hirotonia episcopilor ca expresie a colegialităţii episcopal-sinodale, judecata sinodală a episcopilor, colegiul pentarhic (al patriarhilor) ca o altă formă de colegialitate episcopală şi Sinoadele Ecumenice, manifestări esenţiale ale conducerii sinodal-ierarhice a Bisericii. Cu fineţe, autorul arată câteva din problemele cu care se confruntă azi cele două Biserici surori în încercările lor firave de unire, probleme ce îşi au rădăcina, dar şi-ar găsi şi rezolvarea în normele canonice şi tradiţia Bisericii din primul mileniu creştin. În încheiere subliniază o dată în plus că legislaţia canonică sinodală, ecumenică a Bisericii a statuat forma de con-

ducere de tip sinodal, Sinoadele fiind autoritatea supremă în Biserică, recunoscută atât de occidentali cât şi de orientali (p. 805—806).

Partea a cincea a lucrării prezintă cele două concepte faţă în faţă: sinodalitatea şi primaţia papală în lumina legislaţiei canonice e-cumenice a primului mileniu, intrând în amănunte în ceea ce priveşte acest raport la diferitele niveluri de organizare a Bisericii. Pe sub lupa profesorului universitar Nicolae Dură trece şi fundamentul primatului papal, textul prin care apusenii au tradus într-o manieră eronată şi tendenţioasă prerogativa întâistătătorului Romei vechi înaintea celui al noii Rome, raportul normal de echilibru dintre instituţia sinodală şi primaţia papală, şi nicidecum subordonarea episcopilor unui primat monarhic. Ca şi exemplu concret şi paradigmatic de aplicare a regimului sinodal ierarhic, Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Dură ne prezintă situaţia Bisericii africane din sec. III—V, care a luptat pentru păstrarea autocefaliei în faţa conducătorilor Bisericii Romei (p. 916—982).

Ultima parte a vastei lucrări o reprezintă concluziile, în care cu claritate şi pe baza celor mai înainte prezentate autorul statuează faptul că acest har al regimului sinodal care este starea de echilibru între putere, autoritate, primat şi colegialitate sinodal ierarhică s-a manifestat în toată plenitudinea sa în Biserica primului mileniu. De asemenea, cum sinoadele ecumenice sau locale au fost singura autoritate legiuitoare canonică în Biserica primului mileniu, ele au fost şi singurul interpret al acestei legislaţii canonice sinodale (p. 989—992). În ceea ce priveşte autoritatea sinoadelor ecumenice, ea s-a bazat pe prezenţa Duhului Sfânt şi conformitatea cu Sfânta Tradiţie, iar infailibilitatea nu aparţine sinodului ci exclusiv instituţiei Bisericii. Revenind asupra raportului siondalitate ierarhică-primat papal, arată că cele două pot să se exercite în cadrul trasat de legislaţia canonic sinodală, ecumenică a primului mileniu, adică în postulatul afirmat de principiul înţelegerii şi unităţii prevăzut de canonul 34 apostolic (p. 1000—1002).

În ultimele fraze, cu dorinţa sinceră de realizare a unităţii Bisericii lui Hristos, Pr. Prof. Dr. N. Dură, creionează ideea de bază, adică punerea în practică a prevederilor canonice, sinodale, ecumenice a primului mileniu, adaptate la realităţile de astăzi şi de mâine. Dialogul deschis şi dorinţa de unitate coroborate cu lucrarea Sfântului Duh, vor putea duce în final la realizarea visului creştinilor care doresc să-şi spună din nou fraţi ca şi înainte de fatidicul moment 1054 din istoria creştinismului.

Prin strădania deosebită a valorosului profesor dr. Nicolae Dură, titularul catedrei de Drept bisericesc de la Facultatea de Teologie din Bucureşti, se pune o piatră la edificiul ce se doreşte a fi al unităţii creştine, iar distinsul autor dovedeşte încă o dată că este promotor al unităţii creştine la început de nou mileniu.

Dr. SORIN JOANTĂ

Maria Razba, **PERSONALITĂŢI HUNEDORENE (sec. XV—XX). Dicţionar**, f. ed., Deva, 2000, 568+XXIV p.

Biblioteca Judeţeană „Ovid Densuşianu", Hunedoara - Deva a publicat recent *„Dicţionarul personalităţilor hunedorene"*, alcătuit de doamna Maria Razba. Rod al unei munci de ani de zile, acesta cuprinde date despre 560 de persoane care s-au născut ori au activat pe teritoriul judeţului Hunedoara, remarcându-se în diferite domenii: cultură, artă, ştiinţă, tehnică şi sport.

Informaţiile pornesc din secolul al XV-lea, prezentând atât bisericile cneziale din Ţara Haţegului, valea Mureşului şi zona Bradului: Densuş, Streisângeorgiu, Strei, Sântămărie - Orlea, Cetatea Colţului, Râu de Mori, Ostrov, Peşteana, mănăstirea Prislop, Gurasada, Leşnic, Bârsău, Roşcani, Ribiţa, Crişcior cât şi pe zugravii acestora: Ştefan de la Densuş, Mihail de la Cinciş şi Ioan Ierodiaconul din Deva, care a pictat biserica din Gurasada.

Alături de aceştia sunt amintiţi: episcopul româno-calvin Mihail Tordaşi, de numele căruia se leagă apariţia la 1582 a lucrării *„Palia de la Orăştie"*, prima traducere românească parţială a Vechiului Testament; Ioan - egumenul mănăstirii Prislop, care în 1585 a fost ales mitropolit al Transilvaniei; preotul Ion Românul originar din Sâmpetru - Hunedoarei, autor al cunoscutului manuscris românesc *„Codex Neagoeanus"*, ieromonahul Efrem, cronicarul de la mănăstirea Prislop, care a alcătuit în secolul al XVIII-lea *„Plângerea Sfintei mănăstiri a Silvaşului"* sau protopopul Ioan Popovici din Hondol, care a funcţionat ca vicar episcopal şi preşedinte al Consistoriului eparhial de la Sibiu, subliniind şi rolul pe care toţi l-au avut la emanciparea românilor din Transilvania.

Tot sub îndrumarea slujitorilor Bisericii au apărut Şcolile primare confesionale dar şi gimnaziul românesc din Brad - 1868, Gimnaziul de stat din Deva - 1871, devenit azi Colegiul Naţional Decebal şi gimnaziile din Orăştie şi Petroşani, toate formând oameni de seamă, care au contribuit apoi la progresul cultural, spiritual şi economic al ţării dar şi la afirmarea drepturilor româneşti sub stăpânire străină.

Între cărturarii hunedoreni sunt amintiţi: Ioan Budai Deleanu (1760-1820), scriitor, istoric şi cărturar iluminist; Aron Densuşianu (1837-1900), critic şi istoric literar, poet şi folclorist şi Nicolae Densuşianu (1846-1911), istoric şi folclorist, ambii membri corespondenţi ai Academiei Române.

Un rol deosebit la dezvoltarea presei româneşti din Orăştie l-a avut preotul Ioan Moţa (1868-1940), redactor la *„Revista Orăştiei"* şi *„Bunul*

Econom". Din 1902 întemeietor, redactor şi apoi director al gazetei „*Libertatea*" care între 1905-1916 a avut suplimentul „*Foaia interesantă*", între 1907-1914 foaia economică „*Tovărăşia*", sub redacţia lui Vasile Osvadă; între 1910-1914 suplimentul „*Bobârnaci*" având ca redactor pe Emil Borcea iar în 1919 suplimentul „*Plugarul luminat*" redactat de Sever Ordeanu.

Lucrarea îi prezintă şi pe *revoluţionarii de la 1848:* Avram Iancu, preotul Simeon Groza din Rovina, ales viceprefect al Zarandului; Nicolae Solomon din Haţeg, prefect al Legiunii Române „Ulpia Traiana" dar şi pe *oamenii politici de la 1918:* protopopul Vasile Damian, ales în Marele Sfat Naţional Român, avocatul dr. Aurel Vlad, ajuns ministru al Finanţelor, apoi al cultelor şi apoi deputat, avocatul Victor Bontescu, devenit după unire ministru în diferite guverne şi impunându-se ca un element politic important al forţelor de dreapta, avocatul Ioan Mihu din Vinerea şi mulţi alţii.

Dintre *istoricii* prezentaţi trebuie menţionaţi: prof. univ. dr. Silviu Dragomir din Gurasada, devenit ministru şi membru al Academiei Române, Ştefan Meteş, fost preot în Boholţ, ales membru corespondent al Academiei Române şi David Prodan doctor în istorie, profesor universitar şi membru al Academiei Române. Desigur nu puteau fi lăsaţi la o parte nici *oamenii de ştiinţă:* Aurel Vlaicu decedat în 1913, diplomat al Şcolii din München şi pionier al aviaţiei româneşti, care a proiectat şi construit unul din primele planoare; Ion Armeanca din Săcărâmb, decedat în 1954, doctor în astronomie la Göttingen, director al observatorului astronomic din Cluj şi reputatul botanist Ştefan Peterfi din Deva, decedat în 1978, devenit membru şi vicepreşedinte al Academiei Române.

Alături de aceştia sunt prezentaţi: *medici de renume:* Pius Brânzeu (n. 1911), Ştefan Gârbea (1907—1992), Aron Faur (1910—1989); *compozitori:* Sabin Drăgoi (1894—1968), Sigismund Toduţă (1908—1991) şi *profesorii:* Iosif Boteanu (1875—1948), Liviu Sirca (1899—1968), ambii deveniţi directori ai Liceului Decebal din Deva şi Constantin Sporea (1875—1954), director la Şcoala Normală.

Pentru perioada actuală sunt amintiţi: istoricul Pompiliu Teodor — născut la Ilia, părintele profesor Mircea Păcurariu — născut la Ruşi, chimistul Mircea Banciu — născut în Hunedoara, toţi profesori universitari şi membri corespondenţi ai Academiei Române; ziarişti, pictori de renume, sportivi de performanţă, ingineri, matematicieni, folclorişti, economişti şi mulţi alţii din diverse domenii de activitate.

Dicţionarul readuce astfel printre noi pe mulţi dintre oamenii iluştri peste care uneori s-a aşternut uitarea, dar şi persoane mai puţin cunoscute care prin strădaniile lor au adus însemnate contribuţii la propăşirea culturală, spirituală şi ştiinţifică a hunedorenilor şi a tuturor românilor. El are desigur unele omisiuni, poate chiar şi date mai puţin corecte, datorate cu siguranţă faptului că este prima lucrare de acest fel

elaborată pentru județul Hunedoara. Aceasta însă nu îi diminuează valoarea având în vedere că în cuprinsul său ne prezintă un număr atât de mare de personalități, fără a ține cont de etnia din care provin sau de ramura de activitate, ci doar de aportul adus de aceștia la creșterea prestigiului județului Hunedoara în fața țării întregi. În acest fel socotim că Dicționarul este util tuturor celor interesați de cercetarea trecutului acestui județ.

Drd. VALERIU GABRIEL BASA

TIPARUL
TIPOGRAFIEI EPARHIALE SIBIU

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

RECENZII